

ANNA ROMANIK

*Sposoby nominacji
przedmiotów odzieży
we współczesnym
języku rosyjskim*

BIAŁYSTOK 2012

Recenzent:
prof. dr hab. Leonarda Dacewicz

Opracowanie graficzne:
Maciej Kazuczyk

Redakcja:
Janina Demianowicz

Korekta:
Zespół

Redakcja techniczna i skład:
Zbigniew Łaszcz

© Copyright by Uniwersytet w Białymstoku, Białystok 2012

Wydanie publikacji sfinansowano ze środków
Wydziału Filologicznego Uniwersytetu w Białymstoku

ISBN 978-83-7431-322-3

Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku
15-097 Białystok, ul. Marii Skłodowskiej-Curie 14
tel. 085 745 70 59, e-mail: ac-dw@uwb.edu.pl
<http://wydawnictwo.uwb.edu.pl>

Druk i oprawa: „QUICK DRUK” s.c., Łódź

Spis treści

Wstęp	7
Charakterystyka źródeł ekscerpcji nazw odzieży.....	9
Zakres bazy materiałowej	13
Metodologia przeprowadzonych badań	17
Struktura pracy	19
I. Moda w Rosji (rys historyczny)	21
II. Z zagadnień teorii nominacji językowej.....	37
1. Teoria nominacji językowej w literaturze przedmiotu.....	37
2. Rozumienie terminu „nominacja” w pracach lingwistycznych	41
3. Jednostki nominatywne języka rosyjskiego	43
4. Typologia nominacji w języku rosyjskim.....	45
5. Sposoby nominacji w języku rosyjskim.....	49
III. Słowotwórstwo rosyjskich nazw odzieży	55
1. Sufiksacja w słowotwórstwie rosyjskich nazw odzieży.....	56
1.1. Odrzeczownikowe nazwy odzieży.....	58
1.2. Odprzymiotnikowe nazwy odzieży	62
1.3. Odczasownikowe nazwy odzieży.....	71
2. Nazwy odzieży utworzone od wyrażen przyimkowych – derywacja prefiksalnie-sufiksalna.....	72
3. Kompozyty w słowotwórstwie rosyjskich nazw odzieży.....	75
3.1. Kompozyty pisane przez łącznik.....	77
3.2. Złożone nazwy odzieży pisane łącznie.....	81
4. Nazwy odzieży w formie zestawień.....	84

IV. Derywacja semantyczna jako sposób tworzenia nazw przedmiotów odzieży	89
1. Derywacja semantyczna. Przeniesione nazwy odzieży.....	89
2. Metaforyzacja w kształtowaniu leksyki odzieżowej.....	92
2.1. Nazwy odzieży w postaci metafor motywowanych analogią funkcji.....	95
2.2. Nazwy odzieży w postaci metafor motywowanych podobieństwem zewnętrznym.....	95
3. Metonimizacja w kształtowaniu leksyki odzieżowej	99
4. Rozszerzenie i zwężenie znaczenia w procesie nominacji odzieży	104
V. Zapożyczanie jako sposób nominacji przedmiotów odzieży	115
1. Nazwy odzieży zapożyczone z języków tureckich i tatarskich.....	121
2. Nazwy odzieży zapożyczone z języka francuskiego....	125
3. Nazwy odzieży zapożyczone z języka angielskiego.....	133
4. Nazwy odzieży zapożyczone z innych języków	145
5. Adaptacja morfologiczna zapożyczonych nazw odzieży.....	146
5.1. Rodzaj gramatyczny zapożyczonych nazw odzieży	147
5.2. Liczba zapożyczonych nazw odzieży.....	150
Zakończenie	155
Bibliografia	159
Wykaz skrótów.....	171
Indeks nazw odzieży	172
Summary	184
Резюме.....	187

Wstęp

Język, będąc zjawiskiem socjalnym oraz realnym środkiem przekazywania myśli i komunikacji międzyludzkiej, podlega nieustannej ewolucji. Zmiany zachodzą we wszystkich płaszczyznach i systemach językowych, to znaczy w obrębie fonetyki, morfologii, składni, stylistyki i semantyki. Najbardziej intensywny proces rozwoju obserwuje się w sferze leksyki, która w sposób dynamiczny reaguje na przemiany zachodzące w dzisiejszym świecie. System leksykalny zaspokaja potrzeby nominacji nowych przedmiotów oraz zjawisk, których pojawienie się jest rezultatem rozwoju nauki i techniki, nasilenia kontaktów międzynarodowych, migracji społeczeństw oraz skutkiem różnorodnych przeobrażeń o charakterze ekonomicznym, społeczno-politycznym i kulturowym.

Przedmiotem badań niniejszej pracy są nazwy ubiorów funkcjonujące we współczesnym języku rosyjskim. Świat mody od dawna, a w ostatnich dziesięcioleciach w szczególności, charakteryzuje się niezwykle dynamicznym rozwojem, wynikającym, między innymi, ze wzrostu poziomu życia, zwłaszcza w Europie, konkurencją w środowisku artystycznym, a więc potrzebą wyróżnienia się, chociażby wyglądem zewnętrznym, w tym także ubiorem. Wszelkie zjawiska i trendy w modzie światowej odzwierciedla słownictwo: różnorodne, bogate i interesujące. Analiza zgromadzonych leksemów ma na celu opisanie i interpretację wszystkich sposobów nominacji przedmiotów odzieży we współczesnym języku rosyjskim, co w konsekwencji pozwoli sformułować tezę

dotyczącą kierunków rozwoju leksyki z dziedziny mody, a w szerszym aspekcie – określić kierunki rozwoju języka rosyjskiego w ogóle.

Rosyjskie słownictwo odzieżowe, pomimo tego, że jest znane i powszechnie używane, rzadko staje się przedmiotem dociekań badaczy języka. Literatura językoznawcza poświęcona nazewnictwu odzieży nie jest zbyt obszerna, stąd też pojawiła się potrzeba objęcia badaniami tej grupy tematycznej, zwłaszcza, że najnowsze nazwy ubiorów nie posiadają poświadczeń leksykograficznych. Do chwili obecnej nie ukazało się żadne szersze opracowanie monograficzne dotyczące rosyjskich nazw odzieży w ujęciu nominacyjnym. Niniejsza monografia może być wkładem w rozpowszechnienie danego zagadnienia i tym samym uzupełnieniem i podsumowaniem dotychczasowych opracowań. Owszem, pojawiło się wiele pojedynczych publikacji, badających nazewnictwo związane z modą, aczkolwiek w większości z nich nazwy ubiorów analizowane są w innym kontekście niż zaproponowany w tej pracy. Wśród nich znalazły się artykuły G. G. Bondarczuka (*Наименования одежды и их семиотические функции, Семиотический план обозначения одежды*), w których nazwy strojów, w większości nazwy angielskie, są analizowane pod kątem ich funkcji semiotycznych. Problem nominacji językowej odzieży w ujęciu kontrastywnym prezentuje N. P. Spicyna (*Способы наименования одежды в английском, немецком и русском языках, Сложные наименования одежды в английском, немецком и русском языках*). Autorka w swoich publikacjach dokonuje porównania sposobów nadawania nazw przedmiotom odzieży zestawiając ze sobą słownictwo z trzech języków: angielskiego, niemieckiego i rosyjskiego. Natomiast T. A. Kożurina (*Названия женской одежды в говорах могилевско-смоленского пограничья*) i J. A. Akulienko (*К вопросу о принципах номинации в диалектной лексике (на материале лексико-семантической группы «одежда» в островных русских говорах Жлобинского района Гомельской области)*)

przedmiotem badań uczyniły określenia ubiorów funkcjonujące w gwarach języka rosyjskiego¹.

Wkładem w rozwój badań w obrębie leksyki odzieżowej jest również dysertacja L. Dacewicz *Rosyjskie nazwy odzieży w porównaniu z polskimi* (1984). Autorka pracy dokonała wnikliwej analizy etymologicznej nazw ubiorów w obu językach. Zgromadzony materiał został zbadany pod względem ilości oraz jakości różnych i wspólnych elementów w obu porównywanych grupach leksykalno-semantycznych. Analogie oraz różnice między leksemami określającymi różnorodne stroje są zaprezentowane w aspekcie fonologicznym i morfologicznym.

Warto też zwrócić uwagę na monografię M. Borejszo *Nazwy ubiorów we współczesnej polszczyźnie*. Opracowanie to, jak wskazuje jego tytuł, dotyczy polskich nazw odzieży. Jednak okazało się na potrzeby niniejszej pracy praktycznym źródłem odniesień i porównań pomiędzy dwoma językami słowiańskimi, dzięki czemu można było wyciągnąć wnioski odnośnie funkcjonowania słownictwa związanego z modą na tle innych języków.

Należy podkreślić, że sama struktura niniejszej pracy nie ma charakteru komparatywnego, ponieważ nie takie było jej założenie. Niemniej jednak odwoływanie się do rezultatów badań innych autorów pozwala na potraktowanie tematu w szerszym kontekście.

Charakterystyka źródeł ekscerpacji nazw odzieży

Źródłem ekscerpacji materiału egzemplifikacyjnego, stanowiącego bazę badawczą w niniejszej pracy, są różnorodne wydawnictwa leksykograficzne, książkowe, prasowe oraz multimedialne. Wybór tak szerokiego zakresu pozycji, z których wyselekcjonowano nazwy ubiorów, okazał się konieczny, ponieważ chcąc zgromadzić leksemę ilustrujące faktyczny, w miarę obiektywny

¹ Pełne dane bibliograficzne wymienionych pozycji znajdują się na końcu pracy.

i najbardziej realny zasób słownictwa odzieżowego współczesnego języka rosyjskiego, nie można opierać się jedynie na przykładach słownikowych, bądź jedynie na przykładach prasowych, gdyż nie są to źródła wyczerpujące.

Selekcji słownikowej nazw odzieży dokonano opierając się na kilku pozycjach leksykograficznych. Cennym źródłem materiału badawczego okazał się *Русский семантический словарь* (2002), *Толковый словарь русского языка* (1999), *Большой толковый словарь русского языка* (2000) oraz siedemnastotomowa *Словарь современного русского литературного языка* (1950-1965). Natomiast jedynie jednostkowe przykłady leksemów uwzględnionych w pracy odnotowuje *Толковый словарь русского языка конца XX века. Языковые изменения* (1998)². Wybór słowników opisowych podyktowany był przede wszystkim techniką prezentacji jednostek lekсыkalnych, czyli charakterem mikrostruktury haseł słownikowych, których definicja w większości przypadków zawiera charakterystykę leksemu, uwzględniającą jego pisownię, wymowę, odmianę, znaczenie lub znaczenia, sferę funkcjonowania i łączliwości oraz nacechowanie stylistyczne. Przy niektórych hasłach pojawiają się także cenne informacje encyklopedyczne, dotyczące chociażby pochodzenia danych wyrazów. Zatem opis słownikowy nazw odzieży ułatwił zrozumienie znaczenia konkretnych słów, a także okazał się pomocny przy określeniu sposobu ich derywacji oraz funkcjonowania w języku.

Istotną rolę w gromadzeniu materiału egzemplifikacyjnego odegrała literatura rosyjskojęzyczna o charakterze historyczno-kulturowym, która okazała się kopalnią nazw ubiorów. Do celów badawczych wykorzystano kilka bardzo cennych pozycji książkowych, opisujących zjawiska zachodzące w modzie światowej, w tym również w rosyjskiej, na przykład: *История костюма* R. W. Zacharzewskiej (2007), *История костюма 1200-2000* J. Nann (2005), *Современная энциклопедия. Мода и стиль* pod

² Pełne dane bibliograficzne wymienionych pozycji leksykograficznych znajdują się na końcu pracy.

redakcją B. Wołodina (2002). Natomiast całkowicie poświęcone ubiorowi rosyjskiemu, jego niezwykle ciekawej historii oraz znaczeniu, jakie odgrywał w kształtowaniu kultury na przełomie stuleci, są następujące opracowania: *Русский народный костюм. Из собраний Государственного музея этнографии народов СССР* L. N. Mołotowej i N. N. Sosninej (1984) oraz książka, która osiągnęła w Rosji status bestsellera – *Русская мода. 150 лет в фотографиях* A. Wasiljewa (2009)³. Autorami przytoczonej literatury są kulturoznawcy, historycy, etnografowie oraz styliści, którzy w swoich książkach opisują historię odzieży w różnych epokach, od zarania ludzkości po współczesność.

W grupie nazw ubiorów uwzględnionych w badaniach znajdują się także nazwy zaczerpnięte z wydawnictw prasowych poświęconych modzie, które pojawiły się na rosyjskim rynku w ostatnim dziesięcioleciu (2000-2011). Materiał badawczy został wyselekcjonowany z licznych czasopism kobiecych i żurnali mody, takich jak: „Женский журнал”, „Добрые советы”, „Лиза” „Лиза girl” „Ателье” „Красота и здоровье” oraz z rosyjskich wydań czasopism światowych: „Cosmopolitan”, „Elle”, „Glamour”, „Burda”, „Mini”, „Joy”, „In Style”. Wybór prasy i czasopism kolorowych jako bazy materiałowej jest oczywisty, ponieważ jak zauważa A. Psytga⁴, największa liczba innowacji leksykalnych pojawia się w środkach masowego przekazu. Język prasy charakteryzuje się zróżnicowaniem stylistycznym, szerokim zakresem tematycznym i szybką reakcją na bieżące zmiany i wydarzenia, o czym pisze między innymi K. S. Gorbaczewicz w jednym ze swoich artykułów: «Современные академические словари практически игнорируют язык газеты. Однако именно язык газеты, пожалуй, как никакой другой жанр не воспроизводит с большей достоверностью

³ Dokładne dane bibliograficzne wymienionych pozycji źródłowych znajdują się na końcu pracy.

⁴ A. Psytga, *Nowe słownictwo rosyjskie. Struktura formalna i semantyczna rzeczownika*, Gdańsk 1994, s. 21.

усредненную речь современного носителя русского литературного языка»⁵.

Czasopisma modowe w sposób najbardziej adekwatny odzwierciedlają słownictwo, jakim aktualnie posługuje się środowisko ludzi związanych z modą. To właśnie w prasie, między innymi, są zamieszczane informacje o najnowszych trendach w sposobie ubierania się, relacjonowane pokazy najsłynniejszych projektantów, zapowiadane zmiany stylizacyjne w nadchodzących sezonach, rozpowszechniane tendencje modowe z zagranicy i tym samym propaguje się współczesną leksykę odzieżową. Należy również pamiętać, że nowe słowo, które zaczyna funkcjonować w języku nie od razu staje się zarejestrowaną częścią inwentarza leksykograficznego; początkowo istnieje ono w mowie i najszybciej zostanie zafiksowane przez mass media.

Część materiału leksykalnego poddanego analizie w niniejszej pracy wybrano z Internetu, który okazał się niewyczerpanym źródłem słownictwa używanego w świecie mody. Nazwy ubiorów zaczerpnięto z multimedialnych słowników i encyklopedii, Wikipedii, a także z reklam i ofert sklepów odzieżowych. W światowej kulturze w ostatnich kilkunastu latach Internet rozpowszechnił się na tak ogromną skalę, że w obrębie mediów stał się równie ważnym jak telewizja, czy radio sposobem komunikacji międzyludzkiej. Wraz z popularyzacją tego środka przekazu informacji pojawiła się bardzo duża liczba publikacji dotyczących języka, jakim posługują się jego użytkownicy. Niezależnie od opinii lingwistów na temat języka mediów należy przyznać, że Internet inwentaryzuje język współczesny w jego radykalnej, najintensywniej ewoluującej formie. Jest to język żywy, którym posługuje się dzisiejsze społeczeństwo. Zatem uzasadniony wydaje się fakt uwzględnienia w badaniach także słownictwa wirtualnego.

⁵ К. С. Горбачевич, *Словарь литературного языка и язык художественной литературы*, (в:) *Словарные категории, сб. статей*, Москва 1988, с. 159.

Zakres bazy materiałowej

Użyta w tytule pracy nazwa „*odzież*” (ros. *одежда*), zgodnie z definicjami słownikowymi, oznacza: „совокупность изделий, надеваемых человеком, призванных защищать его от неблагоприятных климатических воздействий и выполняющих не только утилитарные, но и эстетические функции”⁶. Zatem, odzież jest to zbiór przedmiotów służących okryciu ludzkiego ciała, wypełniających funkcje praktyczne oraz estetyczne. Badaniami objęto leksemy nazywające bieliznę osobistą, ubiory wierzchnie (bluzki, spodnie, spódnice, sukienki, kostiumy, swetry), okrycia wierzchnie, nakrycia głowy, rąk, obuwie oraz nazwy określające części składowe odzieży i jej ozdobne detale.

Wyselekcjonowana lekсыka, będąca werbalnym odzwierciedleniem współczesnej mody rosyjskiej, stanowi bogatą, wewnętrznie zróżnicowaną grupę tematyczną. Wśród badanych nazw ubiorów znalazły się leksemy wchodzące w skład ogólnego języka rosyjskiego w jego literackiej oraz potocznej odmianie. W zdecydowanej większości jest to słownictwo ustabilizowane, powszechnie znane użytkownikom języka. Ponadto, badaniami objęto określenia okazjonalne oraz indywidualizmy językowe, które spotyka się raczej w slangu młodzieżowym, bądź też w środowisku osób profesjonalnie związanych z modą, czyli projektantów, stylistów i krawców.

Biorąc pod uwagę aspekt chronologiczny, czyli moment pojawienia się nazw odzieży w języku rosyjskim, można stwierdzić, że uwzględnione w niniejszej pracy jednostki nominalne zalicza się do zróżnicowanych warstw czasowych. Niektóre określenia strojów, wchodzące w skład współczesnego leksykonu mody, funkcjonują w nim przez wiele wieków i pomimo tego, że z biegiem lat semantyka niektórych z nich uległa pewnym zmianom, to dziś stanowią znaczący segment słownictwa odzieżowego. Mowa tu o takich wyrazach, jak na przykład: *варежка, костюм, кофта*,

⁶ P. Андреева, *Энциклопедия моды*, Санкт-Петербург 1997, <http://www.moda-dic.ru/html/o/odejda.html> [30.07.2009].

майка, перчатка, платок, платье, плащ, пояс, рубаха, сарафан, сорочка, халат, чулок, шапка, шуба, юбка. Wśród nazw odzieży o wielowiekowej żywotności znajdują się również historyzmy i archaizmy, na przykład: *башлык, епанча, жюстокор, камзол, капор, картуз, сердак, тюбетейка, шапокляк.* Jednakże potrzeba uwzględnienia ich w badaniach była motywowana tym, że słownictwo, które powszechnie uznaje się za przestarzałe (na ogół w słownikach są opatrzone kwalifikatorami chronologicznymi typu *hist.*, *arch.*) w świecie mody często jest kilkakrotnie wskrzeszane, aktualizowane na skutek świadomych inspiracji projektantów przeszłością, co we współczesnym środowisku kreatorów mody jest częstym zjawiskiem, a na pewno trendem ostatnich dwóch dekad. Zatem w tym kontekście ryzykowne jest definitywne nadanie przytoczonym leksemom statusu historyzmów, inaczej nazw „martwych”, gdyż, jak dowodzą liczne przykłady, nie wiadomo, w którym momencie dana nazwa zaczyna aktualizować się i ponownie wzbogaca zasób leksyki aktywnej. Poza tym, niezależnie od tego czy używa się tych słów w dzisiejszej mowie, czy nie, wchodzą one w skład korpusu współczesnych opracowań leksykograficznych.

Z drugiej zaś strony, obok leksyki „starej”, zdecydowanie ustabilizowanej w systemie językowym, funkcjonuje warstwa „najnowsza”. Wśród nazw najbardziej współczesnych ubiorów znajdują się określenia nowości odzieżowych, które pojawiły się w ostatnich latach na skutek pragmatycznej potrzeby określenia nowego desygnatu, a także innowacje leksykalne, będące jedynie synonimami nazw istniejących już w słownictwie odzieżowym. Ich pojawienie się na ogół jest uwarunkowane modą językową, a ta z kolei ma wpływ na podniesienie prestiżu takiej innowacji. Najnowsze określenia odzieży, uwzględnione w badaniach, na ogół nie posiadają dokumentacji leksykograficznej, są natomiast zarejestrowane w środkach masowego przekazu bądź funkcjonują jedynie w mowie. W korpusie najnowszych nazw ubiorów znalazły się „nowinki” ostatniego dziesięciolecia, takie jak:

- *гриндерсы* – sznurowane obuwie na masywnej podeszwie w stylu militarnym, rozpowszechnione w środowisku skinów i panków;
- *джегинсы* – damskie dżinsowe legginsy imitujące spodnie, uszyte z dżerseju lub elastycznego dżinsu;
- *лонгслив* – bawełniana sportowa bluzka z długimi rękawami;
- *манкини* – rodzaj męskiego bikini w kolorze jaskrawożółtym lub zielonym wypromowany przez filmowego bohatera Borata;
- *слипоны* – lekkie tenisówki na gumkach rozpowszechnione przez subkultury młodzieżowe, takie jak Emo;
- *сникерсы* – sportowe obuwie na masywnej podeszwie z grubymi sznurówkami, wypromowane przez środowisko skaterów;
- *стринги* – zarówno damskie, jak i męskie majtki niezakrywające pośladków;
- *тайтсы* – sportowe elastyczne krótkie kolarki lub długie rajtuzy;
- *танкини* – bikini damskie składające się z majteczek i krótkiego topu;
- *треггинсы* – forma pośrednia między spodniami i legginsami, szczególnie modne z lateksu lub skóry naturalnej;
- *тройер* – ciepły, męski sweter na golfie rozpinanym na króciutki zamek błyskawiczny;
- *хиллисы* – buty sportowe (forma pomiędzy adidasami i rolkami), posiadające w podeszwie kółka pozwalające rozwinąć prędkość do 50 km/h;
- *хипстеры* – opinające spodnie biodrowe;
- *худи* – sportowa bluza z kapturem;
- *шузы* – inaczej buty.

W badaniach uwzględniono nazwy ubiorów damskich, męskich oraz dziecięcych, określenia strojów letnich, zimowych,

a także nazwy odzieży użytku codziennego i odświętne (stroje ślubne i balowe) oraz leksykę specjalistyczną, charakterystyczną dla konkretnych grup zawodowych (sportowców, baletnic, kosmonautów, rybaków, duchownych, lekarzy, żołnierzy), subkultur młodzieżowych (Emo, punków, skaterów, skinheadów, chopperów) i różnych grup etnicznych.

Zaproponowana klasyfikacja nazw odzieży uwzględniająca przeznaczenie przedmiotów ubioru nie jest wyczerpująca; nie odznacza się też szczególnym stopniem precyzji, ponieważ dokonanie kompleksowego uporządkowania nazw odzieży pod kątem semantycznym jest zadaniem trudnym, a nawet niewykonalnym. We współczesnym świecie mody nie funkcjonuje obowiązująca jeszcze nie tak dawno temu etykieta, określająca powszechne normy użytku konkretnych części garderoby w zależności od ich przeznaczenia oraz płci użytkowników odzieży. Pod wpływem równoprawnienia obu płci zatarły się „srogie” granice podziału strojów na męskie i damskie. Ryzykowne jest nawet używanie terminu „typowo” damska lub „typowo” męska odzież. Podobne wątpliwości budzi rozgraniczenie ubiorów ze względu na porę roku, w której są użytkowane. O ile jeszcze jakiś czas temu *шорты* można było zakwalifikować do grupy ubiorów letnich, a na przykład *ковбойки, сапоги, унты* były atrybutem zimowej garderoby, o tyle dziś te przedmioty są używane przez okrągły rok. W obecnym świecie, w poszukiwaniu nowych tendencji modowych, mieszają i przenikają się różnorodne style – starodawny ze współczesnym, kobiecy z męskim, sportowy z codziennym, a nawet wieczorowym. Zaproponowany w niniejszej pracy podział strojów ma więc charakter umowny.

Zgromadzony materiał badawczy ilustruje niezwykle barwną i wewnątrznie urozmaiconą strukturę leksykalno-semantyczną. Pomędzy analizowanymi nazwami odzieży zachodzą różnorodne związki paradygmatyczne, opierające się na relacjach synonimicznych oraz hierarchicznych. Wśród objętych badaniami nazw ubiorów znalazły się, między innymi, jednostki leksykalne,

które pozostają wobec siebie w stosunku hipero-hiponimicznym. Oznacza to, że leksemom o znaczeniu ogólnym, nadrzędnym, czyli hiperonimom, przyporządkowana jest klasa nazw wobec nich podrzędnych, w sensie znaczeniowym bardziej szczegółowych, będących ich hiponimami. Zależność taką można zaprezentować na kilku przykładach. Hiperonim *труссы*, posiadający znaczenie ogólne, jest nadrzędny w stosunku do grupy leksemów konkretyzujących jego zakres semantyczny, takich jak: *боксеры, брифы, джоки, кюлоты, танга, панталоны, плавки, слипы, стринги, утяжки, шортики*. Natomiast hiponimy, wyszczególniające różne rodzaje spodni, na przykład: *алладины, бедровки, бермуды, блумерсы, бриджи, вранглеры, галифе, джеггинсы, джинсы, капри, клёши, слаксы, треггинсы, трубы, хипстеры, чансы, чопперсы, шаровары, шорты, штроксы*, reprezentują podrzędną relację względem generalizującego znaczenie słowa *брюки*.

W niniejszej monografii objęto badaniami zarówno nazwy ogólne, odnoszące się do odzieży o szerokim zasięgu semantycznym, czyli *гардероб, головные уборы, костюм, одувь, тряпка, тряпье, туалет*, jak i nazwy określające konkretne stroje zróżnicowane pod względem kroju, fasonu, stylu, tkaniny i przeznaczenia.

Metodologia przeprowadzonych badań

W celu realizacji podstawowych założeń pracy zgromadzony materiał leksykalny podzielono na grupy, podgrupy, i inne na podstawie kryteriów uwzględniających charakterystykę semantyczną i strukturalną leksemów oraz mechanizm ich powstawania. Dokonana selekcja materiału umożliwiła wyciągnięcie wniosków dotyczących tendencji rozwoju leksyki odzieżowej, stopnia produktywności konkretnych modeli słowotwórczych i strukturalno-semantycznych w obrębie nazewnictwa funkcjonującego w świecie mody.

W badaniach nazw ubiorów został zastosowany zarówno opis synchroniczny, jak i diachroniczny. Po pierwsze, ujęcie synchroniczne, polegające na przedstawieniu związków między elementami badanego systemu w określonym czasie, pozwala pokazać jak funkcjonuje współczesny język mody. Z drugiej zaś strony, procesy i zjawiska, które są przedmiotem badań, rozpatruje się z punktu widzenia ich rozwoju i zmian, jakie dokonywały się na przestrzeni lat. Uwzględnienie transformacji zachodzących z upływem czasu w słownictwie odzieżowym było podyktowane samą naturą analizowanego materiału, ponieważ stanowi on niezwykle dynamiczny system, podlegający nieustannym zmianom. Opis słownictwa w ujęciu diachronicznym pozwala odpowiedzieć na wiele pytań dotyczących motywacji i pochodzenia konkretnych nazw oraz ilustruje proces zmian znaczeniowych zachodzących w obrębie danego leksemu.

W niniejszej pracy synchronia i diachronia nie są traktowane jako ujęcia wykluczające się, ale wprost przeciwnie, jako wzajemnie uzupełniające się.

Analiza leksyki odzieżowej w ujęciu synchronicznym z odniesieniami typu diachronicznego nie tylko daje możliwość wszechstronnej prezentacji sposobów nominacji przedmiotów ubioru we współczesnym języku rosyjskim, ale pozwala również ujawnić zmiany, jakie zachodziły na przestrzeni czasu.

Zastosowana metoda deskryptywna wprawdzie nie pretenduje do miana opisu kognitywnego, a kognitywizm, jak wiadomo, zrywa z podziałem na synchronię i diachronię⁷, niemniej jednak spojrzenie na badaną leksykę przez pryzmat uwarunkowań cywilizacyjnych, społecznych i kulturowych pozwala na jej dogłębną analizę, określenie tendencji rozwojowych oraz próbę wyjaśnienia przyczyn zachodzących zmian.

⁷ C. Lachur, *Zarys językoznawstwa ogólnego*, Opole 2004, s. 239.

Struktura pracy

Niniejsza praca składa się ze wstępu, pięciu zasadniczych rozdziałów, stanowiących główny korpus pracy, zakończenia, bibliografii oraz indeksu materiału badawczego.

W rozdziale pierwszym przedstawiono zarys historii mody rosyjskiej od momentu powstania państwowości rosyjskiej po czasy współczesne. Uwzględnienie informacji o charakterze historyczno-kulturowym wydaje się być uzasadnione, ponieważ między językiem a kulturą istnieje nierozzerwalny związek. Bez wątpienia aspekty kulturowe Rosji odzwierciedlają się w słownictwie.

Rozdział drugi dotyczy istotnego w kontekście tematu pracy zagadnienia teorii nominacji językowej. Głównym zamierzeniem części teoretycznej jest określenie sposobów nominacji we współczesnym języku rosyjskim oraz wyjaśnienie kluczowych dla niniejszej pracy terminów związanych z procesem nadawania nazw otaczającej rzeczywistości.

Rozdział trzeci poświęcono analizie nazw odzieży powstałych w rezultacie derywacji słowotwórczej. Podjęto próbę segregacji materiału egzemplifikacyjnego ze względu na techniki derywacyjne wykorzystane do ich tworzenia. Istotne miejsce poświęcono nazwom prostym motywowanym różnymi częściami mowy, na przykład: rzeczownikami, przymiotnikami, czasownikami bądź wyrażeniami przyimkowymi. Szczególną uwagę zwrócono na zjawisko kompozycji, która zdecydowanie zalicza się do najnowszych tendencji słowotwórczych w obrębie leksyki odzieżowej.

W rozdziale czwartym zaprezentowano przykłady nazw odzieży, które znalazły się w leksykonie mody na skutek neosemantyzacji, czyli derywacji semantycznej. Materiał badawczy został uporządkowany ze względu na charakter zmian znaczeniowych, zachodzących w obrębie konkretnych leksemów, dlatego też wyróżniono dwie zasadnicze grupy, czyli słownictwo powstałe w rezultacie metaforyzacji i metonimizacji. Ponadto, omówiono rolę

zwężenia oraz rozszerzenia znaczeń w kształtowaniu leksykonu mody.

Przedmiotem badań rozdziału piątego są nazwy ubiorów zapożyczone z języków obcych. Celem analizy pożyczek jest ustalenie źródeł ich pochodzenia z uwzględnieniem specyfiki kontaktów z językami, z których przejęto nazwy odzieży, oraz w miarę kompleksowe zilustrowanie procesów adaptacji jednostek leksykalnych obcojęzycznego pochodzenia w systemie gramatycznym i fonologicznym języka rosyjskiego.

I. Moda w Rosji (rys historyczny)

«Костюм – самый тонкий, верный и безошибочный показатель отличительных признаков общества, маленькая часть человека, страны, народа, образа жизни, мыслей, занятий, профессий. Наконец, в разных частях света, в разных странах развитие общества имело свои специфические особенности, и все они – климатические, социальные, национальные и эстетические – ярко выражены в многообразии костюмов»¹. Tyimi słowami Raisa W. Zacharżewska, wybitny historyk mody, podkreśla rolę odzieży w kształtowaniu historii wszystkich narodów.

Każda epoka kreuje swój estetyczny ideał człowieka, swoje normy piękna, które są wyrażane w konstrukcji stroju, jego proporcjach, detalach, tkaninie, kolorze. W różnych okresach funkcjonowania społeczeństwa klasowego odzież była oznaką przynależności do danej grupy społecznej i tym samym granicą dzielącą jedną warstwę społeczną od drugiej. Moda w sposób dynamiczny reaguje na wszelkie zmiany (polityczne, ekonomiczne, kulturowe, cywilizacyjne), które zachodzą w życiu każdego narodu i jest historycznym dokumentem, świadczącym o mentalności oraz losach konkretnych społeczeństw i kultur.

Historia odzieży rosyjskiej jest niezwykle ciekawa. Pomimo faktu, że w dużej mierze ubiór Rosjan kształtował się pod wpływem tendencji modowych różnorodnych narodów, z którymi utrzymywano kontakty, to na przestrzeni wieków wykrystalizował

¹ P. В. Захаржевская, *История костюма*, Москва 2007, с. 31.

się niepowtarzalny „rosyjski styl”, który odróżniał Rosjan od innych narodowości. Strój rosyjski odzwierciedlał szczegóły bytu narodu (dyktaturę patriarchy, podział wiekowy rodziny, ekonomiczne cechy bytu, cały złożony system obyczajów i obrzędów religijnych), a także zróżnicowanie warunków klimatycznych Rosji. Poza tym, ubiór rosyjski charakteryzował się typowymi dla niego cechami, czyli dekoratywnością, zdobnictwem i prostotą formy ubioru, wręcz monumentalnością jego kształtu, a także właściwie do dnia dzisiejszego zachował więź z formami sztuki ludowej.

Ruś, leżąc między Wschodem i Zachodem, znajdowała się pod wpływem obu tych kultur. Przyjęcie chrześcijaństwa na Rusi wiąże się również z częściowym przejściem obrządków i kultury bizantyjskiej, to znaczy sposobu budownictwa świątyń, ikonopisownictwa, przygotowywania rytualnych przedmiotów i ozdób, a także kopiowania strojów. W ówczesnej modzie pojawiły się długopole, obszerne ubiory dokładnie skrywające kształt figury, na przykład barmy, płaszcze zdobione drogocennymi naramiennikami, tuniki uszyte z wzorzystych tkanin (jedwabiu, złotego aksamitu). Krój, fason oraz typ odzieży był wówczas jednakowy dla wszystkich warstw społecznych. Różnica polegała jedynie na bogactwie i wartości materiału, z którego wykonano dany strój. Ludzie z wyższych sfer używali drogocennych zamorskich materiałów, a biedni zadowalali się ręcznie tkanym płótnem. Należy podkreślić, że ubranie wierzchnie mężczyzn i kobiet w zasadzie było jednakowe. Zarówno odzież damska, jak i męska składała się z wielu warstw, przy czym jedna część stroju musiała być przewiązana pasem, ponieważ jego brak uznawano za coś złego, związane z opętaniem człowieka².

Chrześcijaństwo przyjęte oficjalnie przez Ruś w 988 roku zetknęło się z pogańskimi wierzeniami Słowian, dlatego też społeczeństwo ruskie było pełne paradoksów. Nowa religia stworzyła nowy ideał człowieka, zgodnie z którym dusza jest ważniejsza od

² B. A. Володин (глав. ред.), *Современная энциклопедия. Мода и стиль*, Москва 2002, с. 90.

ciała i tym samym wewnętrzny, mistyczny świat jest cenniejszy od świata materialnego. Jednakże w realnym codziennym życiu często bywało całkowicie odwrotnie. Bogactwo ceniono i demonstrowano, a życie urozmaicano radościami cielesnymi oraz dbałością o urodę i zdobienie ciała. Ludzie zachwycali się odzieżą wzorzystą i jaskrawymi kolorami. Mężczyźni, na równi z kobietami, lubili się stroić i upiększać, dlatego też do dekoracji ubiorów obu płci używano pereł naturalnych, złotych i srebrnych guzików, szyto ogromne aksamitowe kołnierze, stosowano jedwabne hafty, wyszywano zdobienia z kamieni szlachetnych i drogocennych metali.

Okres inwazji Mongołów na Ruś Kijowską (1243-1480) pozostawił po sobie ślady kultury muzułmańskiej. W modzie pojawiły się dosyć egzotyczne płaszcze przypominające podomki, kozaki na wysokim obcasie, a także małe, okrągłe czapeczki noszone na czubku głowy. Jednakże, jak zauważa wybitny rosyjski historyk I. E. Zabielin, do XVIII wieku Rosja bała się drastycznych zmian w sposobie ubierania, dlatego też adaptowano tylko takie nowe kroje odzieży zapożyczane ze Wschodu lub z Zachodu, które były zgodne z obowiązującymi wówczas normami obyczajowymi, przejętymi od swoich przodków³.

Ze względu na ogromną liczbę różnorodnych rodzajów tradycyjnej rosyjskiej odzieży w tej części pracy zostaną przytoczone tylko te przykłady strojów, które stanowiły o odrębności i specyfice kultury rosyjskiej i przez wiele wieków pozostawały podstawowymi elementami damskiej oraz męskiej garderoby.

Podstawą rosyjskiego stroju ludowego była **rubacha**, czyli najstarszy i najbardziej rozpowszechniony wśród Słowian rodzaj koszuli. Nosili ją wszyscy bez względu na płeć oraz wiek. Męskie rubachy szyto co najwyżej do kolan, a długość żeńskich sięgała do połowy łydki lub do ziemi, bądź też mogła być całkowicie króciutka – do pasa. Kobiety z wyższych sfer posiadały rubachy

³ И. Е. Забелин, *Быт русских царей*, Москва 1901, с. 473.

z jaskrawych, jedwabnych tkanin, często czerwonego koloru. Rubachy miały długie rękawy z rozcięciem na dłonie i nazywały się **długorękawnikami** (долгорукавные). Długość rękawa mogła sięgać nawet do 8-9 łokci. Koszule te noszono w domach, ale nie wkładano ich w obecności gości. Na ogół na wierzch białej lub czerwonej rubaszki ubierano **letnik**, zapięty aż pod gardło. Istotną rolę w każdej rubaszce odgrywały zdobienia, hafty, które rozmieszczano zawsze w tych samych miejscach, to znaczy wokół szyi i rozcięcia na piersi, obok linii łączenia rękawa z pachą, a także na dole rękawa i połach. Wierzono, że im bardziej ozdobiona rubacha, tym bardziej płodna będzie kobietą ją użytkująca⁴. Jak zauważa Ludwik Bazyłow, zdobnictwo strojów było rozpowszechnione na tak szeroką skalę i przykładano do niego tak duże znaczenie, że z biegiem czasu stało się ono popularnym wytworem rzemiosła artystycznego. Najaktywniejszy udział w jego rozwoju przypada wsi rosyjskiej⁵.

Wiele obrzędów i obyczajów związanych jest z tym rodzajem ubrania, gdyż rubachę utożsamiano z jej właścicielem i traktowano jako drugą skórę człowieka, jako jego istotną część. Kiedy na świecie pojawiała się dziecko, od razu po porodzie zawijano go w ojcowską rubachę, która miała chronić potomka od wszelkiego zła, dawała mu siłę i zdrowie, a poza tym moment zawinięcia noworodka w koszulę taty oznaczał, że od tej chwili jest on w takiej samej mierze związany z ojcem, jak i z matką, która go urodziła. Dziecięca rubacha nie była zróżnicowana pod względem płciowym, dopiero w wieku 6 – 8 lat z okazji świąt lub w specjalnych okolicznościach chłopcom ubierano spodnie, a dziewczynkom spódnice⁶.

W męskim gronie ogromną popularnością cieszyły się rubachy na stójkach, tak zwane **kosoworotki**. Przypominały one tunikę

⁴ <http://www.narodko.ru/article/vio/> [16.10.2010]

⁵ L. Bazyłow, *Historia nowożytnej kultury rosyjskiej*, Warszawa 1986, s. 391.

⁶ <http://www.narodko.ru/article/vio/> [16.10.2010]

1. Rubacha męska. Początek XX wieku. Gubernia semipałatyńska.
Zbiory Rosyjskiego Muzeum Etnograficznego w Sankt Petersburgu.

2. Ślubny ubiór męski (rubacha, portki, pas ozdobny). Koniec XIX wieku.
Gubernia woroneska.
Zbiory Rosyjskiego Muzeum Etnograficznego w Sankt-Petersburgu.

3. Ubiór kobiety (rubacha, sarafan). Połowa XIX wieku.
Obwód uralski.
Zbiory Rosyjskiego Muzeum Etnograficznego w Sankt Petersburgu.

4. Ubiór kobiety (rubacha, sarafan, soroka). Koniec XIX wieku.
Gubernia smoleńska.
Zbiory Rosyjskiego Muzeum Etnograficznego w Sankt Petersburgu.

5. Ubiór kobiecy (rubacha, poniowa, fartuch). Początek XX wieku.
Gubernia woroneska.
Zbiory Rosyjskiego Muzeum Etnograficznego w Sankt Petersburgu.

6. Świąteczny ubiór kobiety (rubacha, sarafan, bezrękawnik).
Koniec XIX wieku. Gubernia ołonecka.
Zbiory Rosyjskiego Muzeum Etnograficznego w Sankt Petersburgu.

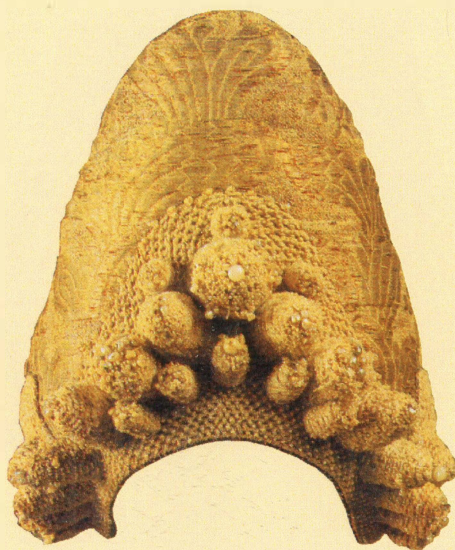
7. Świąteczny ubiór kobiety (sarafan, kaftan, kokosznik).
Koniec XIX – początek XX wieku. Gubernia kostromska.
Zbiory Rosyjskiego Muzeum Etnograficznego w Sankt Petersburgu.

8. Sarafan paniński. Koniec XIX wieku.
Gubernia kurska.
Zbiory Rosyjskiego Muzeum Etnograficznego w Sankt-Petersburgu.

9. Kokosznik. Druga połowa XIX wieku. Gubernia ołonecka.
Zbiory Rosyjskiego Muzeum Etnograficznego w Sankt Petersburgu.

10. Kika. Druga połowa XIX wieku. Gubernia pskowska.
Zbiory Rosyjskiego Muzeum Etnograficznego w Sankt Petersburgu.

11. Futerko. Druga połowa XIX wieku. Gubernia archangielska.
Zbiory Rosyjskiego Muzeum Etnograficznego w Sankt-Petersburgu.

12. Czapka kobieca. XIX wiek. Rosja Europejska.
Zbiory Rosyjskiego Muzeum Etnograficznego w Sankt-Petersburgu.

z rękawami bez mankietów i z niewielkim rozcięciem z lewej strony szyi, zapinanym na guziczki. Tę specyficzną koszulę, symbol rosyjskiego stylu, należało przewiązać paskiem i nosić ją wypuszczoną na spodnie⁷.

Nieodzownym elementem garderoby był **sarafan** (rodzaj sukni bez rękawów), który do dnia dzisiejszego jest symbolem rosyjskiego stroju ludowego. Pierwsze wzmianki o sarafanie pojawiły się w Kronice Nikona i pochodzą z 1376 roku⁸. Krój i sposób szycia sarafanów zmieniał się na przestrzeni wielu stuleci, a także zależał od tego przez kogo i w jakim rejonie państwa był użytkowany. W XIV wieku nosili go mężczyźni, na przykład wojewodowie i wielcy książęta moskiewscy. W XVII wieku ten rodzaj stroju stał się atrybutem jedynie damskiej garderoby. W rosyjskich wsiach sarafan był wyznacznikiem statusu kobiety i jej nastroju. Młode dziewczęta ubierały sarafany w kolorze czerwonym i bordowym, a starsze kobiety – w granatowym i czarnym. W czasach rządów Piotra I tradycyjny rosyjski sarafan uznano za odzież ludową niższych sfer i córek kupieckich, ale już na początku panowania Katarzyny II powrócił do łask wytwornych dam⁹.

Poza tym w garderobie każdej wiejskiej kobiety musiała się znaleźć **poniowa**, czyli wełniana spódnica samodziałowa uszyta co najmniej z 3 kawałków specjalnie utkanego pasiastego materiału.

O specyficze rosyjskiego stroju świadczyły również damskie nakrycia głowy, które charakteryzowały się oryginalnością kompozycji, a także stanowiły o statusie kobiety, o jej stanie cywilnym oraz zasobności materialnej. Dziewczęta tradycyjnie pokazywały włosy, rozpuszczały je lub też najczęściej zaplatały warkocz, bądź nosiły na głowie szeroką, wyszywaną opaskę z długimi wstążkami zwisającymi aż do pleców. Natomiast pojawienie się męzkatki

⁷ Л. В. Беловинский, *Энциклопедический словарь российской жизни и истории: XVII – начало XIX в.*, Москва 2003, с. 363.

⁸ <http://ru.wikipedia.org/wiki/sarafan> [12.06.2009]

⁹ Ibidem.

w towarzystwie bez przykrytej głowy uznawano za wstyd i nietakt, dlatego też musiały one zakrywać włosy różnymi nakryciami¹⁰. Nakrycia głowy przekazywano z pokolenia na pokolenie i były one nieodzowną częścią posagu zamożnej panny.

Kobiety na co dzień nosiły czepce (**powojniki**), które dodatkowo zawiązywano chustką, a wyjeżdżając z domu, zakładały bogato zdobioną kikę, sorokę lub kokosznik. **Kika (wołosnik)** posiadała z przodu twardą część w formie rogów, łopatki lub kopyta. Natomiast **soroka**, czyli długa utkane płótno noszone w połączeniu z kiką, rozpowszechniona przede wszystkim w centralnej Rosji, była najbogatszym nakryciem głowy.

Jednak najbardziej rozpoznawalnym nakryciem głowy, symbolem stroju narodowego Rosjanek, był **kokosznik**, który przypominał wachlarz wykonany ze sztywnego materiału lub metalowej konstrukcji, przyszytej do czapki, czepka lub wianka. Ozdabiano go różnorodnymi fantazyjnymi ozdobami, na przykład, świeżymi lub sztucznymi kwiatami, paciorkami, koralikami, perłami rzeczными, złotymi niciami, a nawet szkłem lub kamieniami szlachetnymi. Ten rodzaj nakrycia głowy użytkowały męzkatki oraz panny, głównie na święta i szczególne okazje. Kokosznik był rozpowszechniony we wszystkich warstwach społecznych, ale Piotr I zakazał noszenia go przez żony bojarów. Natomiast w latach 1812-1814, kiedy to wojny napoleońskie wyzwoliły w Rosjanach poczucie patriotyzmu, zrodziło się zainteresowanie strojami ludowymi i między innymi kokosznik ponownie powrócił do łask jako część stroju dworskiego dzięki Katarzynie II, która wskrzesiła modę *a la russe*.

Na Rusi, ze względu na chłodny klimat i mroźne zimy, istotną rolę w ubiorze odgrywały **futra**, które uznawano za najbardziej prestiżowy ubiór. Podarowane przez cara jego własne futro komuś zasłużonemu uważano za wyróżnienie i rzadki, ale jakże ważny, znak przychylności. Poza tym, futra używano jako środka

¹⁰ В. А. Володин (глав. ред.), *op. cit.*, s. 94.

płatniczego. Dzięki nim regulowano opłaty mandatowe, celne, a także stanowiły rekompensatę za kupiony towar lub naukę, czy też służbę cerkiewną. Zarówno mężczyznom, jak i kobietom wypadało posiadać kilka rodzajów futer, na święta – droższe, a na co dzień – tańsze. Biedacy musieli się zadowolić owczymi kożuchami. Za najcenniejsze uznawano ciemne futra, czyli sobole, bobry, gronostaje, czarny lub srebrny lis. Kobiety dojrzałe nosiły przede wszystkim pstrokate, jasne lub rude futerka, a młode dziewczęta ubierały różne stroje uszyte z lisa¹¹. Zazwyczaj futra obszywano na wierzchu tkaniną, na przykład, ałtąsem, aksamitem, sukniem lub wzorzystym brokatowym materiałem. Bojarzy i dworzanie tak się przywiązywali do tego rodzaju wierzchniego nakrycia, że nosili je zarówno zimą, jak i latem, nie zdejmując ich nawet w pomieszczeniach.

W historii rosyjskiego stroju rewolucyjnym okresem był przełom wieku XVII i XVIII, kiedy nastąpiła przymusowa europeizacja garderoby Rosjan, zainspirowana przez wspomnianego już cara Piotra Wielkiego. Nowa moda, która przychodziła głównie z Europy Zachodniej adaptowała się w zróżnicowanym tempie, zależnym przede wszystkim od warstw społecznych i grup wiekowych. W wyższych sferach społecznych, tzn. wśród arystokracji dworskiej, przejście strojów z Zachodu następowało bardzo intensywnie, natomiast wśród mieszczan oraz kupiectwa nową modę przejmowano znacznie wolniej i łączono ją z elementami tradycyjnych rosyjskich ubiorów (na przykład, kompletowanie rubachy z kamizelką)¹². Entuzjastami europejskich trendów byli przede wszystkim młodzi ludzie. Starsi Rosjanie niechętnie odnosili się do zmian w kwestiach odzieżowych, gdyż ciężko im było odrzucić przyzwyczajenia oraz wpojone im od wielu pokoleń zasady i tradycje. Uważano, że narzucone im stroje pozbawiały ich

¹¹ Ibidem, c. 95.

¹² Л. В. Беловинский, *op. cit.*, c. 154.

osobowości, rosyjskiego ducha, a większość ubrań była niestosowna do stanu i wieku. Poza tym europejski wizerunek narażał ich na pośmiewisko.

Tradycyjny strój rosyjski, który kształtował się na przełomie wielu stuleci, w niezmiennej formie zachował się wówczas jedynie we wsiach, gdzie nie obowiązywały carskie ukazy, narzucające zmianę stylu ubierania się. Rosyjska wieś żyła swoim całkowicie odrębnym, spokojnym życiem, pieczołowicie pielęgnując i kontynuując obrzędowość i tradycjonalizm w różnych dziedzinach życia, w tym także w ubiorach, przekazywanych przez przodków z pokolenia na pokolenie.

Z końcem XVII wieku w modzie dochodzi do rewolucyjnych przemian. W męskiej garderobie pojawiły się nietypowe dla ówczesnych strojnisiów koszule z koronkowymi żabotami lub kra-watem, kamizelki, krótkie spodnie noszone w komplecie z pończochami, kaftany, kapoty, a na głowie pojawiły się peruki oraz wymyślne fasony kapeluszy. Niektórzy konserwatywni Rosjanie uznawali nowy wizerunek mężczyzny za śmieszny i urągający ich godności. Jednak w związku z faktem, że styl ubierania się został narzucony społeczeństwu poprzez wydanie carskich ukazów, będących wiążącym prawem państwowym, wobec którego sprzeciwianie się było srogo karane, nie pozostało Rosjanom nic innego jak pogodzić się z wolą cara i zaakceptować europejskie tendencje modowe.

Przejęcie stylowych innowacji okazało się szczególnie skomplikowane w przypadku kobiet. Do reform Piotra Wielkiego przez wiele stuleci damski strój miał za zadanie zakrywać ciało od szyi aż do pięt, a także zasłaniać kształty figury. Nagość uznawano za ludzką słabość wobec sił zła, stąd też oprócz dbałego ukrycia ciała ubiorem, twarz i szyję „chroniła” gruba warstwa kosmetyków, natomiast dłonie chowano do długich rękawów lub pokrywano warstwą talku¹³. Nowe kreacje w sposób radykalny różniły się od

¹³ В. А. Володин (глав. ред.), *op. cit.*, s. 89.

tych, które użytkowano wcześniej. Kobiety z kręgów dworskich i mieszczańki zmuszone były zastąpić tradycyjne sarafany i rubachy głęboko dekoltowanymi sukniami na obręczach, zaczęto ścisnąć talię niewygodnymi gorsetami, a zamiast zaplatać warkocze – zaczęto zawijać loki i układać niebotyczne fryzury, inspirowane stylem francuskim.

Wiek XIX w historii odzieży rosyjskiej to szczególnie ciekawy okres. Tendencje modowe w porównaniu z minionymi stuleciami zmieniały się w tempie wręcz błyskawicznym. W zasadzie jeden styl nie mógł przetrwać dłużej niż dekadę, gdyż z Zachodu nieustannie przywożono coraz to nowsze kreacje, które zaraz stawały się inspiracją do powielania i rozpowszechniania wśród Rosjan. Mentalność Rosjan od momentu narzucenia im nowego europejskiego stylu również uległa ogromnym zmianom. Zaczęto przywiązywać znaczną wagę do dbałości o własny wygląd. Zaczęto „bywać” w różnych znanych w mieście miejscach, specjalnie po to, aby zaprezentować się w nowym stroju. Centralne ulice Petersburga, Moskwy i innych większych miast Rosji stały się swoistym wybiegiem mody, gdzie demonstrowano coraz to ciekawsze, budzące podziw stroje. Możliwość zabyśnięcia wyglądem dawały modystkom nie tylko wydarzenia życia dworskiego, ale również wyjścia do teatru, spacer w prestiżowych parkach oraz wyjazdy do znanych kurortów. Zimą natomiast, na przykład, w Petersburgu miejscem spotkań wielbicieli mody było Marsowe Pole, gdzie organizowano zabawy zimowe, w szczególności w okresie mięso-pustnym, który w tradycji rosyjskiej odgrywał istotną rolę.

Wiek XIX przyniósł również wiele innowacji w technologii produkcji modnej odzieży. W 1851 roku Izaak Singer skonstruował pierwszą domową maszynę do szycia, co znacznie ułatwiło proces wytwarzania ubiorów i produkowanie ich na skalę hurtową na całym świecie. Moda przestaje być domeną jedynie dworu oraz arystokracji. Wraz z rozwojem produkcji gotowej odzieży rodzą się rzesze jej fanów wśród szerokich mas społeczeństwa miejskiego. W Rosji pojawia się sieć sklepów, targujących odzieżą rodzimego

pochodzenia lub oferujących sprowadzanie strojów z zagranicy na specjalne zamówienia. Poza tym, ogromną popularnością cieszyły się różnorodne czasopisma, żurnale mody, które okazały się bardzo poczytnym produktem, dlatego też z roku na rok pojawiały się kolejne wydawnictwa, informujące czytelników o ostatnich nowościach w świecie mody. Większość z nich stanowiły czasopisma ilustrowane, zawierające wykroje ubiorów wraz ze szczegółową instrukcją ich uszycia. Za najbardziej prestiżowe i cenione wówczas czasopisma modowe uznawano między innymi takie jak: „Мода”, „Букег”, „Монитер”, „Моды и новости”, „Русский базар”, „Нива” (drukowana z załącznikiem „Парижские моды”), „Модный свет”, „Мужские моды”¹⁴. Oprócz wydawnictw rosyjskojęzycznych na rynku były dostępne w sprzedaży wydawnictwa francuskie, niemieckie i angielskie, których czytanie nie sprawiało trudności, ponieważ w XIX wieku w wykształconych rodzinach rosyjskich znajomość trzech języków obcych była obowiązkowa.

Moda wówczas przychodziła przede wszystkim z Francji oraz Anglii i charakteryzowała się tym, że niezwykle szybko ulegała zmianom. Kobiety, kierując się trendami europejskimi, nosiły to niebotycznych rozmiarów krynoliny, do których specjalnie dobierano domowe meble mające ułatwić poruszanie się ich użytkownikom, to zainspirowane antycznym wzorcem delikatne opływowe suknie z podwyższoną talią, to turniury, czyli zwężane spódnice z bogato drapowanym tyłem przytwierdzonym pod pasem i przechodzącym w tren. Pomysłowość i oryginalność formy strojów, bogate zdobnictwo oraz wymyślność i różnorodność dodatków takich jak, nakrycia głowy, mitenki, etole, parasole, wachlarze, torebki czy biżuteria, były naprawdę imponujące i stanowiły o odrębności każdej modystki. Damy z wyższych sfer, szyjąc ubrania na zamówienie lub sprowadzając je specjalnie z zagranicy, gwarantowały sobie niepowtarzalność swojego stroju i pewność, że nikt inny nie będzie w posiadaniu takiej samej kreacji.

¹⁴ А. Васильев, *Русская мода. 150 лет в фотографиях*, Москва 2009, с. 69.

W ówczesnej damskiej modzie istniało wiele antagonizmów, ponieważ z jednej strony w środowiskach arystokracji i burżuazji dominowało bogactwo i niezwykła wymyślność ubiorów, z drugiej zaś strony, rodził się całkowicie nowy styl, dyktowany zjawiskiem emancypacji kobiet. W 1858 roku w Rosji pojawiają się pierwsze szkoły żeńskie, przekształcone następnie w gimnazja. Kobiety mają nareszcie możliwość zdobycia wykształcenia i tym samym zawodu, np. wiejskiej nauczycielki lub guwernantki. Działalność zawodowa kobiet oraz ich udział w życiu społecznym wpłynęły również na manierę i sposób ubierania się. Na modę wpływ miała wtedy także idea równouprawnienia obu płci, która dosyć burzliwie absorbowała społeczeństwo. Rosyjskie zwolenniczki emancypacji zaczęły ubierać się w spódnice, bluzki oraz żakiety, co jak na owe czasy było nowatorskim zestawieniem. Poza tym, zapożyczyły one z garderoby mężczyzn krawaty, kołnierzyki, mankiety na bluzkach¹⁵. Zatem wizerunek kobiety, preferującej styl „feministyczny”, charakteryzujący się prostotą i powściągliwością, konkurował z wizerunkiem wyrafinowanej, wytwornej damy, emanującej seksapilem.

Natomiast w modzie męskiej zmiany nie zachodziły aż tak gwałtownie, aczkolwiek mężczyźni również starali się nadążać za trendami stylowymi, inspirując się głównie nowościami z Anglii. W męskiej garderobie ekstrawagancja, zdobienia strojów falbanami, koronkami, haftami oraz pstrokacizna kolorystyczna tkanin została wyparta przez odzież, charakteryzującą się spokojną tonacją, prostotą fasonu i wyrafinowaną elegancją. W wyborze stroju najistotniejszą rolę zaczyna odgrywać nie fantazyjność formy, a jakość tkaniny, wygoda niekrępująca ruchów oraz nienaganny krój¹⁶. W XIX stuleciu kształtuje się pierwowzór współczesnego garnituru, który do dnia dzisiejszego nosi nazwę garnituru typu angielskiego (*английский костюм*). Elegancki mężczyzna posiadał redingot, surdut, frak i kostium, składający się z dopasowanej

¹⁵ Ibidem, s. 51.

¹⁶ Дж. Нанн, *История костюма 1200-2000*, Москва 2005, s. 167.

marynarki, spodni prostego kroju w połączeniu z dwurzędową kamizelką oraz koszulą z wykrochmalonym dopinającym kołnierzem i mankietami. Jak zauważa Raisa W. Zacharżewska «...В мужском костюме преобладал чёрный цвет... и мужские наряды становятся чёрным фоном для пестрой и разнообразно одетой толпы женщин»¹⁷. Za obowiązkowy dodatek do garnituru uważano złoty zegarek kieszonkowy, monokl, tabakierę, spinki do mankietów oraz laskę z rzeźbioną gałką. Najpopularniejszym wierzchnim ubiorem było ocieplane futrem palto z kołnierzem z karakuł lub bobra. Wśród nakryć głowy popularne były cylindry, meloniki, kanotier, czapki futrzane oraz z daszkiem.

Wybór odzieży był dyktowany srogimi zasadami etykiety, którą należało przestrzegać, gdyż jej naruszenie było postrzegane jako brak szacunku dla osób towarzyszących. W garderobie Rosjan funkcjonował więc zasadniczy podział ubiorów na wizytowe, spacerowe, domowe, wieczorowe, cerkiewne.

Jednakże należy podkreślić, że pomimo fascynacji trendami zachodnimi, w modzie rosyjskiej pojawiały się inspiracje własnym strojem ludowym, w szczególności w okresach ważnych wydarzeń historycznych, które wyzwały głębsze uczucia patriotyczne i tym samym zainteresowanie rodzimą kulturą. W kręgach słowiańskich popularne były koszule-kosoworotki, czy też zdobienie ubioru specyficznym haftem ludowym. Zwolenniczki narodowych tradycji brały ślub w sarafanach i kokosznikach. Strój rosyjski noszono jednak tylko w określonych sytuacjach: w domu, na wsi, w czasie świąt religijnych, czy też na balach maskowych, rozpowszechnionych w Rosji za rządów Aleksandra II¹⁸.

Wiek XX w historii mody rosyjskiej to czas radykalnych przemian, które były wynikiem zmian ustrojowych w życiu politycznym kraju, a także reakcją na wszelkie innowacje kulturowe (rozwój sportu, kinematografii, turystyki) czy też postęp cywilizacyjny

¹⁷ P. В. Захаржевская, op. cit., c. 183.

¹⁸ А. Васильев, op. cit., s. 65.

w dziedzinie techniki oraz nauki. Początek XX stulecia w historii Rosji to krwawe rewolucje, brutalnie kończące panowanie Romanowów, to również wojny światowe oraz niechlubne rządy Stalina, w następstwie których na wiele dziesięcioleci za pomocą „żelaznej kurtyny” społeczeństwo rosyjskie odizolowano od Zachodu.

Przełomowym okresem w rozwoju mody okazały się lata trzydzieste, kiedy władze radzieckie za pośrednictwem prasy starały się przeszkodzić rozpowszechnianiu nowych europejskich tendencji modowych. Zaprzestano sprzedaży francuskich i angielskich żurnali, promujących nowoczesny sposób ubierania się. Zwolenników stylu europejskiego uznawano za szpiegów i zdraźliwych agentów, działających na niekorzyść ojczyzny¹⁹. Uznano wówczas, że Rosjanie nie muszą kopiować „wulgarnych” obcokrajowców, gdyż mogą sami stworzyć własny styl, jednakowy dla wszystkich obywateli, co miało świadczyć o równouprawnieniu społeczeństwa. Jednak kryzys ekonomiczny wywołany zniszczeniami wojennymi i chaosem politycznym odbił się również na przemyśle odzieżowym. Na skutek trudności materialnych zmniejszyła się produkcja tkanin, co w konsekwencji przełożyło się na braki odzieży i obuwia. W sklepach przeważały ubiory drugiego, a nawet trzeciego gatunku. Stalinowski reżim kreował styl prosty, skromny, niewyzywający, nawiązujący do świata militarnego, a konkretnie inspirowany umundurowaniem Armii Czerwonej. Innowacją w garderobie przedwojennej modystki były spodnie, spódnico spodnie oraz odzież robocza (fartuchy, podomki), którą na równi z sukniami wieczorowymi i eleganckimi strojami wyjściowymi prezentowano na pokazach i publikowano w różnorodnych wydawnictwach kobiecych. Do codziennego ubioru kobiet oraz mężczyzn przenika styl sportowy, realizujący się przede wszystkim na poziomie dodatków, kłapek, kieszonek, pagonów, kołnierzyków, guzików, i innych.

¹⁹ Ibidem, s. 324.

Po wojennych dramatach, śmierci Józefa Stalina w 1953 roku i przejściu władzy przez Nikitę Chruszczowa, moda w Rosji zaczyna rozwijać się w szybszym tempie. W związku z częściowym ożywieniem kontaktów z zagranicą do rosyjskiego świata mody prawie z dziesięcioletnim opóźnieniem przenika styl *New look*, stworzony przez wybitnego projektanta Christiana Diora, który popularyzował „neowiktoriańską” sylwetkę, czyli wąską talię, podniesiony biust i szerokie biodra. W modzie damskiej lat pięćdziesiątych pojawiły się niezwykle obszerne spódnice i dopasowane garsonki, podkreślające atuty kobiecości, a także obowiązkowo kapelusze. Wówczas w społeczeństwie zdecydowanie zwiększa się zainteresowanie ubiorami, uznanie zdobywają coraz liczniejsze pokazy mody organizowane na scenach klubów i domów kultury, w konsekwencji czego pojawiają się pierwsze profesjonalne modelki.

Kolejne lata przynoszą wiele innowacji w przemyśle odzieżowym, które budzą fale krytyki wśród władz i konserwatywnej części społeczeństwa. Jednakże pomimo to rozpoczął się okres kopiowania projektów francuskich domów mody, na przykład kopiowano garsonki Koko Chanel czy też sarafany i suknie Pierre’a Cardina. W latach sześćdziesiątych symbolami dziesięciolecia były krótkie palto, minispódniczka odsłaniająca kolana, romantyczne bluzki upiększone żabotami, falbankami, pliskami, kokardami, a także nowość obuwnicza – długie dopasowane kozaczki oraz czółenka na szpilce. W modzie rozpowszechniły się także robione na drutach berety, a kapelusze coraz częściej zastępowano zwiewnymi chustkami. Mężczyźni upodobali sobie styl młodzieżowy; wąskie spodnie, elastyczne koszulki polo, golfy i dziergane sweterki. Jednak najistotniejszym faktem w owym czasie niepodważalnie było pojawienie się na rynku odzieżowym dżinsów firmy „Lee”, „Wrangler”, „Super Rifle” i „Pioneer”, które zrewolucjonizowały świat mody. Ze względu na cenę najpopularniejsze w Rosji były produkty dżinsowe rodzimej produkcji, które w sposób radykalny różniły się jakością od zachodnich pierwowzorów.

W kolejnych dekadach XX wieku rosyjski świat mody przeżywał szybko następujące zmiany, inspirowane przede wszystkim muzyką, kinem, teatrem oraz sportem. Lata siedemdziesiąte to styl hipisowski, który łączył bogatą kolorystykę tkanin, zdobnictwo wzorowane motywami twórczości ludowej z luźną odzieżą. W następnym dziesięcioleciu, w okresie pierestrojki (1985-1989), w modzie obserwuje się stylizacje sportowe. Do lamusa przeszli już pokojowo nastawieni do świata hipisi, a przyszły subkultury punków i metalowców, propagujących agresywny styl zachowania oraz ubierania się. Czarne skórzane kurtki, łańcuchy, kolczyki, zamki, jaskrawy makijaż, irokez uwieńczyły pozycję rockowego undergroundu i złożyły się na image, który w kręgach młodzieżowych stał się wzorcem do naśladowania.

Lata dziewięćdziesiąte stanowią w historii przemysłu odzieżowego niezwykle istotny przełom. Zmiana ustrojowa, socjalne i duchowe odrodzenie Rosji, rozwój gospodarki rynkowej, otwierającej kontakty z innymi państwami, wpłynęły na rozwój mody. W kraju umożliwia się działalność wybitnym projektantom, tworzącym nie tylko kreacje prêt-à-porter dla mas, ale także haute couture, traktujące ubiór jako rodzaj sztuki dla wybrańców. Tacy projektanci jak Wiaczesław Zajcew, Irina Krutikowa, Aleksandr Wasilijew stworzyli własne marki rozpoznawalne i cenione w kręgach światowej mody. Ostatnie dwadzieścia lat charakteryzuje się dynamicznym rozwojem różnorodnych wydawnictw, czasopism modowych, propagowaniem nowości odzieżowych za pośrednictwem mass mediów, gwiazd kina, muzyki i sportu, które stały się wzorcami do naśladowania. Styl rozpowszechniony w Rosji na styku XX i XXI wieku najbardziej adekwatnie opisuje stwierdzenie: «В конце века в моде одновременно существовало почти столько же стилей, сколько их можно насчитать за всю историю человечества»²⁰.

²⁰ В. А. Володин (глав. ред.), *op. cit.*, с. 346.

Rozpoczęło się kolejne tysiąclecie w świecie mody, która nieustannie ulega zmianom i kreuje wizerunek współczesnego człowieka. «Двадцатого века, ужасного и прекрасного, больше нет. Он – был. Но в истории одежды, моды век не ставит точку. История возникновения и угасания идеала красоты, выраженная костюмом, будет длиться, пока существует род человеческий»²¹.

²¹ Ibidem, c. 363.

II. Z zagadnień teorii nominacji językowej

1. Teoria nominacji językowej w literaturze przedmiotu

Poznanie i odkrywanie otaczającego świata, towarzyszące człowiekowi od początków ludzkiego istnienia, nierozzerwalnie łączy się z koniecznością nazwania rzeczywistości, czyli „materialnym” wyrażeniem tego, co doświadczają ludzkie zmysły. Możliwość określenia i utrwalenia otaczającej rzeczywistości (przedmiotów, zjawisk, pojęć abstrakcyjnych) zapewnia system językowy, który realizuje potrzebę tworzenia nowych nazw.

Problemy nominacji językowej są przedmiotem zainteresowania od dawna. W starożytności antyczni filozofowie, tacy jak Arystoteles, Heraklit czy Platon w swoich naukach filozoficznych poruszali zagadnienia językowego określenia rzeczywistości pozajęzykowej. Już wówczas, podejmując próbę zrozumienia mechanizmu procesu nadawania nazw, zauważono różnorodność zależności między słowem, przedmiotem i pojęciem¹. Jednakże początek dogłębnych badań nazw, jako środków językowego określenia rzeczy, artefaktów materialnej i duchowej kultury, jest związany przede wszystkim z ruchem austriackich naukowców

¹ Ж. А. Вардзелашвили, *К вопросу о толковании термина „номинация” в лингвистических исследованиях*, (в:) „Славистика в Грузии”, вып. 1, Тбилиси 2000, с. 62.

(G. Schuchardt, W. Meyer-Lubke, R. Meringer²), który był znany pod nazwą „Wörter und Sachen” (słowa i rzeczy). Na początku XX wieku wymienieni badacze założyli w Wiedniu czasopismo „Wörter und Sachen”, w których publikowano artykuły przedstawiające badania różnorodnych nazw w kontekście ich powiązań z nazywanym przedmiotem³.

Istotny wkład w rozwój teorii nominacji wnieśli przedstawiciele praskiej szkoły lingwistycznej (J. Vachek, V. Skalicka, V. Mathesius), którzy w swoich pracach naukowych kładli nacisk na nominatywny aspekt języka⁴. Zgodnie z teoriami czeskich badaczy w latach trzydziestych i czterdziestych XX stulecia pojęcie nominacji zdecydowanie rozszerzyło się, gdyż zaczęto przypisywać właściwości nominacyjne nie tylko słowom, ale także wyrażeniom, a nawet zdaniom⁵.

Z rozważań Anny A. Ufimcewej wynika, że: «Ономасиология как самостоятельная лингвистическая область изучения слов как средств обозначения со своим предметом и методами исследования оформилась лишь к 50-ым годам XX века»⁶. Jednakże dopiero w połowie lat siedemdziesiątych ubiegłego stulecia zainteresowanie problemami nominacji językowej wyraźnie wzrosło, co zaowocowało licznymi publikacjami z dziedziny onomazjologii. Pomimo szerokiego zainteresowania zagadnieniami nominacji językowej, wartościowych prac poświęconych tylko tej

² G. Schuchardt-Brevier, *Sachen und Wörter*, „Anthropos” 1912, Nr VII; W. Meyer-Lubke, *Zur Geschichte der Dreschgerate*, „Wörter und Sachen” 1909, Nr 1; R. Meringer, *Zur Aufgabe und zum Namen unserer Zeitschrift*, „Wörter und Sachen” 1911, Nr 3.

³ A. A. Уфимцева, *Лексическая номинация (первичная нейтральная)*, изд. 2-е, Москва 2010, с. 5.

⁴ Praca uogólniająca, poświęcona podstawowym założeniom praskiej szkoły strukturalizmu – J. Vachek, *The Linguistic School of Prague. An introduction to its theory and practice*, Bloomington-London 1966.

⁵ A. A. Уфимцева, op. cit., s. 6.

⁶ Ibidem, s. 5.

teorii jest niewiele. Należy wyróżnić pozycje, które zajmują ważne miejsce w dorobku językoznawstwa i wniosły ogromny wkład w rozwój badań nad językiem.

Na szczególną uwagę zasługują trzy monografie zbiorowe, które ukazały się w latach 1977-1986 w ZSRR. Pierwsza z nich stanowi zbiór artykułów *Языковая номинация. Общие вопросы*⁷, opisujących wieloaspektowość nominacji jako zagadnienia lingwistycznego, a także zwracających uwagę na jej powiązania z innymi dziedzinami naukowymi.

W tomie *Языковая номинация. Виды наименований*⁸ zostały poddane analizie różne rodzaje i aspekty nominacji leksykalnej oraz jej techniki językowe. W monografii rozpatruje się właściwości procesów nominacyjnych na różnych płaszczyznach językowych, nawet na poziomie tekstu.

Trzecie opracowanie *Способы номинации в современном русском языке*⁹, na które składa się 10 artykułów, dotyczy klasyfikacji rodzajów nazw oraz różnorodnych sposobów nominacji funkcjonujących w języku rosyjskim. Mechanizm nazywania rzeczywistości badany jest w planie leksykalno-semantycznej regularności. W danej pozycji książkowej istotne miejsce udziela się badaniom formalnych środków nominacji, które przeprowadzono na obszernym materiale różnych grup tematycznych rosyjskiej leksyki, na przykład na słownictwie samochodowym i tematyce związanej z kosmosem.

Istotną pozycją w literaturze z zakresu teorii nominacji jest również praca polskiej badaczki Teresy Smółkowej *Nominacja językowa na materiale nazw rzeczownikowych*¹⁰. Książka zawiera

⁷ *Языковая номинация. Общие вопросы*, Москва 1977.

⁸ *Языковая номинация. Виды наименований*, Москва 1977.

⁹ Д. Н. Шмелёв (отв. ред.), *Способы номинации в современном русском языке*, Москва 1982.

¹⁰ T. Smółkowa, *Nominacja językowa na materiale nazw rzeczownikowych*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź 1989.

różnorodne opinie oraz najpopularniejsze ustalenia z zakresu teorii mechanizmu nazwotwórczego. Jak zauważa autorka, w polskiej literaturze lingwistycznej do momentu pojawienia się tej pracy nie było odrębnych kompleksowych badań dotyczących zagadnień nominacji językowej. Związana z nią tematyka była przeważnie fragmentarycznie akcentowana przy okazji indywidualnych badań. W wymienionej pozycji omówiono szereg problemów nominacji w obrębie językoznawstwa zewnętrznego i wewnętrznego oraz wskazano na jej powiązania z innymi naukami humanistycznymi, takimi jak filozofia, logika, psychologia czy też kulturologia.

Na szczególną uwagę zasługuje również opracowanie czeskiego badacza Miloša Dokulila *Teoria derywacji*¹¹, w którym wiele miejsca poświęcono operacjom nazywania. Dokulil skupia się na pojęciu kategorii onomazjologicznych, to jest na podstawowych strukturach pojęciowych, które tworzą w konkretnym języku podstawę nazwy i podejmuje się próby klasyfikacji tych kategorii. Autor wskazuje na nierozzerwalną więź nominacji ze słowotwórstwem jako nauką o budowie wyrazów oraz z semantyką, analizującą znaczenie słów.

Problemy nominacji językowej do dnia dzisiejszego znajdują się w centrum zainteresowania wielu językoznawców, gdyż pomimo długoletniej perspektywy badawczej zagadnienia dotyczące nazywania otaczającej rzeczywistości budzą nieustającą dyskusję i wymagają głębszego rozwinięcia. Do grona rosyjskich badaczy, którzy dokonali najwnikliwszej analizy procesu tworzenia nazw między innymi należą: E. S. Aznaurowa, N. D. Arutiunowa, T. W. Bułygina, W. G. Gak, S. E. Isabiekow, L. S. Kowtun, G. W. Kołszanskij, B. A. Sieriebriennikow, W. N. Telia, A. A. Ufimcewa i inni. Poglądy oraz badania tych lingwistów są zaprezentowane w powyżej wspomnianych monografiach.

¹¹ M. Dokulil, *Teoria derywacji*, przełożyli z języka czeskiego A. Bluszcz i J. Stachowski, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1979.

2. Rozumienie terminu „nominacja” w pracach lingwistycznych

*Nazywanie*¹² jest zjawiskiem złożonym, wieloaspektowym i ma charakter polisemiczny¹³, co w konsekwencji prowadzi do tego, że w literaturze językoznawczej nie ma jednogłośnej definicji konkretyzującej pojęcie nominacji.

W *Słowniku terminologii językoznawczej*¹⁴ funkcjonuje jedynie termin *nazywanie*, który jest zdefiniowany następująco: „Nazywanie, czyli symbolizowanie. Podstawowa technika przedstawiania, reprezentowana przez tzw. wyrazy nazywające lub symbolizujące, polegająca na tym, że wyraz nazywający symbolizuje, czyli zastępuje pojęcie, które oznacza, posiada więc pełną funkcję przedstawieniową tzn. treść i zakres, w przeciwieństwie do wyrazów wskazujących, które mają tylko zakres.”

*Большой энциклопедический словарь. Языкознание*¹⁵ podaje aż trzy definicje terminu nominacja. Po pierwsze, *nominacja* [łac. *nominatio* – nazywanie] jest to tworzenie jednostek językowych, charakteryzujących się funkcją nominatywną, czyli służących nazwaniu i wyodrębnieniu fragmentów rzeczywistości i formowaniu odpowiednich pojęć o nich w formie słów, wyrażzeń, frazeologizmów i zdań. Tym terminem określa się również rezultat procesu nominacji, czyli znaczącą jednostkę językową.

¹² Słowo *nazywanie* w niniejszej pracy jest traktowane jako ekwiwalent terminu *nominacja*. W polskim przekładzie prac M. Dokulila, na przykład, używa się jedynie określenia *nazywanie* (*teoria nazywania, sposoby nazywania, operacja nazywania*). W rosyjskiej nomenklaturze lingwistycznej również zamiennie stosuje się terminy *номинация, называние, именованье*.

¹³ M. В. Яковенко, *Трансонимизация в свете общей теории номинации*, „Восточноукраинский лингвистический сборник”, вып. 11, Донецк 2007, s. 133.

¹⁴ Z. Gołąb, A. Heinz, K. Polański, *Słownik terminologii językoznawczej*, Warszawa 1968, s. 368.

¹⁵ В. Н. Ярцева (глав. ред.), *Большой энциклопедический словарь. Языкознание*, Москва 1998, s. 336.

Po drugie, we wspomnianym słowniku zapisano, że *nominacja* to zbiór zagadnień obejmujących badanie dynamicznego aspektu aktu nazywania w formie zdania i części go tworzących, które są rozpatrywane z punktu widzenia teorii referencji.

Trzecia interpretacja terminu traktuje *nominację* w sposób uogólniony jako wspólne określenie problemów lingwistycznych związanych z nadawaniem nazwy, a także związanych ze słowotwórstwem, frazeologią i polisemią, rozpatrywanymi w aspekcie nominatywnym.

Nominację językową Elena S. Kubriakowa rozumie jako: «...на-речение предметов и ситуаций с помощью языковых средств, закрепление за определённым референтом того или иного специального знака [...] номинация представляет собой комплексный речемыслительный процесс, имеющий как логи-ко-гносеологические, так и психологические, как биологи-ческие, так и социальные, как физиологические, так и чисто языковые основания»¹⁶.

Na przykład Anatolij F. Żurawlew pisze o nominacji jako o «со-знательном акте называния, присвоении имени явлению вне-языковой действительности и как о появлении такого име-ни вообще, вне зависимости от целевых установок носителя языка, от осознанности им самого факта возникновения но-вой номинативной единицы»¹⁷.

Natomiast Władimir G. Gak w sposób esencjonalny stwierdza, że «Номинация есть процесс и результат наименования, при котором языковые элементы соотносятся с обозначаемыми ими объектами»¹⁸.

¹⁶ E. С. Кубрякова, *Части речи в ономаσιологическом освещении*, Москва 1978, с. 6.

¹⁷ А. Ф. Журавлев, *Технические возможности русского языка в области предметной номинации*, (в:) *Способы номинации в современном рус-ском языке*, Москва 1982, с. 46.

¹⁸ В. Г. Гак, *К диалектике семантических отношений в языке*, (в:) *Прин-ципы и методы семантических исследований*, Москва 1976, с. 237.

Z kolei Stanisław Gajda podkreśla, że nazywanie obiektów rzeczywistości odbywa się przy udziale myślenia ludzkiego i wiąże się z kształtowaniem pojęć, a więc nominacja, w jego rozumieniu, jest procesem oznaczania oraz poznania, a także procesem komunikacji, ponieważ od struktury nazwy w dużej mierze zależy trafność przekazu komunikatu, informacji zawartej w formie językowej¹⁹.

Brak jednoznacznej definicji terminu *nominacja* jest spowodowany faktem, że treść oraz pojemność pojęcia, wyrażonego danym terminem, w sposób różnorodny opisywany jest w literaturze lingwistycznej. Jak pokazują przytoczone powyżej cytaty, chociaż w zasadzie podobnie nazywają to samo zjawisko, to każdy autor reprezentuje indywidualne spojrzenie na istotę zagadnienia nominacji, zwracając uwagę na różne kwestie z nią związane. W niniejszej pracy, w ślad za W. G. Gakiem oraz C. Lachurem²⁰, nominacja językowa będzie traktowana zarówno jako proces nadawania nazw przedmiotom, zjawiskom, faktom z otaczającej rzeczywistości, jak i jako rezultat procesu nazywania, czyli sama nazwa.

3. Jednostki nominatywne języka rosyjskiego

Zgodnie z interpretacją wybitnego rosyjskiego językoznawcy Wiktora W. Winogradowa *jednostki nominatywne* są rozumiane jako środki oznaczenia różnych przedmiotów oraz zjawisk²¹. Elementarną jednostką nominatywną jest słowo, które posiada zdolność przekazywania za swoim pośrednictwem pewnego komunikatu, treści, dlatego też o słowie mówi się, że jest to jednostka komunikatywna. Jednakże słowo to nie jedyny środek nominacji, gdyż zdolność nazywania rzeczywistości mają również inne

¹⁹ S. Gajda, *Wprowadzenie do teorii terminu*, Opole 1990, s.93.

²⁰ Cz. Lachur, op. cit., s. 161.

²¹ В. В. Виноградов, *Словообразование в его отношении к грамматике и лексикологии. Избранные труды. Исследования по русской грамматике*, Москва 1975, с. 409.

nominatywne ekwiwalenty w postaci wyrażeń dwuwyrzowych lub więcej wyrazowych, funkcjonujących jako synonimy oddzielnych słów, bądź będących jedynym środkiem oznaczenia odpowiadającym im pojęć.

W literaturze przedmiotu uznanie swobodnych połączeń wyrazowych za jednostki posiadające zdolność nazywania jest zagadnieniem dyskusyjnym. Niemniej jednak w niniejszej pracy, zgodnie z koncepcją W. W. Winogradowa, która brzmi: «Словосочетания так же, как и слова, относятся к области номинативных средств языка, средств обозначения предметов, явлений, процессов и т. п.»²², wyrażenia wielowyrzowe będą traktowane jako środki nominacji językowej. Duży udział tego typu nazw obserwuje się w językach społeczeństw, znajdujących się na wysokim poziomie rozwoju cywilizacyjnego, między innymi w modzie, kosmetologii, ale też w zasobach terminologicznych innych dziedzin²³.

Istnieje pogląd, zgodnie z którym nazwy kilkuczłonowe są uznawane za „zapasowy” środek nazywania, rekompensujący braki środków słowotwórczych²⁴. Z kolei A. F. Żurawlew twierdzi, że połączenia wyrazowe spełniają funkcje nazewnicze na równi z pojedynczym słowem. Wyrażenia wielowyrzowe często posiadają jednowyrzowe odpowiedniki w innych językach, głównie w językach słowiańskich. Poza tym, nazwy, będące grupą syntaktyczną kilku wyrazów, mają zdolność przeobrażenia się w nazwę jednowyrzową w rezultacie kondensacji semantycznej, abrewiacji, czy też transformacji w słowo złożone²⁵.

²² Ibidem, s. 231.

²³ Zob. A. Piotrowicz, M. Witaszek-Samborska, *O zestawieniach we współczesnej polszczyźnie (na przykładzie słownictwa kosmetycznego)*, „Poradnik Językowy” 2000, z. 10, s. 34-44.

²⁴ В. М. Никитевич, *Субстантив в составе номинативных рядов (К проблеме деривационной грамматики)*. Автореферат докторской диссертации., Москва 1973, с. 10.

²⁵ А. Ф. Журавлев, op. cit., с. 89-90.

W monografii *Языковая номинация* do systemu środków nominatywnych zalicza się nie tylko jednostki leksykalne, ale również jednostki poziomu syntaktycznego, czyli zdania, które biorą udział w „nominacji sytuacyjnej”. Jednakże biorąc pod uwagę fakt, że zdanie nie nazywa otaczającej rzeczywistości, a posługuje się gotowymi nazwami do przekazania skończonej myśli, informacji o wydarzeniach, zjawiskach, realiach, nie powinno się zaliczać tych jednostek syntaktycznych do inwentarza środków nominatywnych.

4. Typologia nominacji w języku rosyjskim

Zagadnienie typologii nominacji językowych było i jest nadal w centrum zainteresowania wielu językoznawców, dlatego też powstała duża ilość indywidualnych prób typologii nominacji. Z przeglądu prac poruszających ten problem wynika, że nawet najbardziej szczegółowa klasyfikacja niestety nie jest wyczerpująca i ostateczna. W niniejszej pracy przytoczono dwie odrębne klasyfikacje, które operują pojęciami najczęściej używanymi w rozważaniach nad problematyką nadawania nazw nowym realiom w języku rosyjskim.

W literaturze przedmiotu lingwiści posługują się pojęciem *nominacji pierwotnej* oraz *wtórnej*. Oba terminy są różnie interpretowane przez badaczy języka. Na przykład, T. W. Bułygina oraz A. A. Ufimcewa nominację pierwotną rozumieją jako językowe oznaczanie rzeczywistości za pośrednictwem słów oraz wyrażzeń, a nominacja wtórna, w ich rozumieniu, polega na językowym oznaczaniu rzeczywistości za pomocą zdań²⁶. Z kolei w pracach takich autorów, jak S. S. Masłowa-Łoszankaja, W. N. Telia,

²⁶ T. В. Булыгина, *Особенности структурной организации языка как системы и методы её исследования*, Moskwa 1991; А. А. Уфимцева, *Слово в лексико-семантической системе языка*, Moskwa 1968.

A. F. Żurawlew, pojęcia nominacji pierwotnej i wtórnej są rozumiane w diametralnie odmiennym aspekcie²⁷.

Wspomniani badacze rozumieją **nominację pierwotną** (właściwą) jako akt nadania nazwy przedmiotowi, zjawisku, pojęciu, nieposiadającemu jeszcze swojego oznaczenia językowego. Zdaniem Weroniki N. Teliji, nominacja pierwotna to: «Изначальная лексическая номинация, под которой обычно понимается соотнесение отражаемого в сознании фрагмента внеязыкового ряда и звукоряда, впервые получающего функцию названия»²⁸. W językach współczesnych jest to zjawisko bardzo rzadkie. Rezultaty nominacji pierwotnej są odbierane przez nosicieli języka jako „te oryginalne, pierwsze”. Przykładem omawianego typu mogą być takie słowa jak *белый, квас, майка, море, шить*, których pochodzenie może być ustalone jedynie podczas dogłębnej analizy etymologicznej, bądź historycznej, która zresztą nie zawsze daje jednoznaczną odpowiedź na pytanie, skąd wywodzi się dane słowo, a jedynie snuje hipotetyczne przypuszczenia.

Natomiast **nominacja wtórna** polega na wykorzystaniu istniejących już w języku środków nominacyjnych w nowej dla nich funkcji nazewniczej. Wszystkie rodzaje nominacji wtórnej powstają na bazie asocjacji ludzkiego myślenia. Oznaczenie nowego przedmiotu (realiów) odbywa się poprzez odzwierciedlenie w jego nazwie nieistotnych, drugoplanowych cech innego przedmiotu (realiów). Jak zauważa wspomniana już W. N. Telija, podczas aktu nominacji wtórnej «имеет место не прямое отображение внеязыкового объекта, опосредуемое предшествующим значением слова, те или иные признаки которого играют роль внутренней формы, переходя в новое смысловое содержание»²⁹.

²⁷ С. С. Маслова-Лошанская, *О процессе наименования*, „Скандинавский сборник”, вып. 18, Таллин 1973; В. Н. Телия, *Вторичная номинация и её виды*, (в:) *Языковая номинация. Виды наименований*, Москва 1977; А. Ф. Журавлев, *op. cit.*

²⁸ В. Н. Телия, *op. cit.*, с. 73.

²⁹ *Ibidem*, s. 129.

Pojawianie się nowych nazw na bazie funkcjonującego już w systemie leksykalnym słownictwa może być uwarunkowane różnorodnymi przyczynami. Żurawlew wskazuje na dwie zasadnicze przyczyny popularności tego typu nominacji. Po pierwsze, wtórne użycie nazw jest skutkiem dążenia języka do ekonomizacji środków języka, a po drugie, jest uwarunkowane potrzebą ekspresji językowej³⁰. Można wyróżnić sposoby nominacji, które są wykorzystywane tylko i wyłącznie jako środki powtórnego nazywania w sposób formalny przekształcające jednostki leksykalne. Do danych sposobów Żurawlew zalicza między innymi kompresyjne sposoby nominacji (abrewiatury, skróty), rederywację leksykali-zowanych deminutywów i inne.

W przeciwieństwie do nominacji pierwotnej, która ma charakter jednorazowego aktu realizowanego podczas procesu słowotwórczego, nominacja wtórna może odbywać się wielokrotnie w różnych kontekstach użycia słowa, w zależności od potrzeby aktualizacji danej nazwy.

We współczesnym języku rosyjskim leksyka wzbogaca się głównie kosztem nominacji wtórnych, co tłumaczy się faktem, iż z natury człowiekowi nazywającemu otaczającą rzeczywistość łatwiej jest bazować na gotowych i znanych z doświadczenia znakach językowych.

Nominacje wtórne dzielą się na samodzielne i niesamodzielne³¹. Z **nominacjami samodzielnymi** (автономными) mamy do czynienia wówczas, kiedy wtórne znaczenia słów, posiadające funkcję nominatywną, mogą w sposób autonomiczny, niezależnie od innych wyrazów, wskazywać na rzeczywistość. Natomiast cechą charakterystyczną **nominacji wtórnych niesamodzielnych** (неавтономных) jest ich uzależnienie od semantyki innych słów, za których pośrednictwem mogą być prawidłowo zrozumiane. Zatem nominacje wtórne tego typu są pozbawione zdolności

³⁰ А. Ф. Журавлев, op. cit., s. 50.

³¹ В. Н. Ярцева, op. cit. c. 336.

wskazywania na świat w sposób niezależny, autonomiczny, a ich znaczenie trafnie interpretuje się tylko w konkretnym kontekście, w zależności od słów im towarzyszących³².

Inny schemat typologii nominacji językowych proponuje wspomniany wyżej Żurawlew. Wydzielając różne rodzaje nominacji wziął on pod uwagę kilka istotnych aspektów decydujących o przynależności nazw do konkretnych typów. Po pierwsze, za kryterium podziału nazw uznał *świadomość/brak świadomości* pierwiastka nowości jednostki lingwistycznej, posiadającej funkcję nominacyjną w momencie jej pojawienia się w danym języku. Inaczej mówiąc, istotny przy klasyfikacji nominacji jest fakt, czy dany wyraz powstał w rezultacie zamierzonego aktu tworzenia, czy też powstał w sposób mimowolny, automatyczny. Kolejne parametry, które są brane pod uwagę podczas typologii jednostek nominacyjnych to *standardowość/niestandardowość* nominacji oraz jej *zgodność/brak zgodności* z obowiązującymi normami językowymi³³. W tym miejscu autor podkreśla, że norma jest zjawiskiem historycznym, zmiennym w czasie i to, co na początku swojego istnienia było nienormatywnym, marginalnym odchyleniem od pewnych nieoficjalnych zasad, z biegiem czasu może stać się aktualnym zjawiskiem w centrum systemu językowego i może być odbierane jako normatywne.

Uwzględniając kombinacje znaczeń powyżej wymienionych kryteriów wydziela się cztery typy nominacji³⁴:

Nominacje normalne (нормальные номинации) – to nominacje zgodne z obowiązującymi normami językowymi i w momencie swojego pojawienia się w mowie są odbierane przez użytkowników języka jako nowe. Ten typ stanowi najliczniejszą grupę jednostek nominacyjnych pojawiających się w języku.

³² Ж. А. Вардзелашвили, op. cit., s. 65.

³³ А. Ф. Журавлев, op. cit., s. 46-47.

³⁴ Ibidem, s. 47-48.

Mutacje (мутации) – jest to rodzaj nominacji charakteryzujących się regularnością, standartowością, jednak w języku pojawiają się w sposób niezauważalny dla jego nosicieli. Do tej klasy zalicza się, na przykład, większość przypadków regularnych przeniesień o podłożu metonimicznym, niektóre rodzaje konwersji, zapożyczenia ustne w strefach kontaktu różnych języków. Do zjawiska mutacji w leksyce i frazeologii odnoszą się również przypadki semajologicznej demotywacji, stopniowego wyparcia pierwotnych znaczeń wielu słów przez znaczenia przenośne lub też przypadki przekształcenia swobodnych połączeń wyrazowych w stałe, utarte połączenia wyrazowe, w tak zwane skrzydlate słowa.

Nominacje sztuczne (искусственные номинации) – to określenie umowne, które tworzy się w sposób świadomy, naruszając standardy językowe. Do tej grup zalicza się, na przykład, kontaminacje, wiele przypadków zamiany nazw jednowyrazowych słowami podobnie brzmiącymi, to znaczy bliskimi fonetycznie w podsystemach argot i wiele innych rodzajów nominacji. Świadomie odstępując od obowiązujących zasad językowych, za pomocą nieregularnych typów słowotwórczych tworzy się dużą liczbę formacji okazjonalnych.

Nominacje patologiczne (патологические номинации) – jednostki nominacyjne powstałe w wyniku błędu, pomyłki, jako następstwo różnego rodzaju zakłóceń o charakterze lingwistycznym oraz pozajęzykowym. Przede wszystkim są to zjawiska formalnego przekształcania słów pod wpływem fałszywego ustalenia etymologii.

5. Sposoby nominacji w języku rosyjskim

Przedmiotem teorii nominacji, jako odrębnej dyscypliny lingwistyki, jest dogłębne badanie i opisanie ogólnych zasad tworzenia nowych jednostek językowych, wzajemnego oddziaływania myślenia, języka oraz rzeczywistości w tych procesach, roli

ludzkiego czynnika w wyborze cech, będących podstawą nominacji. Poza tym, nominacja zajmuje się badaniem technik językowych w procesie nazywania, co oznacza, że w centrum zainteresowania teorii nominacji są środki formalne, mechanizmy i sposoby nominacji językowej.

Każdy odrębny język posiada charakterystyczne tylko dla siebie czysto techniczne środki gramatyczne, które są wykorzystywane w tworzeniu nowych słów, co zresztą sprawia, że każdy odrębny język stanowi zindywidualizowany, specyficzny system znaków. Jednakże cechą wspólną w zasadzie większości języków jest istnienie podstawowych sposobów nominacji językowej, które mają charakter uniwersalny i zajmują centralne miejsce w systemie środków nominacyjnych praktycznie w każdym języku. Przewaga jednych sposobów nominacji nad drugimi, ich większa lub mniejsza produktywność w różnych językach, przedstawia się indywidualnie. To, co w jednym systemie językowym jest podstawowym sposobem nadawania nazwy elementom rzeczywistości pozajęzykowej, w innym może mieć charakter peryferyjny, i odwrotnie.

Autorem najbardziej wyczerpującego opracowania sposobów nominacji w języku rosyjskim jest przywoływany już wcześniej Żurawlew. Niezwykle drobiazgowo opisał on system sposobów nadawania nazw we współczesnym języku rosyjskim. Zgodnie z jego teorią stworzenie nowej jednostki nominacyjnej może nastąpić w dwojaki sposób:

- po pierwsze, nazwy powstają poprzez wykreowanie formalnie oryginalnego, niczym niemotywowanego znaku językowego; nominacje tego typu ze względu na fakt, że nie posiadają ani formy wewnętrznej, ani formalnych powiązań z innymi elementami słownika językowego, nie odgrywają istotnej roli w kształtowaniu i wzbogacaniu zasobu słownikowego;
- po drugie, zdecydowana większość nazw jest tworzona poprzez wykorzystanie wewnętrznych resursów języka, tzn. istniejących już materialnych elementów językowych, które

mogą być zaczerpnięte z „inwentarza” własnego języka su-
biecta, bądź też mogą być przejęte z języków obcych.

Biorąc pod uwagę tworzenie jednostek nominacyjnych na ba-
zie zasobów leksykalnych języka rosyjskiego i jego „technicznych”
możliwości Żurawlew wyróżnia następujące sposoby nominacji:

1. Leksykalno-semantyczna transformacja słowa (metonimi-
zacja, metaforyzacja, zwężenie, rozszerzenie znaczeń).
2. Słowotwórstwo (afiksalne, substytucyjne, kompozycyjne,
abrewiacja).
3. Słowotwórstwo nominacji wieloczłonowych (idiomów, fra-
zeologizmów, połączeń wielowyrazowych, zdań).
4. Zapożyczanie (zapożyczenia graficzne, kalki słowotwórcze,
kalki semantyczne)³⁵.

Zaproponowana przez Żurawlewa klasyfikacja sposobów no-
minacji posiada określoną wartość, ponieważ poza wskazaniem
sposobów nazywania autor bardzo wnikliwie opisuje różnorodne
techniki nominacyjne oraz ciekawe zjawiska językowe towarzy-
szące konkretnym sposobom nominacji.

Natomiast według D. N. Szmelewa, który dokonał zdecydowa-
nie bardziej ogólnikowej klasyfikacji sposobów nazywania rzeczy-
wistości, funkcjonuje pięć podstawowych sposobów nominacji³⁶:

1. Tworzenie nowych słów za pomocą „tradycyjnych” afik-
salnych środków, na przykład: *десоветизация, дождевик,
плановость, разбалансирование, рыночник*.
2. Budowanie neologizmów opartych na łączenie kilku pod-
staw, na przykład: *бронешилет, красноармеец, ново-
стройка, снегочиститель*.
3. Tworzenie nazw wielowyrazowych, analitycznych, na przy-
kład: *головные уборы, железная дорога, купальный ко-
стюм, стиральная машина*. Tu należy podkreślić, iż na

³⁵ А. Ф. Журавлев, op. cit., s. 53-109.

³⁶ Д. Н. Шмельёв (отв. ред.), op. cit., с. 37.

bazie zestawień wyrazów powstały abrewiatury. Nazywanie przedmiotów poprzez ich opisanie jest jednym z najstarszych sposobów nominacji, jednakże we współczesnym świecie w związku ze wzrastającymi potrzebami nazewnictwymi rola tego rodzaju nominacji zdecydowanie wzrasta.

4. Wzbogacanie słownika poprzez zapożyczanie słów obcego pochodzenia, na przykład: *бульдозер, контейнер, концерт, леггинсы, прессинг, сникерсы, спринт, триллер, эксклюзивный*.
5. Wykorzystanie funkcjonujących już w języku słów do oznaczenia nowej rzeczywistości na podstawie zmiany znaczenia, na przykład: *осёл* – zwierzę i *осёл* – człowiek uparty.

Wszystkie wymienione powyżej sposoby nominacji (derywacja morfologiczna, kompozycja, słowotwórstwo analityczne, zapożyczanie wyrazów obcych, derywacja semantyczna) od dawna są wykorzystywane przez użytkowników języka do kreowania innowacji leksykalnych w języku rosyjskim. W różnych okresach rozwoju tego języka obserwuje się zróżnicowaną produktywność konkretnych sposobów nazywania. Na przykład, do końca XIX wieku w języku rosyjskim nie znano zjawiska abrewiacji. Skrótownice w momencie pojawienia się były uznawane za twory naruszające przyjęte wówczas zasady tworzenia jednostek nominacyjnych. Na początku XX wieku, w szczególności w okresie porewolucyjnym, powstała ogromna liczba skrótownców, wskutek czego abrewiację uznano za normatywny sposób nominacji i zajęła ona stosowne miejsce w systemie słowotwórczym języka rosyjskiego. Stanisław Szadyko podkreśla, że w ostatnich dziesięcioleciach obserwuje się kolejną falę intensywnego pojawiania się skrótownców zarówno w języku rosyjskim, jak i polskim. Jest to akt nominacji charakterystyczny głównie dla słowotwórstwa w obrębie języków specjalistycznych³⁷. Irena Bajerowa nazywa ten proces „ekspansją

³⁷ S. Szadyko, *Роль и место аббревиатур в русском специальном языке информатики*, „Studia Wschodniosłowiańskie” 2010, t. 10, s. 191-208.

skrótowców³⁸. Nominacje tego typu adaptują się w języku jako zwykle rzeczowniki, a także biorą udział w procesach słowotwórczych, czego efektem jest tworzenie na ich podstawie wielu wyrazów pochodnych³⁹. Dla zilustrowania tego zjawiska może posłużyć oficjalny skrót *БОМЖ* (*Без Определённого Места Жительства*), funkcjonujący w mowie jako rzeczownik rodzaju męskiego, na którego bazie powstało kilka innych derywatów, na przykład: *бомжиха*, *бомжонок*, *бомжевать*.

We współczesnym języku rosyjskim, w którego obrębie zachodzi mnóstwo zmian językowych, będących rezultatem intensywnego rozwoju politycznego, ekonomicznego i społecznego Rosji, wszystkie wyżej wymienione sposoby nominacji językowej wykorzystuje się do nazywania innowacji pojawiających się w życiu i tym samym w języku. Język rosyjski końca XX wieku i początku XXI wieku charakteryzuje się dynamizmem, chaosem, a także brakiem stabilności systemu leksykalnego, spowodowanego pojawieniem się ogromnej ilości neologizmów, których tworzenie zabezpiecza wykrystalizowany na przestrzeni wielu wieków złożony system nominacji językowej.

³⁸ I. Bajerowa, *Zarys historii języka polskiego*, Warszawa 2003, s. 66.

³⁹ Г. Н. Скляревская (глав. ред.), *Толковый словарь русского языка конца XX века. Языковые изменения*, Санкт-Петербург 1998, с. 9.

III. Słototwórstwo rosyjskich nazw odzieży

Słotnictwo odzieżowe języka rosyjskiego nieustannie wzbogaca się o nowe jednostki leksykalne. Nie zawsze są to określenia nowych desygnatów, niekiedy jedna nazwa zastępuje drugą, nieco przestarzałą, która funkcjonowała w języku przez długi okres. W procesie tworzenia rosyjskich nazw ubiorów, w zasadzie od kilku już wieków, obserwuje się zastosowanie różnorodnych sposobów nominacji, charakterystycznych dla rzeczowników. Nowe leksemy określające przedmioty ze świata mody powstają przede wszystkim na skutek zapożyczenia nazw z innych języków, neosemantyzacji pojęć oraz derywacji, czyli tworzenia nazw na bazie istniejących już w języku wyrazów za pomocą różnych zabiegów słototwórczych.

W niniejszym rozdziale będą poddane badaniom nazwy odzieży powstałe w wyniku mechanizmów słototwórczych.

Podstawowym obiektem analizy słototwórstwa jest derywat, czyli wyraz motywowany, którego znaczenie i brzmienie jest uzależnione od semantyki, formy brzmieniowej innego wyrazu o jednakowym rdzeniu, stanowiącego jego bazę¹. Jeśli chodzi o sposoby słototwórcze stosowane w derywacji rzeczowników, nazywających przedmioty odzieży, to jest ich sporo, ponieważ wszystkie znane techniki derywacyjne z wyjątkiem zrostów (to sposób charakterystyczny dla słototwórstwa przymiotników) są

¹ Н. А. Николина, Е. А. Фролова, М. М. Литвинова, *Словообразование современного русского языка*, Москва 2005, с. 74.

wykorzystywane do ich tworzenia². Do najpopularniejszych technik derywacyjnych rzeczowników w języku rosyjskim należą:

1. Sufiksacja – tworzenie nowego słowa za pośrednictwem przyłączenia sufiksu do tematu wyrazu motywującego.
2. Prefiksacja – tworzenie nowego słowa w rezultacie przyłączenia prefiksu do całego słowa motywującego.
3. Sufiksacja połączona z prefiksacją – tworzenie nowych słów poprzez jednoczesne przyłączenie różnych afiksów (w tym przypadku prefiksu i sufiksu) do podstawy wyrazu motywującego.
4. Kompozycja – proces tworzenia wyrazów poprzez łączenie istniejących już w języku jednostek leksykalnych za pomocą różnorodnych morfologicznych środków, czyli morfemu łącznikowego, afiksu derywacyjnego, paradygmatycznego formantu słowotwórczego lub połączenia tych środków³.

Spśród wymienionych sposobów derywacji największą produktywność w słowotwórstwie rzeczowników wykazuje sufiksacja oraz kompozycja⁴. Oba te sposoby dominują również w procesie powstawania nazw odzieży.

1. Sufiksacja w słowotwórstwie rosyjskich nazw odzieży

We współczesnym języku rosyjskim rzeczowniki derywowane za pomocą sufiksów są motywowane różnymi częściami mowy, przede wszystkim, przymiotnikami, rzeczownikami, czasownikami, a także przysłówkami i liczebnikami⁵.

² E. A. Земская, *Современный русский язык. Словообразование*, Москва 2005, s. 256.

³ K. Polański (red.), *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*, Wrocław 1993, s. 639.

⁴ A. Н. Тихонов, *Современный русский язык. (Морфемика. Словообразование. Морфология)*, Москва 2003, s. 130.

⁵ E. A. Земская, op. cit., s. 256.

Podział nazw odzieży na konkretne grupy rzeczowników, bądź to odprzymiotnikowych, czy też odrzeczownikowych, jest kwestią dość problematyczną, ponieważ niejednokrotnie mamy do czynienia z nazwami o podwójnej motywacji. Zazwyczaj derywaty odprzymiotnikowe są jedynie formalnie pochodne od przymiotnika, a semantycznie poprzez relacyjny przymiotnik nawiązują do rzeczownika i dlatego między obiema grupami brak ostrej granicy. W takich sytuacjach pomocne w ustaleniu kierunku motywacji okazują się słowniki etymologiczne oraz opisowe, w których opis danego leksemu może zawierać w sobie słowo-bazę, będące podstawą wyrazu pochodnego. Jednakże parafrazowanie haseł częstoć również nie wskazuje jednoznacznie źródła, od którego powstała analizowana nazwa. Na przykład leksem *ватник* posiada różne definicje w różnych słownikach. W słowniku S. I. Ożegowa, N. J. Szwedowej napisano, że *ватник* jest to *стёганая ватная куртка*, a w słowniku Akademii Nauk SSSR pod red. W. I. Czernyszewa podano taką definicję hasła: *ватник – полупальто или куртка, стёганная на вате*. Sugerując się pierwszą definicją można by wnioskować, że leksem *ватник* został utworzony od przymiotnika *ватный* za pomocą sufiksu *-ик*, a z drugiej definicji wynika, że powstał od rzeczownika *вата* poprzez dodanie sufiksu *-ник*. Zatem wiele nazw odzieży posiada podwójną motywację, a przypisanie ich do poniższych grup było rezultatem arbitralnych rozstrzygnięć, które są wynikiem dopuszczalnych w lingwistyce subiektywnych autorskich analiz opartych w głównej mierze na słownikowych parafrazach⁶ badanych jednostek leksykalnych oraz ich budowie słowotwórczej. Natomiast jeszcze raz zdecydowanie należy zaznaczyć, że poniższy podział nazw motywowanych różnymi częściami mowy jest subiektywny i nie należy go traktować definitywnie.

⁶ Parafraza jest tu rozumiana jako zastąpienie syntetycznego wyrażenia wielowyzorowym opisem, semantycznie tożsamym, w którego leksykalnym składzie znajdziemy wyraz-bazę, od którego najprawdopodobniej został utworzony definiowany wyraz.

1.1. Odrzeczownikowe nazwy odzieży

Odrzeczownikowe nazwy ubiorów stanowią dość obszerną grupę wyekscerpowanego słownictwa. Owe jednostki nominalne są najliczniej reprezentowane przez formy deminutywne, augmentatywne oraz inne wyrazy o zabarwieniu ekspresywnym. Należy podkreślić, że takie wyrazy nie nazywają nowych realiów związanych z modą, a jedynie określają stosunek emocjonalny mówcy do danego przedmiotu. Język rosyjski jest wyjątkowo bogaty w nazwy wyrażające emocjonalny stosunek (negatywny lub pozytywny).

W związku z tym, że zdrobnienia oraz zgrubienia w zasadzie można utworzyć od większości zgromadzonych nazw ubiorów, rodzimych lub zapożyczonych, to w niniejszym rozdziale ograniczono się do podania jedynie niektórych przykładów obrazujących formalny mechanizm ich powstawania.

Zdrobnienia stanowią jedną z podstawowych kategorii modyfikacyjnych, która charakteryzuje się dość dużym stopniem regularności. Przy tworzeniu deminutywnych nazw odzieży bierze udział kilka formantów, które nadają subtelne zmiany semantyczne nowemu derywatowi. Najczęściej zdrobniałe formy są używane do określenia ubiorów dziecięcych, jednocześnie zwracając uwagę na ich zmniejszony rozmiar w stosunku do ubioru nazwanego rzeczownikiem motywującym. Poza tym, wyrażają one subiektywny stosunek do danego przedmiotu, w przypadku deminutywów zazwyczaj dodatni, bądź też niekiedy ironiczny.

W procesie derywacji omawianych nazw można wyszczególnić dość sporą grupę sufiksów, które są dodawane do podstaw rzeczownikowych. Ich stopień produktywności jest bardzo zróżnicowany. Najlepiej zobrazuje to tabela 1.

Tabela 1.

Sufiks	Deminutywne nazwy odzieży
- ик -ик(и)	<i>бантик, беретик, бюстик, гольфик, жакетик, жилетик, плащик, пледик, халатик, шлейфик; ботики, джинсики, рейтузики, трусики, шортики;</i>
- чик	<i>карманчик, кафтанчик, комбинезончик, костюмчик, лифчик, панталончики, рукавчик, сарафанчик, тулупчик</i>
- к(а) - к(и)	<i>бретелька, вуалька, жилетка, корсетка, манжетка, мантилька, панамка, пелеринка, пижамка, шалька, иляпка, шубка; брючки, сапожки, туфельки;</i>
- очк(а) - очк(и) - ечк(а)	<i>блузочка, косыночка, кофточка, курточка, муфточка, пилоточка, рубашечка, шапочка, юбочка; ботиночки, валеночки, дудочки, перчаточки, тапочки; рубашечка;</i>
- ишк(о) -ишк(и)	<i>пиджачишко, платьишко, плащишко; лаптишки, штанишки;</i>
- ок - ек	<i>воротничок, каблучок, колпачок, пиджачок, полуфрачок, поясок, свитерок, фартучок; платочек, чулочек;</i>

W tabeli 1 przedstawiono najbardziej popularne formanty, które dość regularnie tworzą zdrobniałe nazwy odzieży. Inne przyrostki występują raczej rzadko, np.: – **ц(ы)** (*валеныцы, панталонцы*); – **иц(е)** (*платьице*); – **ец(о)** (*пальтецо*); – **инк(и)** (*ботинки*); – **етк(а)** (*вуалетка*).

Procesowi tworzenia deminutywnych rzeczowników towarzyszy zjawisko alternacji morfonologicznej, przede wszystkim wymiana k : ч, г : ж, np.: каблук – каблучок, пиджак – пиджачок, сапоги – сапожки.

Wśród nazw odzieży obserwuje się również formacje, które posiadają w swojej budowie sufiks zdrabniający (najczęściej sufiks -к(а), -ник-), a jednocześnie nie są postrzegane jako formy deminutywne, ponieważ określają one przedmioty „normalne” pod względem wielkości. Na przykład leksemy *воротник*, *рубашка* oznaczają przedmioty neutralne, a słowa *ворот*, *рубаха*, od których pierwotnie utworzono nazwy *воротник*, *рубашка* są interpretowane jako formy augmentatywne powstałe w wyniku skrócenia podstawy. Maria Borejszo zjawisko takie nazywa procesem neutralizacji znaczenia deminutywnego nazw odzieży⁷. Oznacza to, że omawiane zdrobnienia mają jedynie charakter formalny, są natomiast pozbawione znaczenia deminutywnego.

Jeśli chodzi o nazwy ekspresywne i augmentatywne, to tak jak zdrobnienia, należą one do derywatów modyfikacyjnych, w których formanty nadają znaczenie indywidualnego ustosunkowania się mówcy do danego przedmiotu lub informują o cesze przedmiotu, w przypadku augmentatywów zazwyczaj o jego dużym rozmiarze. Kategoria ta pod względem semantycznym nie jest jednorodna, gdyż wyraża subiektywny stosunek do desygnatu i dlatego różne formanty pełnią właściwe sobie funkcje⁸. Nazwy ekspresywno-augmentatywne wyrażają najczęściej negatywny stosunek mówiącego do przedmiotu, niekiedy mają ironiczny lub lekceważący podtekst. Poszczególne sufiksy specjalizują się w komunikowaniu różnych odcieni znaczeniowych. Często bywa tak, że ten sam formant może występować w różnych kontekstach semantycznych. Na przykład za pośrednictwem sufiksu -ишк(о), -ишк(и) powstały nazwy odzieży, które zazwyczaj mają wydźwięk pogardy lub delikatnej ironii odnośnie lichości, pospolitości ubioru, natomiast niekiedy mają odcień pieśczołliwości (*бельишко*, *пальтишко*, *пиджачишко*, *платьишко*, *плащишко*,

⁷ M. Borejszo, *Nazwy ubiorów we współczesnej polszczyźnie*, Poznań 2001, s. 37.

⁸ R. Grzegorzczkova, *Zarys słowotwórstwa polskiego. Słowotwórstwo opisowe*, Warszawa 1982, s. 55.

фрачишко, штанишки). Podobne funkcje posiadają również sufiksy **-онк(а)** i **-ёнк(а)**, za których pośrednictwem tworzy się nazwy odzieży (najczęściej rodzaju żeńskiego) wyrażające lekceważący, prześmiewczy stosunek mówcy do przedmiotu, np.: *коф-тёнка, рубашонка, шапчонка, шляпёнка, юбочонка*. Kolejnym formantem informującym o obiektywnej cesze ubioru, dokładniej mówiąc o jego dużej wielkości, jest sufiks **-ищ(е)**, za pomocą którego powstają nazwy odzieży rodzaju nijakiego, na przykład: *лантище, платвище, сапожище, шапище*. Wśród nazw augmentatywnych i ekspresywnych badanej grupy tematycznej spotyka się pojedyncze przypadki struktur derywowanych sufiksami o bardzo niskim stopniu produktywności, na przykład: *пальтушка, панталошки, унтятя, штанятя, шубейка*.

Poza omawianymi zdrobnieniami i zgrubieniami nie ma zbyt wielu odrzeczownikowych nazw ubiorów. Spośród wyekscerpowanego słownictwa można przytoczyć jedynie niewielką grupę leksemów, które ze względu na ich znaczenie dzielą się na kilka kategorii semantycznych. Są to:

- Nazwy odzieży motywowane nazwiskami osób, które upowszechniły modę na dany model ubioru, na przykład *арафатка* ← Ясир Арафат, *бардотка* ← Брижит Бардо, *будёновка* ← С. М. Будённый, *деголёвка* ← Ш. де Голль, *толстовка* ← Л. Н. Толстой.
- Nazwy odzieży motywowane rzeczownikami pospolitymi określającymi najczęściej grupę osób, kojarzoną z danym modelem, na przykład *апостольник, водолазка, мушкетёрки, офицерки, пилотка, солдатки*.
- Nazwy odzieży motywowane rzeczownikami nazywającymi części ciała, na których dane ubiory są użytkowane, na przykład *бедровки, ногавица, рукав, рукавица, ушанка*.
- Nazwy odzieży motywowane innymi przedmiotami odzieży, na przykład: *воротник, вуалетка, капюшонка, рубашка, штанина*.

- Nazwy odzieży motywowane innymi rzeczownikami, na przykład: *кокошник*, *летник*, *пыльник*, *шиповки*, *штангетки*.

1.2. Odprzymiotnikowe nazwy odzieży

Znaczna część nazw odzieży w języku rosyjskim powstała od podstaw przymiotnikowych, na przykład: *бельё* < *белый*, *берцы* < *берцовый*, *исподница* < *исподний*, *косынка* < *косой*, *распашонка* < *распашной*, *рябик* < *рябой*. Jak wcześniej zauważono, w przypadku wielu nazw ubiorów ustalenie kierunku motywacji okazuje się bardzo problematycznym zadaniem, gdyż w sensie zarówno formalnym, jak i semantycznym derywaty odprzymiotnikowe są podobne do derywatów odrzeczownikowych. Z punktu widzenia słowotwórstwa synchronicznego jest dopuszczalna motywacja mnoga. A w niektórych przykładach ustalenie kierunku motywacji jest praktycznie niemożliwe⁹.

Zdecydowana większość odprzymiotnikowych nazw ubiorów w języku rosyjskim powstała w rezultacie procesu, który w literaturze językoznawczej określany jest jako uniwerbizacja.

Uniwerbizacja (łac. *unum verbum* (jedno słowo)) jest to mechanizm strukturalnej kompresji nazw opisowych, zwykle wyrażeń przymiotnikowo-rzeczownikowych, do postaci pojedynczych słów. W wyniku takiego słowotwórczego zabiegu powstają syntetyczne określenia monoleksykalne o charakterze skrótowym¹⁰. Podczas tworzenia uniwerbizmu podstawę formalną stanowi przymiotnik, natomiast znaczeniową – całe wyrażenie, najczęściej dwuwyrazowe, na przykład: *купальник* – *купальный костюм*.

Termin *uniwerbizacja* został wprowadzony do językoznawstwa przez lingwistów czeskich, natomiast jako pierwszy posłużył się

⁹ A. Bartoszewicz, J. Wawrzyńczyk (red.), *Gramatyka opisowa współczesnego języka rosyjskiego*, cz. 2, *Leksyka i słowotwórstwo*, Warszawa 1987, s. 84.

¹⁰ A. Nagórko, *Zarys gramatyki polskiej (ze słowotwórstwem)*, Warszawa 2001, s. 212.

nim rosyjski uczony Aleksander V. Isaczenko, który uważa, że bezpośrednią przyczyną tego lingwistycznego zjawiska jest „tendencja języków słowiańskich do usunięcia napięcia między kilkuczłonową nazwą a jednostkowym znaczeniem”¹¹. Jerzy Kaliszan proces uniwerbizacji określa jako **akt wtórnej nominacji**, ponieważ mamy tu do czynienia z nadaniem nowej nazwy przedmiotowi, który był już wcześniej nazwany¹².

Zatem uniwerbizmy to nazwy wtórne, które funkcjonują obok ustabilizowanych analitycznych, rozbudowanych wyrażen, stanowiących ich podstawy. Oba wyrażenia, multiwerbizm i uniwerbizm, należą do zasobu słownikowego i najczęściej funkcjonują paralelnie. Ich użycie zależy od intencji mówcy, gdyż cechą uniwerbizmów jest nacechowanie stylistyczne i są one charakterystyczne dla języka mówionego, potocznego i nieoficjalnego, a nazwy dwuwyrzowe są neutralne. Jednakże należy zauważyć, że stabilizacja słownikowa niektórych kompresatów sprawiła, że nie są one postrzegane jako formy potoczne. Uniwerbizacja jest jednym z najbardziej aktywnych procesów słotwórczych współczesnego języka rosyjskiego. Jest ona wynikiem pragmatycznego dążenia do przekazania maksymalnej liczby informacji przy jednoczesnej ekonomii środków językowych¹³.

Do tworzenia struktur uniwerbizowanych wykorzystuje się różne techniki derywacyjne, polegające na redukcji, bądź scalanii podstaw, od których tworzone są kompresaty. Najbardziej

¹¹ A. В. Исаченко, *К вопросу о структурной типологии словарного состава славянских литературных языков*, „Slavia”, 1958, с. 334-352.

¹² J. Kaliszan, *Семантико-конденсационная универбация составных наименований в современном русском языке*, Poznań 1986, s. 21.

¹³ Е. И. Коряковцева, *О словообразовательной компрессии (на материале русского и польского языков)*, (в:) *Функциональные аспекты словаутварення*, Доклады IX Міжнародной наукової конференції Камісії па славянскому словаутваренню пры Міжнародным камітэце славістау, Мінск 2006, с. 122.

rozpowszechnionym sposobem kompresji¹⁴ w języku rosyjskim, podobnie jak w języku polskim oraz czeskim, jest derywacja sufiksalna¹⁵. Mniej popularnymi zabiegami słowotwórczymi prowadzącymi do uniwerbizacji są dezintegracja, elipsa, substancytywizacja oraz abrewiacja.

Skondensowane rzeczowniki, tworzone za pomocą sufiksacji, są bardzo powszechnymi derywatami we współczesnym języku rosyjskim. Chociaż nie są to formy innowacyjne, ponieważ były one charakterystyczne dla języka rosyjskiego na różnych etapach jego rozwoju, to w ostatnich dziesięcioleciach proces uniwerbizacji staje się coraz bardziej dynamiczny. W dziedzinie mody również widoczna jest intensyfikacja omawianego procesu.

W akcie tworzenia nazw odzieży od nazw w formie zestawień bierze udział kilka sufiksów, takich jak $-к(а)/-к(и)$ ¹⁶, $-ик$, $-овк(а)$, $-ух(а)$, $-ашк(а)$, $-ушк(а)$, $-ач(и)$, $-яг(а)$. Zdecydowanie największy potencjał słowotwórczy posiada morfem $-к(а)/-к(и)$. Przy jego udziale została utworzona najliczniejsza grupa analizowanego słownictwa. W języku rosyjskim uniwerbizmy z sufiksem $-к(а)/-к(и)$ powstają przede wszystkim w kontakcie ustnym. Największy procent z nich stanowią słowa powszechnie używane w życiu codziennym, tak zwane bytowizmy, do których zdecydowanie należy zaliczyć analizowane nazwy odzieży. Omawiane nazwy ubiorów są charakterystyczne dla języka mówionego, stąd też posiadają stosowne zabarwienie stylistyczne. Owe słowa prawie zawsze wykazują dość silne tendencje do separatyzmu stylistycznego w stosunku do dwuwyrazowych nazw stanowiących bazę ich powstania. Uniwerbizmy z sufiksem $-к(а)/-к(и)$ zawierają dość wyraźną dozę potoczności, jednakże w związku z popu-

¹⁴ Termin *kompresja* stosuje się zamiennie jako synonim terminu *uniwerbizacja*.

¹⁵ E. Szczepańska, *Uniwerbizacja w języku czeskim i polskim*, Kraków 1994, s. 36.

¹⁶ Sufiks $-к(и)$ bierze udział w tworzeniu nazw odzieży w formie *pluralia tantum* i nazw określających przedmioty parzyste.

larnością tych nazw w szerokich kręgach rozmówców przenikają one do języka literackiego i są używane w kontekście neutralnym, pobawionym zabarwienia stylistycznego. Można tutaj przytoczyć następujące przykłady:

афганка ← афганская шапка

балетки ← балетные туфли

бархатка ← бархатная лента

бейсболка ← бейсбольная кепка

бобровка ← бобровая шапка

борцовки ← борцовские ботинки

брзентовка ← брезентовая куртка

валенки ← валяные сапоги

велосипедки ← велосипедные шорты

визитка ← визитный сюртук

вьетнамки ← вьетнамские туфли

гавайка ← гавайская рубашка

джинсовка ← джинсовая одежда

дублёнка ← дублёная шуба

жокейка ← жокейская шапка

канадка ← канадская куртка

кирзовки ← кирзовые сапоги

ковбойка ← ковбойская рубаха,

ковбойки ← ковбойские сапоги

кожанка ← кожаная куртка, пальто

кроссовки ← кроссовые туфли

лакировки ← лакированные туфли

матроска ← матросская блуза

олимпийка ← олимпийская блуза

резинка ← резиновый гидрокостюм

румынки ← румынские сапоги
сибирка ← сибирская одежда
спортивки ← спортивные тапочки
стёганка ← стёганая куртка
тренировки ← тренировочные туфли
треуголка ← треугольная шляпа
уланка ← уланская куртка
утяжки ← утягивающие трусы
фланелёвка ← фланелевая блуза
форменка ← форменный костюм
футболка ← футбольная майка
чёсанки ← чёсанные валенки
чешки ← чешские тапочки
шведка ← шведская рубашка
шотландка ← шотландская юбка,
штормовка ← штормовый костюм
эластички ← эластичные чулки
японка ← японский рукав

W procesie zespolenia analitycznych, opisowych nazw w jeden leksem z sufiksem -к(а)/-к(и) temat motywującej podstawy, w tym przypadku przymiotnika lub imiesłowu przymiotnikowego, może ulec pewnym zmianom o charakterze morfonologicznym. Otóż, jeśli temat przymiotnika, od którego powstaje uniwerbizm, zakończony jest sufiksem -ск-, -н-, -очн-, wówczas w akcie kompresji wymienione morfemy ulegają wypadnięciu, na przykład *олимпийка* ← олимпийская блуза, *вьетнамки* ← вьетнамские туфли, *спортивки* ← спортивные туфли, *эластички* ← эластичные чулки, *тренировки* ← тренировочные туфли.

Natomiast istnieją niejakiе трудности w ustaleniu prawidłowości gramatycznych regulujących losy sufiksów -ов-, -ев-, ponieważ

w niektórych przypadkach obserwuje się wypadnięcie i tym samym ich brak w strukturze nowo powstałej jednostki wyrazowej (*резиновый костюм* – resinowa), a w innych przykładach sufiksy te pozostają częścią tematu nowego uniwerbizmu, na przykład:

кроссовки ← кроссовые туфли;

штормовка ← штормовый костюм;

фланелевка ← фланелевая блуза.

Uniwerbizacja analitycznych nazw za pośrednictwem sufiksu – *к(а)* okazuje się aktywnym źródłem homonimii w języku rosyjskim. Niektóre skondensowane nazwy odzieży są tożsame brzmieniowo i graficznie z wyrazami semantycznie odmiennymi, to znaczy, że jeden derywat może określać dwa lub więcej elementów pozatekstowej rzeczywistości. Zjawisko homonimii towarzyszące uniwerbizacji czasami utrudnia proces porozumiewania się, ponieważ wyraz polisemiczny odizolowany od kontekstu może być nieprawidłowo zrozumiany. Elżbieta Szczepańska uważa, że w przypadku większości uniwerbizmów wieloznaczność jest skutkiem świadomego działania, co wynika z chęci osiągnięcia silniejszego efektu ekspresji¹⁷. Dla zobrazowania tego zjawiska można podać następujące przykłady:

- *канадка* – тёплая куртка обычно на меху; *канадка* – короткая мужская причёска; *канадка* – форма курительной трубки и *канадка* – ж.р. от канадец;
- *матроска* – матросская блуза и *матроска* – жена матроса;
- *олимпийка* – олимпийская блуза и *олимпийка* – ж.р. от олимпиец;
- *тренировки* – тренировочные туфли и *тренировки* – занятия служащие для совершенствования навыков, знаний;
- *японка* – покрой рукава женского платья, напоминающий кимоно; *японка* – сорт вишни и *японка* – ж.р. от японец.

¹⁷ E. Szczepańska, op. cit., s. 81.

Kolejną grupę stanowią uniwerbizowane nazwy ubiorów z sufiksem **-ик**. W języku rosyjskim tego typu kondensaty są równie produktywnie jak wyżej omawiane z sufiksem **-к(а)/-к(и)**, a w leksyce odzieżowej stanowią one mniej liczną grupę, udokumentowaną jedynie kilkoma egzemplifikacjami. Mechanizm ich powstania polega na przyłączeniu morfemu do tematu pełnej formy przymiotnika wchodzącego w skład pierwotnej dwuwyrazowej nazwy, na przykład:

- ватник* ← *ватная куртка*;
дождевик ← *дождевая куртка*;
дутик ← *дутая куртка*;
купальник ← *купальный костюм*;
пуховик ← *пуховая куртка*.

Uniwerbizmy z sufiksem **-ик** również są charakterystyczne dla języka potocznego, aczkolwiek z czasem to stylistyczne nacechowanie niektórych nazw uległo neutralizacji, czego przykładem jest *купальник*.

W procesie przekształcania analitycznych nazw odzieży w nazwy monoleksykalne, oprócz omówionych sufiksów, biorą udział także inne formanty, które w badanej grupie leksykalnej nie tworzą produktywnych modeli i ich istnienie potwierdzają jedynie jednostkowe przykłady zaprezentowane w tabeli 2.

Tabela 2.

Sufiks	Uniwerbizm	Wyrażenie analityczne, od którego powstał uniwerbizm
-ух(а)	<i>брезентуха</i> <i>спецуха</i>	<i>брезентовая куртка</i> <i>специальная одежда</i>
-ач(и)	<i>кирзачи</i>	<i>кирзовые сапоги</i>

Sufiks	Uniwerbizm	Wyrażenie analityczne, od którego powstał uniwerbizm
-ашк(а)	<i>непромокашка</i> <i>тельняшка</i>	<i>непромокаемое пальто</i> <i>тельная рубаика</i>
-ашк(и)	<i>лакирашки</i>	<i>лакированные туфли</i>
-ушк(а)	<i>меховушка</i> <i>ночнушка</i>	<i>меховая шапка</i> <i>ночная рубаика</i>
-овк(а)	<i>спецовка</i>	<i>специальная одежда</i>
-яг(а)	<i>штормяга</i>	<i>штормовый костюм</i>

Wśród nazw odzieży powstałych w wyniku sufiksальной kompresji można zaobserwować zjawisko słowotwórczej synonimii¹⁸, polegającej na tworzeniu od jednakowych tematów przymiotnikowych wyrazów o zróżnicowanych formantach, czego przykładem są takie dublety językowe, jak: *брэзентовка* – *брэзентуха*, *кирзовки* – *кирзачи*, *лакировки* – *лакирашки*, *спецовка* – *спецуха*, *штормовка* – *штормяга*. Dane pary nazw ubiorów są również synonimiczne na poziomie leksykalnym.

Następnym związanym z derywacją mechanizmem powstania uniwerbizmów jest **dezintegracja**, polegająca na skróceniu podstawy bezpośrednio motywującego słowa, w tym przypadku przymiotnika. Skróceniu mogą ulegać różne segmenty podstawy, a najczęściej jest to sufiks, co można zaobserwować w przypadku leksemu *демисезон*, utworzonego od analitycznej nazwy *демисезонное пальто*. Jerzy Kaliszan jako przykład nazwy utworzonej w wyniku derywacji wstecznej podaje wyraz *капроны*, będący wynikiem skrócenia wyrażenia *капроновые чулки*. Jednocześnie zauważa, że przytoczona nazwa może być traktowana jako rezultat derywacji leksykalno-semantycznej, ponieważ prawdopodobnie

¹⁸ J. Kaliszan, op. cit., s. 51.

powstała w wyniku metonimicznych asocjacji z wyrazem *капрон*, oznaczającym rodzaj włókna¹⁹.

Kolejnym zabiegiem kondensacyjnym, w wyniku którego powstają uniwerbizmy, jest **substancywizacja**. O ile w języku rosyjskim jest to dosyć produktywny sposób słowotwórczy, to w badanej grupie leksykalnej można przytoczyć tylko jeden przykład ilustrujący owe zjawisko. Nazwa *демисезонное* (*демисезонное пальто*) to właśnie rodzaj elipsy, który ze słowotwórczego punktu widzenia jest konwersją, ponieważ oznacza przejście jednej części mowy do drugiej, z klasy przymiotników do klasy rzeczowników. W rezultacie z dwuwyrazowej nazwy formalnie znika rzeczownik, a jego funkcję przejmuje przymiotnik, który zachowuje swoją pierwotną formę.

Biorąc pod uwagę interpretację semantyczną wszystkich odprzymiotnikowych nazw odzieży, można podzielić je na następujące grupy:

- Nazwy odzieży w sposób pośredni, czyli poprzez przymiotnik relacyjny, ukazujące na przeznaczenie danego ubioru, na przykład: *балетки, велосипедки, визитка, дождевик, кроссовки, купальник, ночнушка, олимпийка, спортивные, тренировки, утяжки, штормовка / штормяга*.
- Nazwy odzieży motywowane przymiotnikami odczasownikowymi, wskazującymi na sposób ich wykonania, na przykład: *валенки, дублёнка, дутик, лакировки / лакирашки, стёганка, чёсанки*.
- Nazwy odzieży wskazujące w sposób pośredni na materiał, z którego wykonano dany ubiór, na przykład: *бархатка, брезентуха, ватник, деревянные, джинсовка, капроны, кирзачи / кирзовки, кожанка, меховушка, пуховик, резинка, фланелёвка, эластички*.

¹⁹ Ibidem, s. 55.

- Nazwy odzieży motywowane nazwami geograficznymi za pośrednictwem przymiotnika relacyjnego, na przykład: *афганка, венгерка, вьетнамки, гавайка, канадка, румынки, сибирка, чешки, шведка, шотландка, эстонка, японка.*
- Nazwy odzieży motywowane za pośrednictwem przymiotnika relacyjnego nazwami osób, które rozpowszechniły dany ubiór, na przykład: *ковбойка, матроска, уланка.*
- Nazwy odzieży motywowane przymiotnikami ukazującymi specyficzną cechę wyróżniającą dany ubiór, na przykład: *двурядка, исподница, косуха, косынка, непромокашка, однорядка, треуголка, форменка.*

1.3. Odczasownikowe nazwy odzieży

Nazwom ubiorów utworzonym od podstaw czasownikowych przypada niezbyt znacząca rola we wzbogacaniu zasobu leksyki odzieżowej. Można przytoczyć tu zaledwie kilka przykładów: *вырез, застёжка, накидка, обувь, повязка, подвязка, подкладка, подтяжки, плавки, складка, сланцы, слюнявчик, стойка, шлёпанцы, инуровка.* Są to derywaty regularne, których schemat powstawania jest wielokrotnie powielany. Najbardziej produktywnym formantem, biorącym udział w procesie tworzenia formacji odczasownikowych, jest sufiks **-к(а)**. Łączy się on zarówno z podstawami czasowników dokonanych jak i niedokonanych. Derywacji tych formacji towarzyszy alternacja morfonologiczna, polegająca na wymianie spółgłosek **г : ж**, na przykład *застёгивать – застёжка, подтягивать – подтяжки.*

Biorąc pod uwagę znaczenie odczasownikowych nazw ubiorów, można stwierdzić, że to wyrazy wskazujące na funkcję danego przedmiotu, na przykład *плавки – трусы, в которых можно плавать; подвязка – тесьма, которая подвязывает чулки; подтяжки – ленты, которые подтягивают штаны;* albo wskazujące na czynność, która wiąże się ze sposobem użytkowania danego ubioru lub jest efektem jej użytkowania, na przykład *накидка – вид*

пальто, которое накидывается на плечи; *шнуровка* – корсет, который надо зашнуровать; *шлёпанцы* / *шлёпки* – босоножки, которые шлёпают во время ходьбы.

W badanym słownictwie formacje sufiksalne tworzone od innych części mowy są potwierdzone jednostkowymi przypadkami. Można przytoczyć tu jedynie nazwy odzieży powstałe od liczebników, na przykład *двойка* – женский комплект, состоящий из майки и джемпера; *тройка* – женский наряд, состоящий из трёх частей, нр. житета, пиджака, брюк или юбки; oraz przysłówków, na przykład *передник* < *перёд*, *косяк* < *косяком*. Poza tym izolowany leksem *танки* powstał na bazie onomatopei *тан-тан*, która imituje dźwięk powstający podczas chodzenia w danym obuwiu.

2. Nazwy odzieży utworzone od wyrażeń przyimkowych – derywacja prefiksalnie-sufiksalna

W analizowanym słownictwie zarejestrowano nieliczne egzemplifikacje nazw ubiorów powstałych w rezultacie derywacji prefiksalnie-sufiksальной. Są to leksemy utworzone na bazie wyrażeń przyimkowych, na przykład *безразмерки*, *безрукавка*, *бескозырка*, *нагрудник*, *налобник*, *наколенник*, *подворотник*, *подишемник*.

Nazwy odzieży tego typu stanowią przedmiot sporów dotyczących definitywnego zaszeregowania ich do formacji złożonych bądź też prostych. W literaturze rosyjskiej wyżej wymienione jednostki leksykalne są traktowane przez większość językoznawców jako wyrazy proste urabiane drogą derywacji prefiksalnie-sufiksальной (konfiksальной)²⁰. Zofia Kurzowa podziela taką opinię twierdząc, że nie uznaje za złożenia wyrazów zawierających prefiks przyimkowy, ponieważ: „...wyrazy złożone są motywowane przez wyrazy

²⁰ Н. А. Николина, Е. А. Фролова, М. М. Литвинова, op. cit., s. 100.

autosemantyczne i nie ma podstaw do uznania tworów przyrostkowych za kompozita²¹.

Jednakże Mściław Olechnowicz zauważa, że derywaty powstałe na bazie wyrażen przyimkowych różnią się od innych derywatów tworzonych za pomocą prefiksacji, sufiksacji, bądź też jednocześnie tych dwóch procesów. Jedną z zasadniczych różnic między tymi jednostkami leksykalnymi jest ich system akcentuacyjny. Wyrazy utworzone od wyrażen przyimkowych zachowują akcent podstawy słowotwórczej, czyli wyrażenia przyimkowego, a formanty je urabiające są zawsze w pozycji nieakcentowanej (analogicznie do systemu akcentuacyjnego złożeń składających się z dwóch pni imiennych), podczas gdy w innych procesach słowotwórczych mogą być akcentowane. Olechnowicz twierdzi również, że sposób ich urabiania jest pod względem strukturalnym całkowicie podobny do sposobu tworzenia złożeń²².

Do tej teorii przychyła się także Jadwiga Symoni-Sułkowska, która stwierdziła: „Fakt, że przyimki nie mają tej samej wartości autosemantycznej co imiona, jest oczywisty, ale nie przesądza on jednak o niemożliwości zastosowania ich jako komponentów złożeń do jednego z kolejnych, jakże różnych typów compositów²³”.

Nazwy utworzone od wyrażen przyimkowych wywołują wiele dyskusji i nie są jednoznacznie zaszeregowane do konkretnej grupy formacji prostych czy też złożonych. Jednakże sugerując się definicją kompozytów w niniejszej pracy omawiane leksemy są traktowane mimo wszystko jako derywaty proste, oczywiście uwzględniając ich strukturalną i semantyczną odrębność.

²¹ Z. Kurzowa, *Złożenia imienne we współczesnym języku polskim*, Warszawa 1976, s. 10.

²² M. Olechnowicz, *Miejsce derywatów urabianych z wyrażen przyimkowych w rosyjskim systemie słowotwórczym*, (w:) *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego*, z. 54, Łódź 1966, s. 95.

²³ J. Symoni-Sułkowska, *Formacje rzeczownikowe utworzone od wyrażen przyimkowych*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź 1987, s. 10.

Zatem analizowane nazwy ubrań powstały od wyrażen syntaktycznych, które stały się ich podstawą słowotwórczą. Ze względu na semantykę przyimków wchodzących w skład leksemów można wszystkie nazwy podzielić na dwie zasadnicze grupy:

- Nazwy odzieży derywowane od wyrażen syntaktycznych, w których przyimki pełnią funkcję lokalizującą. Przyimki wówczas określają znaczenie przestrzenne i położenie przedmiotu względem części ciała, na której są one użytkowane. Mowa tu o przyimkach *под* i *на*, które wyrażają relacje „to, co znajduje się pod czymś” lub „to, co znajduje się na czymś”, bądź „to, z czym się styka”. Proces derywacji tych nazw odbywa się przy udziale następujących konfixów:

под-...-ник, na przykład:

подворотник – узкая полоска ткани, пришиваемая под стоячий воротничок; *подъюбник* – вид женского туалета, надеваемого под юбку;

под-...-ник(и), на przykład:

подплечники – подушки, подчёркивающие ширину плеч, для рукавов реглан;

подследники – короткие носки;

подштанники – кальсоны, носимые под штанами;

на-...-ник, на przykład:

нагрудник – небольшой передник, носимый на груди;

налокотник – спортивная повязка на локти;

налобник – повязка, носимая на лбу;

нарукавник – род чехла, надеваемый на рукав, предохраняемый от грязи;

наспинник / *наплечник* – часть одежды, лежащая узкой полосой на плечах.

на-...-ник(и), na przykład:

наушники – отдельный футляр из тёплой материи, надеваемый на уши; *наколенники* – тёплая накладка, повязка на колена.

Powyższe przykłady pokazują, że niezależnie od rodzaju rzeczownika wchodzącego w skład podstawy słowotwórczej są one zaszeregowane do kategorii rodzaju męskiego lub w przypadku nazw określających przedmioty parzyste – do liczby mnogiej.

- Nazwy odzieży derywowane od wyrażen syntaktycznych, w których przyimki wskazują na specyficzną cechę danego ubioru. Do tej nielicznej grupy należą wyrazy z prefiksem przyimkowym *без-/бес-*, który informuje o „braku czegoś, nieposiadaniu tego, co jest wyrażone w podstawie słowotwórczej nazwy”. Przykładami omawianych przypadków są leksemy, derywowane konfiksem *без-/бес-...-к(а)*:

безрукавка – ubranie charakteryzujące się brakiem rękawów;

бескозырка – czapka charakteryzująca się brakiem daszka.

Do tworzenia nazw odzieży na bazie wyrażen przyimkowych, jak wskazują podane wyżej egzemplifikacje, wykorzystuje się skromny zasób formantów – konfiksy: *без-/бес-...-к(а)*, *под-...-ник*, *под-...-ник(и)*, *на-...-ник*, *на-...-ник(и)*.

3. Kompozyty w słowotwórstwie rosyjskich nazw odzieży

Do najnowszych tendencji słowotwórczych języka rosyjskiego w dziedzinie mody zdecydowanie należy zaliczyć tworzenie złożonych nazw ubiorów. Na podstawie przeanalizowanego słownictwa odzieżowego można stwierdzić, że złożenia stanowią prawie 20% wszystkich zgromadzonych nazw odzieży.

Popularność kompozycji jako sposobu nominacji przedmiotów z dziedziny mody jest zrozumiała, ponieważ na dzisiejszym etapie rozwoju świata mody rzadko można jeszcze wymyślić nowe typy odzieży różniące się w sposób zasadniczy od tych, które są współcześnie używane. Natomiast złożone nazwy w większości przypadków informują o jakiejś specyficznej cesze danego stroju, najczęściej akcentują takie szczegóły jak: fason, styl, przeznaczenie, długość, deseń.

Rola kompozytów w powstawaniu nowych nazw ubiorów jest zauważalna również w innych językach. Na przykład w języku angielskim aż 64% wszystkich współczesnych nazw w słownictwie odzieżowym stanowią właśnie konstrukcje złożone (*baseball shirt, bodys Harper, hot pants, rainjacket, sweat-shirt*)²⁴. Podobna sytuacja ma miejsce także w języku niemieckim, w którym derywaty tego typu ukształtowały 2/3 zasobu leksykalnego tematyki odzieżowej (*Blusenkleid, Hosenanzug, Wolljacke*)²⁵.

W języku rosyjskim złożenia mają długą historię. Ich użycie jako środka słowotwórczego jest związane z wpływami staro-cerkiewno-słowiańskimi. Otóż staro-cerkiewno-słowiańskie kalki z języka greckiego stały się wzorcem tworzenia złożzeń na bazie morfemów rosyjskich. Równoległe z nimi funkcjonują również złożenia rdzennie rosyjskie, wywodzące się poprzez język ludowy z prasłowiańskiego typu słowotwórczego²⁶.

We współczesnym języku rosyjskim, zwłaszcza w ostatnich kilku dziesięcioleciach, w procesie nominacji jest zauważalna aktywizacja różnych typów złożzeń. Zjawisko to dotyczy przede wszystkim rzeczowników i przymiotników. Popularność oraz dynamiczny rozwój kompozytów w systemie słowotwórczym językoznawcy

²⁴ Н. П. Шевчук, *Новые наименования одежды в английском языке*, (в:) *Вестник МГЛУ*, серия 1, Филология, № 5, Минск 1999, с. 108.

²⁵ Ibidem, s. 101.

²⁶ M. Blicharski, *Złożenia imienne w języku rosyjskim i polskim*, Warszawa – Wrocław 1977, s. 6.

określają mianem *компози́тный взрыв*²⁷. Jednak E. Ziemskaia podkreśla, że sfera użycia wyrazów złożonych jest dość ograniczona, ponieważ są one najczęściej spotykane w tekstach publicystycznych i prasie specjalistycznej²⁸.

Wyrazy złożone to formacje powstałe w wyniku połączenia przynajmniej dwóch podstaw słowotwórczych za pomocą różnych technik spajania. Ze względu na sposób zespolenia tematów słowotwórczych wyróżnia się: zrosty, złożenia, zestawienia i skrótowce²⁹.

W języku rosyjskim typowy wyraz złożony analizowanej grupy leksykalno-semantycznej (nazwy odzieży) składa się z dwóch komponentów zespolonych ze sobą różnorodnymi sposobami. Najliczniejszą grupę stanowią złożenia charakteryzujące się pisownią z łącznikiem. Jest to tradycyjny sposób zapisu połączeń rzeczownikowych zbudowanych na zasadzie równorzędności członów³⁰, na przykład *блузка-крестьянка, воротник-тройер, платье-бендо, плащ-макинтош, топ-сетка, туфельки-балетки, юбка-годе*. Oprócz wyrazów złożonych pisanych z łącznikiem wyróżnia się także wyrazy pisane łącznie, na przykład *полу пальто, спецодежда, душегрейка, чёрнобурка*.

Ze względu na sposób zespolenia podstaw słowotwórczych złożone nazwy odzieży można podzielić na przedstawione niżej grupy:

3.1. Kompozyty pisane przez łącznik

Jest to zdecydowanie najpopularniejszy typ złożzeń wśród analizowanych derywatów. Do tej grupy należą zestawienia składające się z dwóch równorzędnych rzeczowników. W języku rosyjskim

²⁷ Н. А. Николина, Е. А. Фролова, М. М. Литвинова, op. cit. s. 129.

²⁸ Е. А. Земская, *Словообразование как деятельность*, Москва 2005, s. 48.

²⁹ R. Grzegorzczukowa, op. cit., s. 59.

³⁰ В. Н. Ярцева (глав. ред.), *Лингвистический энциклопедический словарь. Языкознание*, Москва 1990, s. 469.

określane są one jako *чистые сложения* lub też *сложносоставные слова*³¹. Głównym komponentem jest wówczas pierwsza podstawa słowotwórcza wyrażająca szerokie znaczenie nazwy, ogólny typ odzieży (*юбка, брюки, плащ, блузка, куртка, туфли*), a drugi komponent nazywa podtyp, rodzaj ubrania określający jego charakterystyczne cechy, tj. przeznaczenie, styl, fason, kształt, materiał, z którego jest wykonany. Według Natalii P. Spicynej,³² w zależności od strukturalno-semantycznej charakterystyki derywatów wyróżnia się następujące grupy nazw złożonych:

A. (TYP + TYP)

Oba człony zestawienia mogą być używane samodzielnie do oznaczenia typów odzieży. Cechy indywidualne każdego komponentu składają się na ogólną semantykę danego słowa. Obserwuje się tu nazwy motywowane przedmiotem odzieży. Jednak należy zauważyć, że główne znaczenie słowa wyraża pierwszy człon wyrazu. Ta grupa zestawień jest dosyć liczna: *блуза-кимоно, блуза-накидка, воротник-гольф, воротник-стоечка, галстук-бабочка, галстук-бант, джинсы-полукорсет, жакет-болеро, жакет-корсет, жакет-фрак, капри-бриджи, косынка-шапочка, пальто-дипломат, пальто-пелерина, пальто-свингер, плавки-слипы, плавки-шортики, платье-бюстье, платье-костюм, платье-накидка, платье-рубашка, платье-сарафан, платье-сорочка, платье-халат, пояс-бант, пояс-корсет, сапоги-гетры, сапоги-чулки, топ-блузка, топ-жилет, топ-комбинация, топ-корсет, топ-майка, трусы-шорты, туфли-пуанты, фрак-накидка, шапка-маска, шарф-баишык, шарф-пояс, шляпа-ток, юбка-брюки, юбка-галифе, юбка-туника, юбка-шорты.*

³¹ A. Pstyga, *Nowe słownictwo rosyjskie. Struktura formalna i semantyczna rzeczownika*, Gdańsk 1994, s. 131.

³² Н. П. Спицына, *Сложные наименования одежды в английском, немецком и русском языках*, (в:) *Вестник Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта*, серыя 4, Мінск 2002, с. 69.

B. (TYP + RODZAJ)

Ta grupa zestawień składa się z dwóch komponentów, gdzie drugi członek określający rodzaj odzieży może funkcjonować samodzielnie bez pierwszego członu i nadal wyraża to samo znaczenie co całe wyrażenie złożone. Nazwy tego typu są motywowane:

- przeznaczeniem przedmiotu, na przykład *майка-футболка, куртка-ветровка, туфельки-балетки*,
- nazwą geograficzną, na przykład *шорты-бермуды, куртка-альяска, брюки-капри, шляпа-панاما, шапка-магаданка*,
- nazwiskiem osoby lansującej dany przedmiot odzieży, na przykład *плащ-макинтош, плащ-реглан, брюки-галифе, панталоны-никерсы*,
- liczbą przedmiotów, na przykład *костюм-двойка, костюм-тройка*,
- podobieństwem do drugiego przedmiotu, na przykład *брюки-бананы, джинсы-трубы, каблук-рюмочка, туфли-лодочки, шляпа-колокол, шляпа-кастрилька, юбка-карандаш, юбка-тюльпан*.

Zatem powyższe nazwy odzieży funkcjonują jako dwuczłonowe kompozyty i jednocześnie jako wyrazy proste na bazie drugiej podstawy słowotwórczej zachowując to samo znaczenie. Można nawet stwierdzić, że wyrazy *альяска, футболка, ветровка, магаданка, макинтош, галифе, реглан, капри, бермуды, панاما* używane są częściej samodzielnie niż jako komponent złożenia. Popularność form prostych tłumaczy się ekonomią języka potocznego.

C. (TYP + RODZAJ)

W tym modelu złożzeń rosyjskich, nazywających ubiory, drugi komponent raczej rzadko funkcjonuje samodzielnie jako nazwa odzieży. W kontekście odizolowanym nie będzie prawidłowo rozumiany. Poza tym jest on motywowany przedmiotami z innej grupy leksykalno-semantycznej i najczęściej odnosi się do:

- kształtu, fasonu danego ubioru, na przykład *юбка-баллон*, *юбка-шар*, *юбка-фонарик*, *юбка-купол*, *юбка-квадрат*, *юбка-клёш*, *юбка-портфель*, *юбка-жалюзи*, *юбка-пузырь*, *юбка-солнце*, *платье-артишок*, *платье-труба*, *платье-футляр*, *плащ-палатка*, *шляпа-таблетка*, *топ-трапеция*, *бретельки-спагетти*, *корсаж-каре*;
- materiału, struktury i desenia materiału, z którego wykonany jest produkt odzieżowy, na przykład *юбка-горфе*, *юбка-дропе*, *юбка-леопард*, *юбка-шахматы*, *костюм-джерси*, *пояс-резинка*, *ремень-цепочка*, *боди-сетка*;
- stylu prezentowanego przez odzież, na przykład *юбка-диско*, *юбка-ретро*.

Na szczególną uwagę zasługują złożenia, których konstrukcja nie jest charakterystyczna dla norm języka rosyjskiego. Powyższe przykłady pokazują, że w typowym dla języka rosyjskiego układzie podstaw słowotwórczych główny komponent, który określa typ ubioru, znajduje się w pozycji czołowej, natomiast komponent wyrażający rodzaj znajduje się za nim. Jednakże można znaleźć przykłady złożenia, nazywających ubiory, których podstawy słowotwórcze występują w odwrotnej pozycji (RODZAJ + TYP). Zjawisko to ilustrują następujące leksemy: *стрейч-топ*, *стрейч-кофта*, *мини-юбка*, *миди-юбка*, *макси-юбка*. Nietypowy dla języka rosyjskiego układ komponentu wyrażającego znaczenie całego wyrazu tłumaczy się pochodzeniem danych leksemów, czyli kalkowaniem z języka angielskiego. To właśnie w złożonych nazwach ubrań w języku angielskim pierwszy człon określa rodzaj, drugi zaś określa typ odzieży, na przykład *Capri pants*, *leisure suit*, *bra top*. A zatem derywaty *мини-юбка* i *миди-юбка* to właśnie kalki angielskich *miniskirt* i *midiskirt*.

Wyrazy *мини*, *миди*, *макси*, które przedostały się do języka rosyjskiego w drugiej połowie XX wieku, zakorzeniły się w nim tak mocno, że we współczesnym języku rosyjskim tworzą regularne

typu strukturalne, na przykład *мини-бикини, мини-курточка, мини-топ, мини-шортики, мини-шорты-трусики*.

Nazwy odzieży pisane przez łącznik najczęściej zbudowane są z dwóch rzeczowników, w skład których mogą wchodzić słowa rodzime i zapożyczenia. Takie derywaty mają jeden podstawowy akcent, a między częściami kompozytów brak zależności składniowych. Okazuje się, że tworzenie nazw złożonych o dwóch równorzędnych podstawach słowotwórczych jest bardzo produktywnym sposobem w systemie słowotwórczym rzeczowników współczesnego języka rosyjskiego³³.

3.2. Złożone nazwy odzieży pisane łącznie

W języku rosyjskim nazwy złożone pisane łącznie są najpopularniejszym typem złożeń. W analizowanej grupie leksykalno-semantycznej tego typu derywaty stanowią 20% badanych nazw złożonych odzieży.

Z formalnego punktu widzenia takie nazwy odzieży są urabiane w różnorodny sposób. Najczęstszym sposobem tworzenia złożeń jest zespolenie w jedną semantyczną całość dwóch autonomicznych podstaw słowotwórczych za pomocą interfiksów. W języku rosyjskim rolę takiego spajającego formantu pełnią samogłoski *o, e*, które są używane w zależności od typu pierwszej podstawy słowotwórczej, na przykład *бронезилет, водолазка, чёрнобурка, босоножки, душегрейка, телогрейка, самовяз, снегоступы, треуголка, однорядка*.

Jak widać w powyższych przykładach, interfiksy mogą być samodzielnym afiksem w wyrazie pochodnym (*брон-е-жилет*), ale są one najczęściej jedynie współformantami i tworzą złożenia wraz z formantami paradygmatycznymi i przyrostkami (*бос-о-нож-к-и, душ-е-грей-к-а*). A zatem obserwuje się, jak interfiksy

³³ E. Bałałykina, A. Bartoszewicz, G. Nikołajew, *Słowotwórstwo rosyjskie dla Polaków*, Warszawa 1990, s. 115.

współtowarzyszą derywacji paradygmatycznej oraz derywacji sufiksalnej.

Jednakże sporą grupę stanowią wyrazy pochodne, których podstawy słotwórcze są zespolone bezpośrednio, bez pomocy interfiksów. Taki sposób połączeń kompozytów jest charakterystyczny dla derywatów, których pierwszy człon jest wyrażony liczebnikiem ułamkowym *пол*, a drugi człon rzeczownikowy określa właściwą nazwę ubioru. Złożenia z elementem *пол* są formami dosyć często występującymi w dziedzinie mody. Wskazują one na rozmiar danej części garderoby, co związane jest ze znacznikiem pierwszej podstawy słotwórczej. W słowniku S. I. Ożegowa i N. J. Szwedowej zapisano, że *пол* między innymi oznacza: „...половина чего-нибудь или что-то в половинном размере”³⁴. Jako przykład można wymienić kilka wyrazów również znajdujących się we wspomnianym słowniku:

полупальто – короткое пальто, не достигающее до колен;

полусапожки – сапоги с короткими голенищами;

полушалок – небольшая шаль, большой платок;

полушубок – короткая, до колен, овчинная шуба.

W języku mody tego typu słów jest znacznie więcej, np. *полуботинки*, *полукорсет*, *полукеды*, *полуберет*, *полукепка*, i wszystkie one ukazują na rozmiar odzieży wyrażony drugą podstawą słotwórczą.

Podstawy pisanych łącznie złożzeń mogą być wyrażone różnymi częściami mowy. W ich strukturze wyróżnia się kombinacje rzeczowników, przymiotników, liczebników, czasowników oraz zaimków:

- złożenia rzeczownikowo-rzeczownikowe, na przykład *бронезилет*;

³⁴ С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова, *Толковый словарь русского языка*, Москва 1999, с. 556.

- złożenia przymiotnikowo-rzeczownikowe, na przykład *босоножка, косоворотка, голошейка, чёрнобурка*;
- złożenia rzeczownikowo-czasownikowe, na przykład *душегрейка, телогрейка*;
- złożenia zaimkowo-czasownikowe, na przykład *самовяз*;
- złożenia liczebnikowo-rzeczownikowe, na przykład *однорядка, треуголка, полушубок*.

Ciekawą grupę złożeń stanowią nazwy odzieży składające się z elementu obcego pochodzenia w pierwszej podstawie oraz elementu rodzimego (bądź przyswojonego) w drugiej podstawie, na przykład *гидрокостюм/гидрокомбинезон, мотообувь, мотоодежда, термоблуза, термобрюки, термоплащ*. Pierwsze człony tych formacji można traktować jako tematy ucięte lub związane, będące swoistym rodzajem skrótów. Michał Blicharski twierdzi, że element *мото-* jest tematem uciętym przymiotnika *мотоциклетный*, natomiast w przypadku *гидро-* i *термо-* mamy do czynienia z elementami obcymi niewystępującymi w języku rosyjskim samodzielnie w postaci tematu fleksyjnego. W połączeniach z podstawami rodzimymi lub zaadaptowanymi pożyczkami tworzą one tak zwane „odwrotne półkalki”, zastępujące tematy rodzime³⁵. Na przykład element *гидро-* oznacza ‘wodny, związany z wodą’, a *термо-* oznacza ‘ciepły, gorący, związany z temperaturą’. W omawianych złozeniach dwa komponenty łączą się w całość za pomocą interfixu *-o-*, który pokrywa się z końcówką samogłoska pierwszej podstawy słowotwórczej.

W ostatnich latach obserwuje się wzrost popularności nazw złożonych z elementem *термо-*. Powstają one dość regularnie, a tworzenie ich związane jest z pojawieniem się strojów ocieplanych, produkowanych z zastosowaniem najnowszych rozwiązań technologicznych. Wypierają one tradycyjne wełniane ubiory, mające chronić przed zimą. To właśnie odzież, mająca za zadanie „grzać, ocieplać”, jest sygnowana w nazwie tematem *термо-*.

³⁵ M. Blicharski, op. cit., s. 15.

Композиты в форме сокращённых слов (сложносокращённые слова) в анализowanym materiale są reprezentowane jedynie przez dwie egzemplifikacje – *спецобувь* (специализированная обувь) i *спецодежда* (специализированная одежда). Są to derywaty, w skład których wchodzi cały wyraz i skrócona część wyrazu określającego. W literaturze przedmiotu tego typu struktury nazywane są *skrótowcami złożeniowymi* lub też *słowami częściowo skróconymi* (частичносокращённые слова)³⁶.

4. Nazwy odzieży w formie zestawień

W zasobach objętej badaniami leksyki zostały odnotowane nazwy odzieży w postaci zestawień, ale nie stanowią one licznej grupy. Są to następujące określenia przedmiotów ze świata mody: *головные уборы, ночная сорочка, шейный платок, брючный костюм, кембриджские туфли, корректирующее бельё, налобная повязка, свадебное платье, судейская мантия, вечернее платье, сплошной купальник, тренировочный (спортивный) костюм, шопеновская пачка, пояс для чулок*.

W języku polskim dwuwyrazowe lub więcej wyrazowe nazwy jednego desygnatu, na przykład *suknia ślubna, koszula nocna*, są określane jako zestawienia (multiwerbizm), które traktuje się jako rodzaj wyrazów złożonych składających się z przynajmniej dwóch słów i tworzących semantyczną jedność³⁷. Natomiast w języku rosyjskim nie zalicza się ich do złożzeń, aczkolwiek ich status jest przedmiotem sporów. Istnieje pogląd, zgodnie z którym wielowyrzowe nazwy nie są traktowane jako derywaty, a raczej uznaje się je za frazeologizmy, czyli wyrażenia znajdujące się na pograniczu składni i słownictwa. Jednakże wykazują one wiele analogii z kompozytami. Po pierwsze, wyrażenia nazywające przedmioty odzieży są nazwami jednego desygnatu, dla określenia którego zazwyczaj

³⁶ S. Szadyko, op. cit., s. 200.

³⁷ R. Grzegorzczkova, op.cit., s. 59

nie istnieją pojedyncze słowa. Po drugie, w sensie morfologicznym wykazują złożoność formy, gdyż nazwy te są zbudowane z przymiotnika i rzeczownika. Natomiast, tak jak w przypadku złożzeń, nie można pomiędzy słowami wchodzącymi w skład wyrażenia wstawić jakichkolwiek innych członów³⁸.

Tego typu struktury w języku rosyjskim określane są jako *составные наименования*³⁹. Dmitrij N. Szmielev nazwom w formie zestawień przypisuje właściwości nominacyjne, a tworzenie jednostek wielowyrazowych, odnoszących się do jednego desygnatu, traktuje jako jeden z podstawowych sposobów nominacji językowej w języku rosyjskim. Na ten temat napisał: «Название предмета посредством его описания, т.е. создание составных наименований, основанных на устойчивом употреблении сочетаний слов, – один из исконных способов номинации... Однако именно в наши дни в связи со стремительно возрастающими потребностями номинации роль такого рода наименований определенно возросла»⁴⁰.

Nazwy odzieży w formie zestawień prezentują różne typy struktur formalnych. W poddanych analizie wyrażeniach określających ubiory zarejestrowano zarówno połączenia dwuczłonowe, jak i wieloczłonowe. Wśród nich przeważają dwuwyrazowe połączenia form imiennych, czyli przymiotnika i rzeczownika. Znaczenie każdego osobnego słowa składa się na ogólną semantykę całego wyrażenia, przy czym przymiotnik jest tutaj formą z jasno określoną motywacją. Tego typu nazwy odzieży mogą być motywowane:

- przeznaczeniem ubioru, na przykład *ночная сорочка, свадебное платье, вечернее платье, коктейльное платье, тренировочный костюм*;

³⁸ Ibidem, s. 59.

³⁹ E. I. Golanowa, *О некоторых тенденциях и способах номинации в современном русском языке*, „Русский язык в школе”, Moskwa 1981, № 4, s. 16.

⁴⁰ Д. Н. Шмельёв (отв. ред.), op. cit., s. 34.

- innym przedmiotem odzieży, na przykład *брючный костюм*;
- częścią ciała, na której się użytkuje dany przedmiot, na przykład *налобная повязка, шейный платок*.

Inny typ strukturalny nazw odzieży w postaci zestawień prezentuje połączenie rzeczownika z przydawką przyimkową, na przykład *пояс для чулок, костюмчик для сна*. Przydawka ta określa przeznaczenie danego ubioru.

Na uwagę zasługują również nazwy ubiorów o nietypowej wieloczłonowej konstrukcji takie, jak: *воротник а-ля Мария Стюарт, пальто а-ля Живаго, платье а-ля Шанель*. W strukturze wymienionych wyrażenń wyodrębnia się francuskojęzyczny element *а-ля*, który w tłumaczeniu oznacza „w stylu”, a w języku rosyjskim funkcjonuje w roli przyimka. Poprzez odwołanie do nazwisk osób, które rozpowszechniły dane fasony strojów, powyższe nazwy wykazują dążenie do wyodrębnienia charakterystycznych cech, świadczących o oryginalności i niepowtarzalności konkretnych ubiorów.

Przeprowadzona analiza pozwala stwierdzić, że w procesie nominacji przedmiotów odzieży znaczące miejsce zajmuje derywacja morfologiczna. Nazwy proste określające ubiory lub ich części składowe powstają przede wszystkim od podstaw przymiotnikowych, rzeczownikowych, czasownikowych, a także od wyrażenń przyimkowych. Istotną rolę przy derywowaniu nazw prostych odgrywa coraz bardziej dynamiczny proces uniwersalizacji, w wyniku którego powstały jednostki nominalne charakterystyczne dla potocznej odmiany języka, na przykład *балетки, бобровка, велосипедки, гавайка, джинсовка, штормовка*. Poza tym, istotną rolę w słowotwórstwie nazw ubiorów odgrywa sufiksacja. Najbardziej produktywnym formantem okazał się sufiks *-к(а)* łączony z różnymi podstawami, na przykład *арафатка, корсетка, бархатка, матроска, кожанка, накидка, стойка*.

Do najnowszych tendencji słowotwórczych w obrębie leksyki odzieżowej zdecydowanie należy zaliczyć zjawisko kompozycji. Najbardziej produktywnym typem złożzeń nazywających różne ubiory są apozycyjne zestawienia dwóch rzeczowników, które tworzą konstrukcje współrzędne oraz nadrzędno-podrzędne, na przykład *юбка-брюки*, *платье-артушок*. Tego typu nazwy rzadko określają nowy typ odzieży, raczej wyszczególniają cechy charakterystyczne istniejących już ubiorów, a także akcentują zmiany zachodzące w przedmiotach odzieży w zakresie kroju oraz stylu. Inne przedstawione typy kompozytów są reprezentowane jedynie przez nieliczne egzemplifikacje.

IV. Derywacja semantyczna jako sposób tworzenia nazw przedmiotów odzieży

1. Derywacja semantyczna. Przeniesione nazwy odzieży

Derywacja semantyczna jest jednym z najszerszej stosowanych sposobów nominacji w języku rosyjskim. Jest to proces słowotwórczy wykorzystujący istniejące już słownictwo, w którego obrębie dochodzi do przeniesienia nazwy lub znaczenia z jednego wyrazu na drugi. Termin **derywacja semantyczna** został wprowadzony do nomenklatury lingwistycznej przez rosyjskiego badacza D. N. Szmelewa¹; wcześniej omawiane zjawisko określane było mianem „słowotwórstwa semantycznego”. Natomiast Jurij D. Apresjan² dosyć ostrożnie używa zamiennie określenia „wieloznaczność leksykalna”, w której znajduje analogie w stosunku do słowotwórstwa, co usprawiedliwia traktowanie derywacji semantycznej jako odrębnego typu procesów słowotwórczych.

W ujęciu Ryszarda Tokarskiego derywacja semantyczna jest pojmowana jako: „Proces przekształcania semantycznej struktury znaczenia wyjściowego (Zw) wyrazu L, w wyniku którego otrzymuje się pochodne znaczenie (Zp) tej samej jednostki L, przy

¹ Д. Н. Шмелёв, *Лексика современного русского языка*, Москва 1968.

² J. D. Apresjan, *Semantyka leksykalna. Synonimiczne środki języka*, Wrocław – Warszawa – Kraków 2000, s. 179.

czym Zw i Zp posiadają przynajmniej jeden wspólny element znaczeniowy (węzeł semowy)”³.

W literaturze językoznawczej wyraz użyty w nowym znaczeniu jest zamiennie określany jako **neosemantyzm** lub **neologizm semantyczny**.

Modyfikacje znaczeń wyrazów są źródłem ogromnych możliwości kreacyjnych wśród użytkowników języka. Kreatywność przejawia się w zakresie nominacji jeszcze nie nazwanych desygnatów oraz w odświeżeniu środków komunikacji i tworzeniu słownictwa ekspresywnego⁴. Neosemantyzacja sprzyja ekonomiczności języka, ponieważ podczas tego procesu nazywa się nowe realia poprzez odwołanie do istniejącej bazy leksykalnej. W związku z tym, podobnie jak uniwerbizacja, derywacja semantyczna jest określana jako akt nominacji wtórnej.

Neologizmy semantyczne określające różne rodzaje ubiorów są charakterystyczne dla słownictwa związanego z modą nie tylko w języku rosyjskim. Na przykład z przeprowadzonych przez N. P. Szewczuka⁵ badań wynika, że angielskie nazwy odzieży powstałe w wyniku derywacji semantycznej stanowią jedynie 8% analizowanego słownictwa, na przykład: *crombie*, *kipper*, *leotard*, *teddy*, *thong*, *top*. Natomiast M. Borejszo⁶ zauważa, że neosemantyzacja jest jednym z najczęściej wykorzystywanych sposobów tworzenia nazw ubiorów w polszczyźnie. Jako przykłady jednostek nominalnych odzieży powstałych poprzez przeniesienie nazw podaje takie leksemy, jak: *amazonka*, *biel*, *motyl*, *pas*, *safari*, *sobole*, *szynszyle*, *trapez*, *tiul*, *trykot*.

³ R. Tokarski, *Derywacja semantyczna jako jedno ze źródeł polisemii wyrazowej*, (w:) *Pojęcie derywacji w lingwistyce*, J. Bartmiński (red.), Lublin 1981, s. 94.

⁴ E. Masłowska, *Derywacja semantyczna rzeczowników ekspresywnych*, Wrocław 1988, s.14.

⁵ Н. П. Шевчук, op. cit., c. 102.

⁶ M. Borejszo, op. cit., s. 65.

W niniejszej pracy pod terminem **przeniesione nazwy odzieży** rozumie się nazwy ubiorów, w których proces przesunięcia znaczenia miał miejsce na płaszczyźnie języka rosyjskiego. Zatem uzasadniony wydaje się fakt, że do analizowanej grupy neosemantyzmów nie zalicza się leksemów powstałych w rezultacie derywacji słowotwórczej, na przykład: *канадка, капроны, японка*, a także leksemów zapożyczonych z innych języków, na przykład: *боа, кенгуру, панама*. Przytoczone przykłady rzeczywiście są przedmiotem sporu odnośnie ich motywacji i tym samym sposobu derywowania. Jednak, na przykład, nazwa *боа* pomimo tego, że w języku rosyjskim oznacza nazwę węża, której znaczenie rzeczywiście było znaczeniem wyjściowym dla nazwy damskiego, pierzastego szalu, jednakże przesunięcie nazwy zwierzęcia na nazwę odzieży odbyło się na gruncie francuskim. Natomiast w języku rosyjskim wyraz *боа*, zarówno w pierwszym, jak i drugim znaczeniu, funkcjonuje jako pożyczka francuska.

Zatem nazwy odzieży powstałe w rezultacie neosemantyzacji są to takie wyrazy polisemiczne, których znaczenie pochodne można wyprowadzić ze znaczenia wyjściowego wyrazu, wchodzącego w zasób leksykalny języka rosyjskiego. W omawianym polu semantycznym pojawiają się nazwy bazujące na utrwalonych w języku typowych modelach odzwierciedlających regularne zmiany znaczeń, a także nazwy ilustrujące indywidualne, okazjonalne możliwości kreacji językowej.

Przenoszenie nazw z jednego desygnatu na drugi odbywa się na podstawie zmian przedmiotowo-logicznych odniesień wyrazów. Mają one najczęściej charakter metaforyczny, metonimiczny, a niekiedy konkretyzujący bądź generalizujący⁷.

⁷ M. Sarnowski, *Quasi-deminutiwa w języku polskim i rosyjskim*, Wrocław 1991.

2. Metaforyzacja w kształtowaniu leksyki odzieżowej

Słownictwo odzieżowe obfituje w nazwy przedmiotów odzieży, powstałe w wyniku zmian znaczeniowych o charakterze metaforycznym. Zgodnie z teorią Stephena Ullmana⁸, metafora jest rozumiana jako podobieństwo dwóch sensów (elementów znaczących). Elementem wspólnym obu znaczeń, tak zwanym węzłem semowym, jest sem podobieństwa, który obserwuje się na płaszczyźnie formy, kształtu, rozmiaru, wyglądu zewnętrznego, funkcji oraz kwalifikacji zestawianych przedmiotów lub zjawisk.

Metafora jest zjawiskiem wieloaspektowym, dlatego też stała się obiektem wszechstronnych badań wielu dziedzin nauki. Metafora, funkcjonując jako trop stylistyczny, jest przedmiotem zainteresowania retoryki i estetyki, a w leksykologii jest rozpatrywana jako źródło nowych znaczeń słów. Poza tym, psycholingwistyka bada mechanizmy działania asocjacji w obrębie przesunięcia znaczenia, podczas gdy logika, filozofia i psychologia kognitywna analizuje metaforę jako sposób myślenia i poznania rzeczywistości⁹.

Zainteresowanie metaforą sięga czasów antycznych. To właśnie postrzeganie przez Arystotelesa metafory jako substytucji nazw na zasadzie analogii przez wiele stuleci pozostawało jedyną interpretacją wypowiedzi metaforycznej¹⁰. Jednak dopiero w XX wieku po raz pierwszy metaforę zaczęto rozpatrywać nie tylko jako element poetyki, ale przede wszystkim jako fenomen języka. W lingwistyce rosyjskiej najszerszych opracowań zjawisk semantycznych opartych na przeniesieniach metaforycznych dokonali

⁸ S. Ullman, *Semantics. An introduction to the science of meaning*, Oxford 1967, p. 211.

⁹ В. Н. Ярцева (глав. ред.), *Большой*, с. 297.

¹⁰ J. Świątek, *W świecie powszechnej metafory. Metafora językowa*, „Nauka dla Wszystkich”, nr 489, Kraków 1998, s. 8.

tacy badacze, jak J. I. Lewin, N. D. Arutiunowa, W. N. Telija oraz G. N. Sklarievskaja¹¹.

Stanisław Gajda, podejmując próbę zdefiniowania metafory, określa ją w sposób następujący: „Metafora to zjawisko i semantyki, i produkt pragmatyki, i fenomen psychiczny. Jej rozumienie określa intuicja użytkownika, sfera działalności myślowo-językowej, kontekst kulturowy, itd.. Jest bowiem produktem działalności językowej zdeterminowanej wieloma czynnikami o charakterze społecznym i indywidualnym”¹².

W przeciwieństwie do metafory poetyckiej, która pełni funkcję estetyczną i ma charakter jednorazowego aktu nazewniczego, metafory językowe są używane w celach komunikacji językowej¹³. Poza tym, metafora poetycka jest zrozumiana jedynie w kontekście współtworzących ją wyrazów w obrębie danego tekstu, ponieważ bez nich przenośnia przestaje pełnić swoją funkcję. Natomiast hierarchia semów metafor językowych może być tak mocno utrwalona, że pozbawienie jej kontekstu nie spowoduje zburzenia nowej struktury semantycznej, a wręcz przeciwnie, metafora językowa może stać się częścią systemu leksykalnego¹⁴.

W przypadku metafor trudno określić regularne kierunki w procesie ich powstawania. Podstawą metaforyzacji jest zjawisko

¹¹ Ю. И. Левин, *Структура русской метафоры*, (w:) Избранные труды, Москва 1998, с. 457-464; Н. Д. Арутюнова, *Языковая метафора (Синтаксис и лексика)*, (w:) Лингвистика и поэтика, Москва 1979; В. Н. Телия, *Вторичная номинация и её виды*, (w:) Языковая номинация (Виды наименований), Москва 1977; Г. Н. Склярёвская, *Метафора в системе языка*, Санкт-Петербург 1993.

¹² S. Gajda, *Metafora w nauce – norma czy dewiacja?*, (w:) Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Powstańców Śląskich w Opolu, Opole 1993, s. 29.

¹³ Г. Н. Склярёвская, *Языковая метафора в словаре. Опыт системного описания*, „Вопросы языкознания”, 1987, № 2, с. 58.

¹⁴ R. Tokarski, *Uwagi o semantycznych mechanizmach zmian metaforycznych*, (w:) *Studia o metaforze. II*, M. Głowiński, A. Okopień-Sławińska (red.), Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź 1983, s. 59.

asocjacji, które zmusza użytkownika języka do wyszukania analogii, cech wspólnych między konkretnymi przedmiotami lub abstrakcyjnymi zjawiskami, uczestniczącymi w semantycznym procesie przekształceń znaczeniowych. Sem podobieństwa, łączący dwa znaczenia, często jest zaskakujący i skrywający dosyć odległe asocjacje, co sprawia, że w niektórych przypadkach rodzą się problemy ostatecznego zdefiniowania charakteru zmian semantycznych i powstaje pytanie, czy w przypadku analizowanej nazwy mamy do czynienia z derywacją semantyczną, czy jedynie ze zjawiskiem homonimii językowej. Niejednokrotnie metafory językowe na pierwszy rzut oka sprawiają wrażenie „chaosu”, niepoddającego się systematyzacji, co wynika z faktu, że źródło metaforyzacji bywa niełatwe do przewidzenia, a zbiór asocjacji kształtujących nowe znaczenie jest praktycznie bezgraniczny.

W rozważaniach na temat teorii metafory istnieje pogląd traktujący metaforyczne przeniesienia nazw jako niestandardowe zjawisko językowe, niepodporządkowujące się logice.

Margarita A. Karpienko¹⁵ zauważa także, że ekspresywno-stylistyczne zabarwienie metafory sprawiło, że stała się ona jednym z najbardziej rozpowszechnionych sposobów nominacji w sferze języka mówionego i potocznego, a także w sferze kontaktów profesjonalnych.

Metaforyzacja nazw odzieży charakteryzuje się zbieżnością nazw desygnatów opartą przede wszystkim na ich podobieństwie wynikającym z wyglądu zewnętrznego lub podobieństwie funkcji zestawianych przedmiotów.

¹⁵ М. А. Карпенко (ред.), *Русский язык и современность (общественные функции, развитие, изучение и преподавание)*, Киев 1989, с. 124.

2.1. Nazwy odzieży w postaci metafor motywowanych analogią funkcji

Nazwy odzieży w postaci metafor motywowanych analogią funkcji tworzą niewielką grupę. Można tu przytoczyć jedynie kilka egzemplifikacji, czyli *удавка*, *луноходы*, *молния*.

Wyraz *удавка* w świecie mody określa rodzaj męskiego krawatu ściśle zawiązanego wokół szyi. Nazwa ta powstała od nazwy pętli służącej do uduszenia kogoś. Zatem wspólnym semem, łączącym znaczenia obu słów, wydaje się być cecha „ściśle wiązać wokół szyi”.

W przypadku leksemu *молния*, określającego rodzaj suwaka błyskawicznego, obserwujemy przeniesienie nazwy zjawiska atmosferycznego, konkretnie błyskawicy (ros. *молния*) na akcesoria odzieżowe. Podstawą przesunięcia w tym przypadku najprawdopodobniej była cecha wskazująca na szybkość działania obu desygnatów.

Ostatnim przykładem metaforyzacji opartej na funkcji jest wyraz *луноходы*, nazywający rodzaj ocieplanych, pikowanych kozaków na płaskiej podeszwie, pierwotnie przeznaczonych dla wąskiej grupy zawodowej kosmonautów. Nazwa specjalistycznego obuwia pojawiła się na skutek asocjacji z łunochodem, czyli pojazdem skonstruowanym do przemieszczania się po Księżycu. Cechą wspólną obu znaczeń jest zapewne ich przeznaczenie, funkcja, a konkretnie „do poruszania się po Księżycu”.

2.2. Nazwy odzieży w postaci metafor motywowanych podobieństwem zewnętrznym

Nazwy określające ubiór lub jego części, powstałe w rezultacie przeniesienia metaforycznego, motywowanego cechami fizycznymi, czyli zewnętrznym podobieństwem obu desygnatów, tworzą większą liczebnie grupę. Natalia W. Czernikowa¹⁶ potwierdza,

¹⁶ Н. В. Черникова, *Семантические неологизмы в современном русском языке (80-е – 90-е годы XX века)*. Диссертация на соискание учёной степени кандидата филологических наук, Москва 1997, с. 27.

że w języku rosyjskim neosemantyzmy nazywające różnorodne przedmioty, a także fasony, modele ubiorów i torebek najczęściej powstają na drodze metaforyzacji opartej na podobieństwie kształtu, rozmiaru, wielkości przedmiotów. Nierzadko dużo trudności sprawia ustalenie konkretnej cechy wspólnej, która posłużyła za podstawę aktu nazywania. Związek desygnatów początkowo może nie być oczywisty, gdyż cecha wzięta za podstawę przeniesienia ma charakter drugorzędny. Aby ustalić jednoznaczną interpretację nazwy wtórnej, potrzebna jest szczegółowa wiedza o dwóch przedmiotach biorących udział w procesie przemian semantycznych. W przypadku leksykalnej innowacji *панша*, która nazywa trykotowy sweterek bądź dżemper, punktem wyjścia metaforyzacji jest nazwa pszenicznego makaronu w postaci cienkich długich nitki. Na pierwszy rzut oka ciężko wychwycić podobieństwo łączące oba desygnaty, ale zważywszy na fakt, że ów trykotowy sweterek jest wykonany z rozciągliwych nici przypominających cienki makaron, wówczas można wysnuć wniosek, iż cechą motywującą przeniesienia nazwy był kształt makaronu w odniesieniu nie do całego ubioru, a jedynie do struktury włóczki, z której wykonano dany typ odzieży.

Interesujący przykład stanowi również wyraz *носок (носки)* – skarpetka (skarpetki). Szukając analogii między nazwą pierwotną, czyli deminutywnym określeniem nosa, a nazwą wtórną, trudno tak naprawdę wychwycić jakieś ewidentne zewnętrzne podobieństwo zestawianych pojęć i ustalić, jaka cecha jest realizowana w danej opozycji. Wyraz *носок* zarówno w znaczeniu pierwotnym, jak i wtórnym, najogólniej rzecz ujmując, nazywa *wystający, zaostrzony przedmiot*. Najprawdopodobniej zbieżność nazw obu desygnatów oparta na wspomnianej drugorzędnej cesze była właśnie postawą przeniesienia. Z biegiem czasu cecha motywująca proces metaforyzacji zatarła się i uległa przegrupowaniu w obrębie hierarchii sememów, co utrudnia identyfikację związku pomiędzy zestawianymi znaczeniami.

Zdecydowanie jaśniejsza jest analogia między nazwami (pierwotną i wtórną) w przypadku leksemu *морковка*, będącego określeniem masywnego obcasa damskiego obuwia, zwężającego się ku dołowi. Nazwa ta powstała w rezultacie przeniesienia nazwy rośliny ogrodowej, marchewki na przedmiot obuwia. Związek pomiędzy dwoma nominacjami jest klarowny i łatwy do zdefiniowania, gdyż podobieństwo desygnatów realizuje się nie tylko na zbieżności kształtu, ale również na zbieżności rozmiaru.

W wyniku metaforyzacji opartej na cechach fizycznych zestawianych desygnatów w leksykonie mody pojawiły się także następujące nazwy:

- *бабочка* (krawat w formie kokardy);
- *бананы* (luźne spodnie, zebrane w pasie i zwężające się ku dołowi);
- *гармошки* (kozaki z pomarszczonymi cholewami);
- *звездик* (cienki obcas damskiego obuwia);
- *дудочки* (wąskie dopasowane spodnie);
- *карандаш* (dopasowana spódnica lub sukienka prostego pokroju);
- *кастрюлька* (mały okrągły kapelusz);
- *котелок* (męski kapelusz z okrągłą główką i małym rondem);
- *коты* (zimowe, na ogół damskie zimowe buty wykończone futerkiem);
- *лодочки* (głęboko wycięte damskie pantofle);
- *лягушки* (rodzaj letnich kłapek);
- *морковки* (spodnie zwężające się ku dołowi);
- *пирожок* (męska owalna czapka w kształcie pierożka);
- *рюмка* (model obcasa kieliszkowatego kształtu);
- *следок* (króciutkie skarpetki niesięgające kostek);
- *сорока* (starodawne rogate okrycie głowy męzkatki z przyszytym trenem przypominającym ogon sroki);

- *трапеция* (spódnica lub sukienka delikatnie rozszerzająca się ku dołowi);
- *трубы* (wąskie spodnie prostego pokroju);
- *тюльпан* (krótka spódnica delikatnie zwężająca się ku dołowi);
- *хвостик* (tren sukienki lub spódnicy);
- *чашка* (miseczka biustonosza);
- *человечек* (kombinezon dziecięcy);
- *шпилька* (model cieniutkiego obcasa w damskim obuwiu).

Zdecydowaną większość przeanalizowanych nazw, powstałych w wyniku metaforyzacji, stanowią leksemy, które na ogół wchodzą w skład złożonych nazw odzieży i stanowią w ich strukturze drugą podstawę, określającą rodzaj, fason, styl ubioru. Takie nazwy jak *дудочки, карандаш, кастрюлька, котелок, рюмка, трапеция, трубы, тюльпан, пирожок* mogą funkcjonować jako element składowy kompozytów, na przykład: *брюки-дудочки, юбка-карандаш, шляпа-кастрюлька, каблук-рюмка*, a z drugiej strony mogą być używane samodzielnie. Jednak jako autonomiczne nazwy proste rzadko są odnotowywane w wydawnictwach słownikowych i w przeciwieństwie do złożzeń trafiają do zasobu leksyki języka potocznego i mówionego¹⁷.

Przytoczone powyżej przykłady metafor językowych pokazują, że w procesie metaforycznego przeniesienia nazwy najczęściej mamy do czynienia z konkretnym kierunkiem przeobrażeń semantycznych, tzn. z jednej sfery semantycznej na drugą. W przypadku nazw odzieży frekwencyjną przewagę stanowią przeniesienia nazwy z przedmiotów świata nieożywionego na przedmiot odzieży, rzadziej natomiast dochodzi do przeniesienia nazwy

¹⁷ A. Romanik, *Kompozyty w systemie słotwórczym rosyjskich nazw odzieży*, „Studia Slawistyczne. Pogranicza Kulturowe, Literackie, Językowe” 2008, t. 7, s. 121-127.

z istot świata ożywionego na przedmiot odzieży. Zatem w procesie nominacji ubiorów za podstawę metaforyzacji posłużyły:

- rzeczowniki nieżywotne, oznaczające przedmioty, na przykład *гармошки, гвоздик, дудочки, карандаш, кастрюлька, котелок, лодочки, трубы*;
- rzeczowniki nieżywotne, oznaczające zjawiska przyrody, na przykład *молния*;
- rzeczowniki nieżywotne, oznaczające rośliny, na przykład *бананы, морковка, тюльпан*;
- rzeczowniki nieżywotne, oznaczające produkty spożywcze, kulinarne, na przykład *лапша, пирожок*;
- rzeczowniki żywotne, oznaczające zwierzęta, owady, na przykład *бабочка, коты, лягушки, сорока*.

Należy również zauważyć, że dla wielu nazw ubiorów powstałych przez przeniesienie nazwy na zasadzie metaforyzacji za punkt wyjścia posłużyły formacje deminutywne, na przykład *гвоздик, дудочки, лодочки, кастрюлька, котелок, носок, следок*. Użycie zdrobnień w funkcji nazwy pierwotnej podczas procesu metaforyzacji we współczesnym języku rosyjskim jest zjawiskiem dosyć powszechnym i interesującym, na co zwraca uwagę w swoich badaniach Michał Sarnowski¹⁸.

Poza tym, jak dowodzi przytoczony materiał egzemplifikacyjny, niektórym transformacjom semantycznym towarzyszy również modyfikacja formalna, która przejawia się leksykalizacją formy liczby mnogiej, czego przykładem są następujące leksemy: *гармошки, лодочки, трубы*.

3. Metonimizacja w kształtowaniu leksyki odzieżowej

Do najbardziej typowych sposobów przenośnego użycia wyrazów, obok przeobrażeń metaforycznych, zalicza się przeobrażenia

¹⁸ M. Sarnowski, op. cit. s. 18-29.

metonimiczne, opierające się na relacjach styczności przestrzennych, bądź czasowych dwóch przedmiotów (zjawisk). Z punktu widzenia badań lingwistycznych, a także retorycznych, tropicznych, metonimia pojmowana jest jako zastąpienie nazwy pewnego obiektu nazwą innego obiektu, który pozostaje z nim w obiektywnych, zależnych relacjach (styczności, przyległości)¹⁹.

Metonimizacja oraz metaforyzacja mają ze sobą wiele wspólnego. Przede wszystkim, w obu przypadkach zachodzi przeniesienie nazwy z jednego desygnatu na drugi, to znaczy zachodzi zmiana archisemów. Z drugiej strony, oprócz analogii między tymi procesami istnieje także sporo różnic. Jak słusznie zauważa Michał Sarnowski, „metonimia jest takim procesem, w którym przeniesienie nazwy odbywa się w sposób płynny, bez skoków w odniesieniu przedmiotowo-logicznym, jakie miały miejsce w przypadku metafory”²⁰. Zatem można stwierdzić, że metafora ma charakter głębszego wewnętrznego przewartościowania słowa, a metonimia bazuje na asocjacjach mniej złożonego typu.

W większości opracowań, poświęconych nazwom powstałym w rezultacie przeniesienia znaczenia, obserwuje się pogląd przewidywalności zmian metonimicznych i łatwości ich klasyfikowania²¹. Za podstawę metonimii mogą posłużyć relacje przestrzenne, znaczeniowe, syntagmatyczne i logiczne, zachodzące między różnorodnymi kategoriami ludzkiej rzeczywistości (przedmiotami, ludźmi, wydarzeniami, procesami, instytucjami, zjawiskami, miejscem, czasem)²².

Porównując stopień zainteresowania badaczy zjawiskiem metaforyzacji oraz zjawiskiem metonimizacji, można zauważyć, że zdecydowanie mniej miejsca poświęca się temu drugiemu procesowi.

¹⁹ M. Rutkowski, *Nazwy własne w strukturze metafory i metonimii*, Olsztyn 2007, s. 51.

²⁰ M. Sarnowski, op. cit., s. 32.

²¹ J. D. Apresjan, op. cit., s. 184-194.

²² В. Н. Ярцева (глав. ред.), *Большой*, с. 300.

Taki stan rzeczy zapewne wynika z faktu, że metonimie tworzą typowe pary kombinacji znaczeń, które nie sprawiają problemów w identyfikacji analogii między nimi, a także charakteryzują się regularnością. Próbę opisu zagadnień regularnej wieloznaczności metonimii podejmuje Z. I. Babickiene²³. W swojej pracy dokonuje ogólnej typologii przeniesień metonimicznych, w której wyróżnia czternaście regularnych modeli tworzenia metonimii wśród rzeczowników. Natomiast autorem najbardziej szczegółowego schematu przeobrażeń metonimicznych jest J. Apresjan²⁴. Pomimo tego, że zaproponowany przez niego opis regularnej wieloznaczności wywołał sporo uwag krytycznych, pozostaje do dziś najbardziej wnikliwym potraktowaniem omawianego tematu. Jednakże, należy przyznać, że żadna z dotychczasowych klasyfikacji metonimii nie może być uznana za wyczerpującą i w pełni obrazującą ten rodzaj zmian semantycznych, co w pewnej mierze jest spowodowane faktem zmienności aktywności różnych modeli i permanentnym pojawianiem się nowych.

W rosyjskiej leksyce odzieżowej tworzenie nazw za pośrednictwem metonimizacji jest zjawiskiem dość częstym. W wyniku omawianego procesu powstają na ogół jednostki nominalne charakteryzujące się dużą dozą potoczności, dlatego też w wydawnictwach leksykograficznych dane hasła w opisie słownikowym są zaopatrzone kwalifikatorem *pot*.

Biorąc pod uwagę kierunki modyfikacji znaczeń, analizowane jednostki nominalne dają się łatwo poszeregować w konkretne grupy, co świadczy o regularności przebiegu zmian semantycznych, zachodzących w obrębie nowo powstałych nazw odzieży.

²³ З. И. Бабицкене, *Регулярная полисемия и её отражение в русской и литовской лексикографии*. Автореферат диссертации на соискание учебной степени кандидата филологических наук, Ленинград 1983, с. 13-20.

²⁴ J. D. Apresjan, op. cit. s. 179 – 204.

Charakterystycznymi dla słownictwa badanej grupy tematycznej są następujące kierunki przekształceń znaczeniowych:

- nazwa zwierzęcia → nazwa futra wykonanego ze skóry danego zwierzęcia, na przykład: *бобры, лиса, норки, песец, соболя, шиншиллы; ходить в бобрах, соболях;*
- nazwy wyrobionych skór zwierzęcych → nazwa ubioru wykonanego z danego produktu, na przykład: *каракули, лосины;*
- nazwa tkaniny → nazwa ubioru wykonanego z danej tkaniny, na przykład: *атлас, бархат, лайкра, латекс, пушнина, сетки, трикотаж, шёлк;*
- nazwa koloru → nazwa ubioru w danym kolorze, na przykład: *хаки;*
- nazwa części ciała ludzkiego → nazwa części odzieży, stykającej się z częścią ciała, nazwaną w podstawie nazwy wyjściowej, na przykład: *грудь, локоть, палец, плечо, пояс, спина, ухо;*
- nazwa części ciała zwierzęcia → nazwa futra wykonanego z futerka zwierzęcia z części ciała zwierzęcia nazwanej w podstawie nazwy wyjściowej, na przykład: *брюшко, лапка;*
- nazwa abstrakcyjna → nazwa odzieży w konkretnym stylu, określonym znaczeniem wyjściowym, na przykład: *сафари;*
- nazwa pospolita osoby → nazwa odzieży popularna wśród grupy osób, wskazanych w podstawie, na przykład: *амазонка, балерины, гладиаторы, дипломат, казаки, крестьянка, мандарин, пилот, ползунки;*
- nazwa własna (antroponim, toponim) → nazwa odzieży kojarzona z danym miejscem lub nazwaną w podstawie osobą, postacią, na przykład: *алладины, буратино, варшава, клопатра, татьянка, шанель.*
- nazwa obcasa lub podeszwy → nazwa obuwia, na przykład: *гвоздики, микропорки, платформы, рюмочки, танкетки, шпильки.*

Ostatni model przekształcenia (obcas, podeszwa → nazwa buta) jest to specyficzny rodzaj metonimizacji, który w literaturze językoznawczej jest nazywany **synekdochą**, ilustrującą schemat przeniesienia według modelu „część → całość”. Nie wszyscy lingwiści jednoznacznie klasyfikują synekdochę jako rodzaju metonimii, niektórzy badacze określają taki rodzaj semantycznego przeobrażenia jako rozszerzenie znaczenia wyjściowego.

W przypadku powstawania wielu przeniesionych nazw odzieży mamy do czynienia z zespołem znaczeń wyrazu polisemicznego, który tworzy wielostopniową strukturę metonimiczną. Oznacza to, że przesunięcie znaczenia nazwy desygnatu wyjściowego na nazwę ubioru nie było procesem bezpośrednim, lecz składającym się z kilku etapów, najczęściej dwóch lub trzech. Zjawisko to najlepiej obrazują nazwy odzieży powstałe od nazw zwierząt. Schemat ich powstawania wygląda następująco: nazwa zwierzęcia → nazwa skóry, futerka, nazwanego w podstawie zwierzęcia → nazwa ubioru uszytego z futerka danego zwierzęcia.

Poza wymienionymi wyżej leksemami do szeregu metonimii można zaliczyć również nazwy ogólnie określające odzież, traktując je jako całość. Na przykład w przypadku wyrazu **трянё** mamy do czynienia z przeniesieniem określenia zniszczonej tkaniny, szmaty na zniszczoną, brudną odzież. Natomiast zaskakująca jest semantyka leksemu **трянки**, którego znaczeniem wyjściowym był wyraz, nazywający skrawek starej tkaniny, a w znaczeniu przenośnym **трянка** dość przewrotnie oznacza „modne ubiory”.

Niektórzy językoznawcy podejmują próbę opisu typowych modeli transformacji metonimicznych, wydzielając spośród nich relacje: nazwa własna (antroponim, toponim) → nazwa pospolita (nazwa odzieży) i dla zobrazowania tego typu przeobrażenia przytaczają przykłady takich jednostek leksykalnych, jak *галифе*,

*макинтош, френч*²⁵. Jednakże rodzi się tu pytanie o słuszności potraktowania wymienionych egzemplifikacji jako nazw adekwatnie ilustrujących zjawisko metonimicznego przeniesienia nazwy w obrębie języka rosyjskiego. Powyższe przykłady w większości wydawnictw leksykograficznych funkcjonują jako pożyczki z języków obcych, które przedostały się na grunt rosyjski wraz z desygnatem określanym przez daną nazwę. Zatem w niniejszej pracy, zgodnie z uprzednio ustalonym rozumieniem terminu „przeniesione nazwy”, nazwy odzieży obcojęzycznego pochodzenia, motywowane nazwami własnymi, są omówione w rozdziale traktującym o zapożyczeniach.

4. Rozszerzenie i zwężenie znaczenia w procesie nominacji odzieży

W kształtowaniu leksyki odzieżowej istotny udział przypada przeobrażeniom semantycznym, polegającym na zwężeniu lub rozszerzeniu znaczenia wyjściowego. Zwężenie i rozszerzenie są zjawiskami przeciwstawnymi, polegającymi na „wtórnym odniesieniu nazwy do mniejszej lub większej liczby podobnych desygnatów”²⁶, obrazującymi zmiany semantyczne „objętości” słowa. Cechą wspólną zwężenia i rozszerzenia znaczeń jest fakt, iż w przeciwieństwie do metafory i metonimii, zmiany semantyczne zachodzą na jednakowym poziomie paradygmatycznym, w obrębie tego samego pola leksykalnego, czyli nomenklatury odzieżowej. A zatem bazą wyjściową, która stanowi podstawę przeobrażenia semantycznego, jest nazwa odzieży.

Ze zwężeniem znaczenia słów mamy do czynienia wówczas gdy poprzez dodanie nowych cech semantycznych, konkretyzujących

²⁵ П. П. Шуба (глав. ред.), *Современный русский язык. Фонетика. Лексикология. Фразеология*, Минск 1998, с. 191; А. А. Реформаторский, *Введение в языкознание*, Москва 1967, с. 83.

²⁶ M. Sarnowski, op. cit., s. 33.

znaczenie słowa, użycie danego wyrazu ogranicza się do wąskiego specjalistycznego środowiska. Zwężenie znaczeń jest szeroko rozpowszechnione w podjęzykach odrębnych dziedzin nauki, techniki, przemysłu przy tworzeniu terminów specjalistycznych. Natomiast **rozszerzenie znaczenia** jest to proces polegający na zwiększeniu semantycznej „objętości” (semantycznej pojemności) słowa w trakcie jego rozwoju historycznego lub w kontekście użycia w mowie, w rezultacie czego nowe generalizujące znaczenie słowa rozszerza zakres użycia danego wyrazu, wychodząc poza ramy specjalistycznego bądź ograniczonego użycia.

Wielu językoznawców zwraca uwagę na rolę tych dwóch zjawisk we współczesnym języku rosyjskim. Jak twierdzi M. A. Karpienko, «По своей семасиологической природе сужение и расширение наиболее полно отвечают потребностям номинации на данном этапе развития языка»²⁷.

Z kolei Leonid P. Krysin na podstawie własnych obserwacji zauważa, że: «Среди собственно семантических процессов, приводящих к изменению значений слов и существующих с древних времён, метафоризации, метонимизации, расширения, сужения – в настоящее время, на наш взгляд, первое место занимают процессы расширения значений»²⁸.

Popularność omawianych zjawisk w świecie odzieży jest uwarunkowana czysto socjologicznymi zmianami, gdyż dziedzina mody posługuje się specyficzną leksyką, która niezwykle szybko reaguje na wszelkie zmiany socjalne i kulturowe. Do najistotniejszych wydarzeń XX wieku, zmieniających postrzeganie mody, należy emancypacja kobiet, które zaczęły chętnie użytkować odzież wcześniej przeznaczoną jedynie dla mężczyzn. Zatem ubiory ówczesnie typowo męskie stały się już odzieżą uniwersalną, której srogie granice użytkowania zniknęły, zacierając sztywny podział

²⁷ M. A. Карпенко (глав. ред.), *op.cit.*, s. 125.

²⁸ Л. П. Крысин (отв. ред.), *Современный русский язык. Активные процессы на рубеже XX-XXI веков*, Москва 2008, с. 37.

odzieży na damski i męski. Zjawisko równego traktowania obu płci w modzie oraz w pracy i sporcie, określane jako uniseks, odzwierciedliło się oczywiście w leksyce, czego najbardziej adekwatnym przykładem jest wyraz *брюки*, który jeszcze wiek temu nazywał jedynie atrybut męskiego ubioru, dziś natomiast jest to po prostu odzież zakładana na dolną część ciała.

Zjawisko to ocenia Galina G. Bondarczuk: «Можно сказать, что некоторые предметы одежды, появившись, не только не выходят затем из моды, но, наоборот, становятся постоянным атрибутом гардероба всё более широкого круга носителей, в итоге они и их наименования утрачивают свой семиотический характер, что в семиотическом плане выражается в расширении значения слова»²⁹.

W słownictwie określającym ubiory obserwuje się naprzemienne zjawisko wychodzenia niektórych leksemów z użycia, a następnie ich wskrzeszenie, jednak z odmienionym mniej lub bardziej znaczeniem, różniącym się od wcześniejszego denotatu. Pisze na ten temat między innymi L. P. Krysin: «Здесь (т. е. в языке моды) постоянно происходят процессы архаизации, деархаизации, гиперонимизации, поглощения одних гипонимов другими и т.п. Этот пласт лексики отражает веяния моды и поэтому очень подвижен»³⁰.

W grupie analizowanych jednostek lekсыkalnych nazywających odzież zjawisko rozszerzenia znaczenia jest bardzo popularne. Wiele nazw ubiorów doświadczało i nadal doświadcza semantycznych przeobrażeń, wynikających z faktu, że specjalistyczna odzież konkretnych grup zawodowych (marynarzy, żołnierzy, rybaków, artystów teatralnych, sportowców), odzież charakteryzująca grupy etniczne bądź klasy społeczne, w dzisiejszym świecie wyszła poza ramki wąskiego użycia i pozyskała rzesze nowych użytkowników,

²⁹ Г. Г. Бондарчук, *Наименования одежды и их семиотические функции*, (в:) *С любовью к языку. Сборник научных трудов. Посвящается Е. С. Кубряковой*, Москва – Воронеж 2002, с. 193.

³⁰ Л. П. Крысин (отв. ред.), *op. cit.* с. 52.

co sprawiło, że pojawiły się nowe znaczenia tych samych nazw określające niespecjalistyczną już odzież powszechnego użytku. Zilustrowaniu omawianego zjawiska posłużą poniższe przykłady.

Wiele nazw, określających ubiory wojskowe, we współczesnym języku mody rozszerzyły swoje znaczenie wyjściowe. Wyraz *лосины* w języku rosyjskim pierwotnie oznaczał rodzaj obcisłych spodni z łosiej skóry, będących częścią wojskowego umundurowania niektórych armii (w Rosji jako część munduru zachowały się do 1917 roku). Przy tym hasle słownikowym pojawia się kwalifikator *вож.*, który ograniczał zakres specjalistycznego użycia spodni do świata militarnego. Natomiast we współczesnym języku dany leksem zaktualizował się z nowym znaczeniem i w wydawnictwach leksykograficznych pojawił się dodatkowy opis hasła. Obecnie *лосины* są znane jako ściśle dopasowane kobiece spodnie do kostek wykonane z różnorodnych tkanin (*трикотажные лосины, атласные лосины*). Nazwa stosuje się także zamiennie jako synonim słowa *леггинсы*.

Podobne zmiany semantyczne obserwuje się również w wyrazach *панаха* oraz *ушанка*. *Панаха* jest znana jako rodzaj wysokiej futrzanej czapki wprowadzonej do armii rosyjskiej w połowie XIX wieku. Zimą nosili ją żołnierze wysokiej rangi: pułkownicy, generałowie i marszałkowie. *Ушанка*, ciepła futrzana czapka z uszami, pojawiła się w Armii Białej w latach 1918-1919, a w 1940 roku wprowadzono ją do zimowego umundurowania wojsk i milicji. Dziś natomiast te dwa rodzaje nakryć głowy są atrybutem kultury rosyjskiej i nieodzownym elementem zimowego stroju przeciętnego Rosjanina, zarówno mężczyzn, kobiet i dzieci. Obie czapki podbijają nie tylko rodzimy rynek, ale przede wszystkim rynek światowy.

W przypadku leksemu *тельняшка* również mamy do czynienia ze zwiększeniem „objętości” semantycznej słowa. Początkowo *тельняшка* nazywała profesjonalną pasiastą odzież marynarzy, a dokładniej – część bielizny (podkoszulek). W Rosji, w połowie

XX wieku, w ślad za Coco Chanel, która jako pierwsza dostrzegła „modowy” potencjał tego wojskowego (marynarskiego) ubioru, nadano nowe znaczenie nazwie podkoszulka i stał się on modnym uniwersalnym przedmiotem, przede wszystkim żeńskiej garderoby.

Wyraz *будёновка* oznaczał rodzaj sukiennej nakrycia głowy z czerwoną gwiazdą (w formie kominiarki) noszonego przez żołnierzy Armii Czerwonej. Obecnie funkcjonuje także jako nazwa dziecięcej ocieplonej czapki, fasonem przypominającej oryginalną czapkę wojskową.

Powyższe egzemplifikacje przedstawiają przeobrażenia semantyczne w obrębie profesjonalnego słownictwa wojskowego. Kolejną grupę specjalistycznych nazw odzieży, obfitującą w słowa, w których obrębie zaszły liczne modyfikacje znaczeniowe, stanowią nazwy odzieży, określające przedmioty ze świata sportu. Takie leksemy, jak *бейсболка*, *бриджи*, *велосипедки*, *кроссовки*, *олимпийка*, *поло*, *тенниска*, *футболка*, pojawiły się w języku rosyjskim jako nazwy określające odzież użytkowaną przez sportowców, uprawiających określone dyscypliny sportowe. We współczesnym słowniku mody dane jednostki leksykalne funkcjonują nie tylko jako nazwy ubiorów popularnych w środowisku osób profesjonalnie zajmujących się sportem, ale głównie są znane jako określenia odzieży, noszonych przez szerokie rzesze ludzi, lubiących wygodę i sportowy styl.

Leksem *футболка* w rezultacie rozszerzenia znaczenia przestał określać jedynie bawełnianą koszulkę wchodzącą w skład stroju piłkarzy, kolarzy. Aktualne słowniki notują, że *футболка* to po prostu zwykła letnia bawełniana koszulka.

Podobną sytuację obserwuje się w wyrazie *бриджи*, który w języku rosyjskim pojawił się na skutek zapożyczenia nazwy z języka angielskiego wraz z określanym desygnatem (spodnie specyficznego kroju, zwężające się od kolan w dół i zazwyczaj wsuwane pod długie kozaki, przeznaczone do jazdy konnej). Dziś *бриджи* są

znane przede wszystkim jako krótkie (najczęściej kobiece) sportowe spodnie na mankietach.

W przypadku nazw obuwia takich jak *кеды*, *кроссовки* również mamy do czynienia ze zwiększeniem „pojemności” semantycznej, które następowało wraz z ewolucją, jaką przeszły w ciągu już prawie całego stulecia od momentu wprowadzenia na rynek. Wymienione rodzaje butów pojawiły się jako produkty przeznaczone do uprawiania konkretnego sportu. *Кроссовки* stworzono do uprawiania biegów, natomiast *кеды* – do gry w koszykówkę. Z biegiem czasu buty przeznaczone do ćwiczeń fizycznych zrewolucjonizowały świat mody i wyszły poza sferę sportu. Owszem klasyczne buty sportowe nadal są niezastąpione na boiskach i stadionach, ale w latach sześćdziesiątych stały się symbolem młodzieżowego buntu, atrybutem subkultur młodzieżowych, a dziś są ogólnodostępnym obuwiem nieformalnego stylu. Na początku XXI wieku trampki w szczególności przeżywają renesans popularności. W sklepach można zauważyć przeróżne nietypowe warianty tych butów, dalece odbiegające od pierwowzoru, aczkolwiek nim inspirowane. W Internecie na ten temat zapisano: «Теперь ходят в кроссовках из расписанного вручную шёлка, парусиновых теннисках из сеточки с люрексом, в кедах с принтом знаменитых татуировщиков, а также украшенных бисером, лентами, молниями, пряжками и мехом. Ещё традиционные кроссовки и кеды модно дополнять вовсе не собственными этому виду обуви деталями: каблуком-шпилькой и платформой, притачными носками в резинку»³¹. Być może w niedalekiej przyszłości drastyczne transformacje, jakich doznały buty, zmuszą użytkowników języka do stworzenia dla nich odrębnej nowej nazwy.

Powyższe egzemplifikacje świadczą o tym, że przedmioty odzieżowe ze świata sportu szybko znajdują nowych „nieprofesjonalnych” użytkowników, a tym samym słowa nazywające je podlegają

³¹ <http://footwear.com.ua/new/sneakers-1810.html> [20.02.2010].

przeobrażeniom semantycznym, w trakcie których znaczenie wyjściowe zostało pozbawione szeregu sememów konkretyzujących pojęcie (na przykład przeznaczenie ubioru do uprawiania danej dziedziny sportu), na skutek czego pojawiło się nowe uogólnione znaczenie pochodne.

Poza tym zjawisko rozszerzenia znaczenia odnotowuje w obrębie nazw ubiorów różnych grup zawodowych. Na przykład innowacja leksykalna *луноходы* powstała na drodze metaforyzacji jako określenie specjalistycznego obuwia kosmonautów, czyli ocieplonych nadmuchiwanym kozaków na płaskiej grubej podszwie. Następnie w rezultacie despecjalizacji znaczenia słowo *луноходы* stało się powszechnie znane przede wszystkim jako rodzaj zimowego sportowego ocieplonego obuwia z lekkiego nieprzemakalnego tworzywa z gumową podeszwą.

Leksem *балетки* pojawił się w języku do nazwania rodzaju profesjonalnych bucików tanecznych używanych przez baletnice i baletmistrzów. Przez długie lata *балетки* były znane jedynie jako obuwie do tańca klasycznego, zaprojektowane z myślą o wygodzie tancerza, zapewniały swobodną pracę stóp. Jednak we współczesnym języku mody nazwa jest używana również do określenia damskiego obuwia, rodzaju wygodnych pantofelek na płaskim obcasie z zaokrąglonymi noskami.

Zjawisko rozszerzenia znaczenia często obserwuje się również wśród nazw odzieży, zapożyczonych z języków obcych, które w momencie ich pojawienia się na gruncie mody rosyjskiej nazywały ubiory, charakterystyczne dla innych kultur, narodów, grup etnicznych, czyli pierwotnie funkcjonowały jako egzotyzymy. Natomiast w rezultacie modowej fascynacji tradycyjnymi ubiorami i motywami etnicznymi oraz na skutek tendencji rozwoju wieloznaczności, bazującej na powtórnym użyciu nazwy, u danych słów oprócz pierwotnego znaczenia pojawiło się nowe znaczenie. Przykładem omawianego zjawiska może być leksem *кимоно*, oznaczający japoński ubiór narodowy (męski oraz żeński) w formie

szlafroka z rozszerzonymi długimi rękawami. We współczesnej modzie wyraz kimono nazywa również dowolny rodzaj kobiecej odzieży (sukienkę, bluzkę, sweter) z charakterystycznym fasonem rozkloszowanego rękawa, zainspirowanego oryginalnym japońskim strojem. Nazwa ta ilustruje szerokie zmiany, które zaszły w jej obrębie, ponieważ struktura semowa nowego znaczenia wyrazu została pozbawiona szeregu semów systemowych. Pomiędzy znaczeniem wyjściowym a znaczeniem pochodnym pozostał tylko jeden węzeł semowy, komponent wspólny, czyli „specyficzny krój rękawa”.

Podobnych przeobrażeń semantycznych doznały również wyrazy *унты* (rodzaj futrzanego obuwia, zazwyczaj z jeleniej skóry, na miękkiej podeszwie, rozpowszechnionego wśród narodów Północy) i *анорак* (lekka kurtka z kapturem, zakładana przez głowę, chroniąca od wiatru), które nazywały ubiory charakterystyczne dla społeczności eskimoskiej. Ubiory te w ostatnich latach stały się na tyle popularne wśród innych kultur, że w języku współczesnym są znane raczej odpowiednio jako rodzaj zimowego obuwia na płaskiej podeszwie i rodzaj przeciwwiatrowej kurtki.

Powyższe nominacje ilustrują zjawisko generalizacji znaczeń, w którym znaczeniem wyjściowym była nazwa odzieży używana w wąskim specjalistycznym środowisku użytkowników. Zmiany semantyczne o charakterze hiponimicznym, zachodzące w obrębie konkretnych nazw, mają bardzo różny zasięg, niekiedy są to zmiany subtelne, a niekiedy na tyle szerokie, że pojawiają się trudności w ustaleniu cech wspólnych, łączących oba znaczenia. Przykładem ostrego zatarcia się analogii pomiędzy znaczeniem wyjściowym i rozszerzonym może być wyraz *толстовка*, który pojawił się w wyniku derywacji morfologicznej dla określenia charakterystycznej przepasanej luźnej, długiej koszuli, noszonej na wierzchu spodni, modnej do lat trzydziestych XX wieku. Nazwa powstała na cześć Lwa Tołstoja (1828 – 1910), wybitnego rosyjskiego pisarza, noszącego taki rodzaj bluzy. Przeglądając żurnale mody oraz internetowe oferty sklepów odzieżowych, można stwierdzić,

że współczesna *толстовка* nie ma praktycznie nic wspólnego ze swoim językowym pierwowzorem, ponieważ nazywa ona rodzaj sportowej ciepłej bluzy na mankietach z kapturem. Zatem w przypadku rozszerzenia znaczenia tej nazwy można mówić o zatarciu się wielu dominujących oraz drugorzędnych cech, co sprawia, że analogia między jednym a drugim desygnatem nie jest jasna. Wydaje się, że jedynym semem wiążącym znaczenie wyjściowe i pochodne jest po prostu „bluza”.

Procesem przeciwnym do rozszerzenia znaczenia jest **zwężenie**, które w literaturze językoznawczej zamiennie jest nazywane konkretyzacją lub specjalizacją znaczenia. Jest to zjawisko polegające na uzyskaniu nowego znaczenia słowa poprzez dodanie nowych semów do znaczenia wyjściowego. W przeciwieństwie do rozszerzenia, zwężenie znaczeń nie odgrywa istotnej roli w kształtowaniu leksykonu mody, gdyż takie przeobrażenia semantyczne obserwuje się jedynie w przypadku kilku jednostek nominacyjnych. Za przykład może posłużyć słowo *платье*, które pierwotnie oznaczało jakąkolwiek odzież noszoną na wierzchu bielizny osobistej przez wszystkich użytkowników, niezależnie od ich płci (*мужское платье, женское платье, верхнее платье т.е. пальто, шуба, плащ*). Z biegiem czasu leksem *платье* zdecydowanie ograniczył zasięg używalności i zaczął nazywać jedynie rodzaj damskiego ubioru, sukienki. Konsekwencją zwężenia znaczenia tej nazwy było zmniejszenie grupy przymiotników, łączących się z nią (*шёлковое платье, подвенечное платье, коктейльное платье, вечернее платье*).

Przeprowadzona analiza wykazała, że derywacja semantyczna jest produktywnym sposobem nominacji w obrębie tematyki odzieżowej. Nazwy ubiorów utworzone na drodze metaforyzacji najczęściej są motywowane zewnętrznym podobieństwem zestawianych desygnatów, rzadziej natomiast powstają opierając się na analogii funkcji. Wśród analizowanych leksemów sporą

liczebnie grupę stanowią nazwy powstałe w rezultacie metonimii. Derywacja metonimiczna określeń odzieży, w przeciwieństwie do derywacji metaforycznej, okazała się zjawiskiem charakteryzującym się regularnością przebiegu zmian semantycznych i łatwością ich przewidywania. W toku badań odnotowano również zmiany znaczenia leksemów w obrębie tego samego pola semantycznego takie, jak: zwężenie i rozszerzenie. Proces zwężenia znaczenia ilustrują jedynie jednostkowe egzemplifikacje, a rozszerzenie znaczenia jest zjawiskiem powtarzalnym, typowym dla słownictwa związanego z modą. Popularność przesunięć semantycznych wśród leksyki odzieżowej wynika najczęściej z przyczyn pozajęzykowych. Inspiracje projektantów strojami minionych lat, czy też stylem grup etnicznych i zawodowych odzwierciedlają się w słownictwie, które powstaje z rewersów nazw odzieży utrwalonych już w języku mody.

V. Zapożyczanie jako sposób nominacji przedmiotów odzieży

Jednym ze sposobów wzbogacania zasobu leksykalnego języków jest proces zapożyczania wyrazów z innych języków. Pożycзки leksykalne pojawiły się w języku rosyjskim na skutek międzynarodowych kontaktów w różnych dziedzinach życia. Jeden ze znakomitych współczesnych projektantów i autor licznych książek o historii mody, Aleksander Wasiliew napisał: «Мода теснейшим образом связана со всем, что происходит в социальной, экономической, культурной и даже политической жизни общества»¹. To w rezultacie politycznych, ekonomicznych i kulturowych kontaktów kształtuje się język. A zatem jest to proces złożony i długotrwały.

Dorobek naukowy poświęcony problematyce zapożyczeń w języku rosyjskim jest dość obszerny. Zagadnienie transferu wyrazów obcego pochodzenia na grunt rosyjski stanowi przedmiot dogłębnych analiz w pracach wielu językoznawców. Autorami najwnikliwszych opracowań dotyczących danej problematyki są: W. M. Aristowa, L. Ferm, R. A. Junaliejewa, L. P. Krysin, G. Lisowska, K. Luciński, M. Martysiuk, B. Walczak, K. Wojan, M. Wójtowicz i inni².

¹ А. Васильев, *op. cit.*, s. 6.

² Przykłady prac lingwistycznych wymienionych autorów znajdują się w spisie literatury zamieszczonym na końcu pracy.

Termin **zapożyczenia językowe** na ogół jest definiowany przez lingwistów jednoznacznie, jako elementy (fonemy, części słowotwórcze, wyrazy, wyrażenia, zwroty, znaczenia, konstrukcje składniowe) przejęte z języka obcego³. Ludmiła Ferm różnicuje węższe i szersze rozumienie tego pojęcia: «В широком смысле заимствование означает 'иностранное слово', то есть, любое слово нерусского происхождения, независимо от времени его вхождения в язык и степени его адаптации, а в узком смысле – это слово, пришедшее из другого языка, которое освоилось русским языком и прижилось в нём»⁴. W literaturze przedmiotu obok terminu *zapożyczenie* funkcjonują także zamienne, synonimiczne określenia, a mianowicie *pożyczka językowa*, czy też *import* i *transfer*⁵.

Zapożyczenia są źródłem innowacji leksykalnych w każdym okresie rozwoju języka i tym samym są najprostszym instrumentem pomnażania słownictwa, zarówno specjalistycznego, jak i potocznego. Proces migracji leksemów jest zjawiskiem progresywnym i nieuchronnym, gdyż jak napisał Mikołaj M. Szanski: «Ни один народ, носитель и творец того или иного языка, не живёт совершенно изолированной, обособленной жизнью»⁶.

Przyczyny zapożyczenia mają charakter językowy (lingwistyczny) i niejęzykowy (ekstralingwistyczny). Grażyna Lisowska podaje następujące powody przenikania do języka słów obcego pochodzenia⁷:

³ S. Urbańczyk (red.), *Encyklopedia wiedzy o języku polskim*, Wrocław 1978, s. 390.

⁴ Л. Ферм, *Особенности развития русской лексики в новейший период (на материале газет)*, Уппсала 1994, s. 140.

⁵ K. Wojan, *Przypadkowe i nieprzypadkowe wędrówki leksemów*, Gdańsk 2010, s. 37.

⁶ Н. М. Шанский, *Лексикология современного русского языка*, Москва 1972, с. 86.

⁷ G. Lisowska, *Zaimstwowанные имена существительные в системе русского словообразования*, Słupsk 2005, s. 17

- wpływy kulturowe jednego języka na drugi;
- zwiększenie ustnych i pisemnych kontaktów między różnymi narodowościami;
- zwiększenie zainteresowania danym językiem, będącym źródłem zapożyczenia;
- brak w języku-receptorze słowa opisującego nowe pojęcie;
- tendencja do użycia jednego zapożyczonego słowa zamiast opisowego wyrażenia rodzimego;
- potrzeba wyszczególnienia cech danego pojęcia posiadającego już nazwę ogólną.

Elżbieta Mańczak-Wohlfeld⁸ dodaje, że częstą przyczyną wprowadzania do języka zapożyczeń są niekorzystne asocjacje leksemów rodzimych.

Natomiast Kazimierz Luciński⁹, wskazuje jeszcze inne powody tak aktywnego procesu zapożyczania we współczesnym języku rosyjskim. Na dynamikę tego zjawiska wpłynęła transnacionalizacja ekonomiki, internacjonalizacja sportu, ujednoczenie języka w kontaktach naukowców (posługiwanie się językiem angielskim), rozwój turystyki i rewolucja informacyjna na poziomie mass mediów. Poza tym, istnieją indywidualne przyczyny używania leksyki obcojęzycznego pochodzenia takie, jak: potrzeba ekspresywnego nacechowania języka, wyrażająca protest przeciwko cenzurze językowej narzuconej przez panujący przez dziesiątki lat ustrój socjalistyczny oraz dążenie do ubarwienia wypowiedzi mówcy. Istotnym czynnikiem wpływającym na popularność pożyczek leksykalnych jest zjawisko mody językowej, o którym w jednej ze swoich prac pisze Witalij G. Kostomarow¹⁰.

⁸ E. Mańczak-Wohlfeld, *Tendencje rozwojowe współczesnych zapożyczeń angielskich w języku polskim*, Kraków 1995, s. 18.

⁹ K. Luciński, *Языковые заимствования и ментальность*, Kielce 2009, c. 38-39.

¹⁰ В. Г. Костомаров, *Языковой вкус эпохи. Из наблюдений над речевой практикой масс-медиа*, Москва 1999.

Leonid P. Krysin dodaje, że istotną przyczyną procesu zapożyczenia jest czynnik socjalno-psychologiczny, polegający na uznaniu przez społeczeństwo obcojęzycznych słów za prestiżowe: «... причины и факторы заимствования: восприятие всем коллективом говорящих или его частью – иноязычного слова как более престижного, учёного, красиво звучащего, а также коммуникативная актуальность обозначаемого понятия»¹¹.

Intensywna ekspansja zapożyczeń jest bez wątpienia zjawiskiem pod wieloma względami użytecznym, ale z drugiej strony uważana była przez wieki za zagrożenie dla standardów języka narodowego. Natomiast należy przyznać, że jeżeli pożyczki nie są wynikiem jedynie snobizmu, bądź jedynie mody językowej, to są one niezbędne w rozwoju języka, w szczególności podczas szukania nieracjonalnych odpowiedników w języku-receptorze. Poza tym, słowa obcojęzycznego pochodzenia są swoistym historycznym dowodem świadczącym o losach Rosji i jej różnorodnych kontaktach z innymi narodami, kulturami i krajami¹². Proces importowania słownictwa zapożyczonego jest praktycznie wpisany w naturę języka rosyjskiego, który w zasadzie od zarania dziejów ze względu na specyficzne geopolityczne uwarunkowania ulegał wpływowi językowym narodów Europy i Azji i do dnia dzisiejszego pozostaje otwarty na masowy transfer leksyki obcojęzycznej.

Leksyka dotycząca nazw odzieży, mody zmienia się dość intensywnie, ponieważ musi nadążyć z odzwierciedleniem wszelakich zmian, innowacji, nowo powstałych fasonów, materiałów i ubrań. W dynamicznie rozwijającym się świecie mody nieustannie pojawiają się nowe propozycje strojów wymagające nazwania. Wiek XX to szczególnie rewolucyjne stulecie, jeżeli chodzi o tę branżę. W rosyjskim słownictwie odzieżowym od wielu już wieków,

¹¹ Л. П. Крысин, *Иноязычные слова в современной жизни*, (в:) *Русский язык конца XX столетия*, Москва 1996, с. 58.

¹² L. Dacewicz, *Zapożyczenia w zakresie rosyjskich i polskich nazw odzieży*, „*Slavia Orientalis*” 1986, t. 35, nr 2, s. 303.

a w czasach współczesnych szczególnie, potrzebę nominacji zapakajają pożyczki obcojęzyczne.

Okazuje się, że zapożyczanie nazw odzieży to jeden z najpopularniejszych sposobów nominacji przedmiotów z dziedziny mody w wielu językach. Z przeprowadzonych przez N. P. Spicyną¹³ badań wynika, że w języku niemieckim 34% nazw ubiorów stanowią pożyczki obcojęzyczne, a na dzisiejszym etapie rozwoju tego języka dominują anglicyzmy. Natomiast, jak dowodzi N. P. Szewczuk¹⁴, język angielski charakteryzuje się porównywalnym stosunkiem ilościowym pożyczek i nazw odzieży powstałych na własnym gruncie (43% nazwy ubiorów przejęte z innych języków, 43% nazwy rdzennie angielskie, 14% hybrydy językowe, czyli jednostki nominalne powstałe na bazie pożyczek). Wśród zapożyczeń zdecydowaną większość (85%) stanowią pożyczki francuskie, co tłumaczy się historycznym rozwojem kontaktów obu państw i języków. Z kolei, opierając się na analizach M. Borejszo¹⁵, można stwierdzić, że w języku polskim stosunek leksyki rodzimej i zapożyczonej jest porównywalny.

W języku rosyjskim również słownictwo, którym posługuje się moda, ukształtowane jest w znacznej mierze przez elementy obcojęzyczne. Stanowią one prawie 50% wszystkich uwzględnionych w badaniach jednostek leksykalnych (nazw odzieży). Wśród pożyczek tej grupy leksykalno-semantycznej zdecydowanie najliczniejszy segment stanowią pożyczki francuskie (**галлицизмы**), angielskie (**англицизмы**), tureckie i tatarskie (**тюркизмы**), niemieckie (**германизмы**). Zapożyczenia z innych, poza wymienionymi wyżej, języków, a mianowicie z języka hiszpańskiego, włoskiego, łacińskiego, greckiego, holenderskiego w nazewnictwie odzieży

¹³ Н. П. Спицына, *Способы наименования предметов одежды в английском, немецком и русском языках*, (в:) *Проблемы семантического описания единиц в речи*. Материалы докладов Международной научной конференции, посвящённой 50-летию МГЛУ, ч. 1, Минск 1998, с.189.

¹⁴ Н. П. Шевчук, *op. cit.*, с.101.

¹⁵ М. Borejszo, *op. cit.*, s.107.

nie odegrały istotnej roli, gdyż są reprezentowane jedynie przez jednostkowe egzemplifikacje.

Każdy z wyżej wymienionych języków, będących źródłem przejmowania nowego słownictwa, miał wpływ na kształtowanie systemu leksykalnego języka rosyjskiego. Dominacja poszczególnych języków w procesie transmisji leksyki na grunt rosyjski przypisywana jest na różne okresy. Można mówić o kilku falach wpływów obcych języków i kultur w okresie kształtowania się świadomości narodowej i języka Rosjan. Pierwsza fala wpływów to oddziaływanie kultury Bizancjum i zawartej w jej spuściznie greki, z której leksyka przedostawała się za pośrednictwem języka staro-cerkiewno-słowiańskiego. Następnie ma miejsce okres mongolsko-tatarskiego zwierzchnictwa na Rusi i jednocześnie oddziaływanie języków tureckich i tatarskich (XIV-XVI wiek). Rezultatem rewolucyjnych reform Piotra Wielkiego, związanych z fascynacją zachodem Europy, była ekspansja francuszczyzny (XVIII-XIX wiek). Kolejny etap to wiek XX i początek XXI stulecia, w którym zdecydowaną pozycję potentata w zakresie pożyczek językowych zajmuje angielszczyzna. Jednak w związku z tym, że pojęcie „moda” pojawiło się tak naprawdę dopiero w XVII wieku, a w Rosji prawie z kilkudziesięcioletnim opóźnieniem, to galomania, która wówczas miała miejsce nie pozostała bez wpływu na kształtowanie się leksyki w dość nowej dla ówczesnych Rosjan dziedzinie życia.

Poza tym, język mody, nie tylko w Rosji, jest kreowany w dużej mierze przez języki, którymi posługują się najwięksi projektanci świata. To przecież oni kreują nowe trendy, style i projektują nowe ubrania. A zatem jeśli przyjąć, że Paryż, Londyn, Nowy Jork i Mediolan od wielu lat są centrami światowej mody, to można stwierdzić, że język francuski oraz angielski pozostawiły największy ślad w rosyjskim nazewnictwie odzieży.

W niniejszym rozdziale dość szczegółowej analizie będą poddane jedynie zapożyczenia z trzech języków, które w największym

stopniu ukształtowały leksykę obsługującą dziedzinę mody, ponieważ zapożyczenia z innych źródeł stanowią niewielki procent słownictwa odzieżowego, a niekiedy są to jedynie jednostkowe przypadki, niewymagające szerszego omówienia. Badania nazw ubiorów obcojęzycznego pochodzenia zostaną przedstawione w sposób chronologiczny, czyli uwzględniający moment pojawienia się ich w języku. Metoda ta ułatwi zobrazowanie zmian zachodzących w obrębie nazewnictwa przedmiotów odzieży i kształtowanie się obecnego stanu języka mody.

1. Nazwy odzieży zapożyczone z języków tureckich i tatarskich

Przez wiele wieków narody słowiańskie, w tym Rosjanie, miały intensywny kontakt z ludnością, będącą nosicielami języków tureckich i tatarskich¹⁶. Relacje te niejednokrotnie przybierały charakter krwawych konfliktów wojennych, ale z drugiej strony zainspirowały obopólną wymianę dorobku gospodarczego i kulturalnego, co w konsekwencji spowodowało ekspansję obcojęzycznej leksyki. Wraz z mongolsko-tatarskimi najazdami i tym samym podczas tatarskiego zwierzchnictwa (1243-1480) pojawiła się na Rusi dość egzotyczna wschodnia kultura, która pozostawiła ślady również w języku rosyjskim. Obyczajowość i tradycje Wschodu wpłynęły na zmiany w stylu ubierania się Rosjan. Wówczas pojawiły się nowatorskie na owe czasy stroje nakładane przez głowę, buty na wysokich obcasach z zagiętymi do góry nosami. Pod wpływem muzułmańskich sąsiadów rosyjscy modnisie pod koniec XVI i na początku XVII wieku golili sobie głowy i zakładali małe okrągłe

¹⁶ W niniejszej pracy wyrażenie „języki tureckie i tatarskie” jest traktowane umownie. W grupie języków turecko-tatarskich lingwiści zidentyfikowali następujące języki: turecki, kazachski, kirgiski, osmański i tatarski. W literaturze przedmiotu do określenia tej grupy języków używa się także terminu „języki turkijskie”; zob. H. Jankowski, *Nazwy osobowe Tatarów litewsko-polskich*, „Rocznik Tatarów Polskich” 1997, nr 4, s. 59-90.

czapeczki, co zresztą wywołało ostry sprzeciw Cerkwi¹⁷. Rosyjskie powiedzenie brzmi: «Поскреби любого русского – увидишь татарина». Ta fraza w pełnej mierze odnosi się również do stanu języka rosyjskiego, gdyż większość nazw odzieży pochodzących z XIV – XVI to są właśnie turcyzmy.

Pożyczkę turecko-tatarską stanowią 10% wszystkich uwzględnionych w badaniach obcojęzycznych nazw ubiorów. Przykładem są następujące jednostki leksykalne: *азям, армяк, архалук, баишлык, баишмак, беишмет, бурка, бушилат, епанча, ермолка, зипун, каблук, каптур, карман, кафтан, клобук, колпак, кушак, папаха, сарафан, тафта, тубетейка, тулуп, тюфтейка, тюрбан, фата, халат, чалмя, чедыги, чувяки, чулок, чуха*.

Jest to specyficzna grupa zapożyczeń ze względu na swoistą charakterystykę fonetyczną. Większość wymienionych egzemplifikacji w warstwie dźwiękowej wykazuje obecność **harmonii wokalicznej**¹⁸ (syngarmonizmu). Jest to zjawisko fonetyczne charakterystyczne dla języków ugrofińskich i turkijskich, polegające na ujednoczeniu wyrazu pod względem dystynktywnych cech fonologicznych. Oznacza to, że w obrębie jednego słowa występują samogłoski tego samego rzędu, na przykład tylnego [a], [y] (*бушилак, каблук, сарафан, тулуп, халат*) lub przedniego [e], [u], np. *беишмет*. A zatem jakość samogłoski sufiksu jest uzależniona od samogłoski rdzenia. Poza tym leksemy te cechuje występowanie przestarzałych już sufiksów tureckich – *мак*, – *лык*, – *ча*, a także rdzenia *баиш*¹⁹.

Pożyczkę pochodzące z języków tureckich i tatarskich przestały się na grunt rosyjski drogą ustną, dlatego wśród nazw odzieży istniało kilka fonologicznych wariantów tej samej nazwy. Taka różnorodność wymowy w obrębie jednego leksemu była

¹⁷ В. Володин (глав. ред.), *op. cit.*, с. 93.

¹⁸ В. Н. Ярцева (глав. ред.), *Лингвистический*, с. 445.

¹⁹ Ф. К. Гужва, *Современный русский литературный язык*, Киев 1978, с. 142; В. И. Кодухов, *Введение в языкознание*, Москва 1979, с. 140.

charakterystyczna dla zapożyczeń na ich początkowym etapie funkcjonowania, na przykład *хилат, холат, халат; ярмяк, ормяк, армяк*.

Większość nazw odzieży przenikała do języka rosyjskiego jako egzotyzymy nie mające desygnatów w nowej kulturze, ponieważ nazywały obce dla Rosjan realia. W dużej mierze zostały one zaadaptowane zgodnie z zasadami gramatyki, fonetyki i grafiki języka zapożyczającego.

Przenikanie zapożyczeń z grupy języków turecko-tatarskich na grunt rosyjski odbywało się w innych warunkach, różniących się od okresu przenikania pożyczek zachodnioeuropejskich. Proces zapożyczania europeizmów charakteryzuje lekсыkalna zbyteczność, czego rezultatem było tworzenie dubletów językowych. Inny był status turcyzmów. Jako nazwy nowych, ważnych w codziennym życiu przedmiotów, realiów, zapełniły one lukę w zakresie nazewnictwa odzieżowego. Przez długi czas pozostawały pożyczki tureckie jedynym środkiem nominacji w okresie lekсыkalno-semantycznego niedoboru. Jednak z przyływem zapożyczeń z języków zachodnioeuropejskich, które okazały się bardziej żywotne, nazwy ubrań pochodzenia tureckiego utraciły prawo wyłączności w nazywaniu przedmiotów i zaczęły wstępować w synonimiczne łańcuchy, na przykład: *баушмак – ботинок; штаны – панталонны – брюки*²⁰. Dlatego też w drugiej połowie XVIII wieku narastały dyskusje purystów o zaśmiecaniu języka zbędnymi pożyczkami z Europy Zachodniej. W tym właśnie okresie w lekсыkalno-semantycznym systemie języka rosyjskiego następował proces archaizacji starych nazw, utraty ich znaczenia oraz utraty samych leksemów. Wiele turcyzmów wówczas podlegało procesowi archaizacji, którego podstawową przyczyną było przemijanie mody i wraz z nią osłabienie aktywności tureckich nazw odzieży i wyjście z użycia wielu jednostek nominalnych wraz z przestarzałymi

²⁰ P. A. Юналеева, *Туркизмы русского языка (проблемы полиаспектного исследования)*, Казань 2000, с. 9.

przedmiotami, a także zastąpienie ich słowami innego genetycznego pochodzenia.

Na początku swojego funkcjonowania w słownictwie odzieżowym analizowane nazwy miały charakter neutralnych słów. Wychodząc z użycia z biegiem czasu nazwy ubrań zaczęły nabierać stylistycznego zabarwienia, najczęściej o negatywnym charakterze. Na przykład wyraz *балахон* pierwotnie oznaczał rodzaj szerokiego płaszcza, a oprócz tego w języku potocznym dodano mu prześmiewcze, raczej przerośnięte znaczenie *‘не по размеру широкая одежда’*, i to drugie znaczenie semantyczne leksemu dziś jest bardziej rozpowszechnione, aniżeli pierwsze. Ma to związek z wyjściem z użycia ubrania określanego nazwą *балахон*. Poza tym można tu przytoczyć analogiczny przykład obrazujący zmiany semantyczne zachodzące w obrębie nazw odzieży zapożyczonych z języków tureckich. Nazwę *азям* przejęto na grunt rosyjski wraz z przedmiotem i była to *‘крестьянская летняя мужская и женская одежда в виде длиннополого кафтана без сбор, с узкими рукавами’*, a dzisiaj nazwa ta jest raczej znana jako *‘рваная одежда’*.

Rozwój przerośniętego znaczenia omawianych leksemów w konsekwencji doprowadził do przeniknięcia ich do innych grup tematycznych, nie związanych z pierwotną grupą leksykalno-semantyczną. Niektóre nazwy odzieży posłużyły do potocznego określania również o zabarwieniu negatywnym różnych typów ludzi. Na przykład leksem *колпак* funkcjonuje nie tylko jako nazwa czapki, ale także występuje w znaczeniu *‘tuman, głąb’*. Podobnym rozszerzeniom semantycznym uległy również inne nazwy odzieży, takie jak: *епанча*, która dodatkowo oznacza *‘niechluj’* lub *азям*, czyli *‘oberwaniec’*.

W związku z tym, że nazwy odzieży będące pożyczkami tureckimi przedostały się do języka rosyjskiego kilka wieków temu i zostały zaadaptowane zgodnie z normami tego systemu językowego, to dosyć często nie są postrzegane jako wyrazy obcojęzycznego

pochodzenia, których genezę można ustalić jedynie za pomocą analizy etymologicznej. Identyfikację turcyzmów, jako elementów obcych, utrudnia ich aktywność słowotwórcza, a także fakt, że są produktywnymi jednostkami leksykalnymi z punktu widzenia stylistyki oraz frazeologii.

Uwzględniając frekwencję użycia, nazwy odzieży tureckiego pochodzenia we współczesnym języku rosyjskim można podzielić na dwie grupy. Pierwszą grupę tworzą leksemy, które do dnia dzisiejszego są powszechnie używane i w systemie leksykalnym języka rosyjskiego zachowały status jedyne go środka nominacji danego przedmiotu odzieży, na przykład: *каблук, карман, колпак, сарафан, фата, чулок*. Natomiast drugi segment stanowią nazwy odzieży, których zakres użycia został ograniczony pewnymi ramami czasowymi i we współczesnym języku funkcjonują przede wszystkim jako historyzmy lub archaizmy, formy przestarzałe używane do opisywania minionej rzeczywistości, na przykład: *тюбетейка, флязь, чалмя, чедыги, чувяки*.

2. Nazwy odzieży zapożyczone z języka francuskiego

Istotną grupę zapożyczonych nazw odzieży stanowią galicyzmy, których pojawienie się w języku rosyjskim przypada na koniec XVII wieku i łączy się ze zjawiskiem „galomanii”, czyli fascynacji językiem oraz szeroko pojmowaną kulturą Francji. Moda zachodnioeuropejska dotarła do Rosji z opóźnieniem; jednak bardzo zdecydowanie wtargnęła do życia Rosjan druzgocąc przy okazji tradycyjne stereotypy, dotyczące nie tylko sposobu ubierania się, ale również mentalności oraz pewnych zachowań. Zatem fala francuskich wpływów znalazła odzwierciedlenie w modzie oraz w zmianie osobowości nieco zacofanego w swym światopoglądzie narodu rosyjskiego. Wraz z kulturą Zachodu przejęto wiele nawyków, takich jak: budowa kamiennych pałaców, malowanie rodzinnych portretów, golenie bród, palenie tytoniu, jedzenie cukierków,

a także przejęto różnorodne przedmioty odzieży, na przykład wydekoltowane suknie, surduty, kamizelki, fantastyczne nakrycia głowy. Bogactwo, majątność, uroda i dbałość o wygląd zaczęto postrzegać jako naturalną cechę człowieka²¹.

Wszelkie zmiany tego okresu w ogromnej mierze były inicjowane przez Piotra Wielkiego, który zasłynął jako entuzjasta osiągnięć i kultury Europy Zachodniej. Jego pasja przekształciła modę na wszystko co europejskie w politykę państwową. Moda w Rosji nie była proponowana, lecz dyktowana carskimi ukazami. Zmiany w dziedzinie obyczajowości polegały nie tylko na nakazie strzyżenia bród bojarom i nałożeniu podatku na kupców, chcących za wszelką cenę utrzymać swój tradycyjny wizerunek²². Życie zmieniło się bardzo szybko, przede wszystkim na dworze, w środowisku szlacheckim, no i oczywiście w kręgach bogatego kupiectwa. Natomiast na początku 1700 roku car wydał ustawę (ukaz), która nakazywała wszystkim dworzanom oraz urzędnikom noszenie strojów europejskich. Niejednokrotnie przywiązani do tradycji bojarzy doświadczyli przymusowej zmiany garderoby, obcinania długich rękawów, zrzucania bezkształtnych rosyjskich kaftanów. Owa reforma strojów dotyczyła jedynie wyższych środowisk społecznych. Ludność wiejska była zwolniona z obowiązku golenia bród i zmiany odzieży²³. Zatem wieś pozostała wierna swym dotychczasowym tradycjom odzieżowym, a mieszkańcy miast zaczęli prezentować całkowicie nowy europejski wizerunek.

Modę w Rosji w XVIII-XIX wieku kreowała zdecydowanie Francja, której przypisuje się miano lidera w tej branży. A zatem wszelakie nowe ubiory przywożone stamtąd do Rosji były najczęściej adaptowane wraz z nazwą, gdyż na nowym gruncie nie było dla nich określeń. Obcojęzyczne wpływy, także w dziedzinie

²¹ B. Володин, op. cit., s. 96.

²² L. Bazyłow, *Historia Rosji*, Warszawa 1985, s. 314.

²³ G. Ziegler, *Tajemnice rodu Romanowów*, Warszawa 2000, s. 102.

mody, zauważa i opisuje A. S. Puszkina, między innymi, w poemacie *Eugeniusz Oniegin*:

*Но панталоны, фрак, жилет,
Всех этих слов на русском нет;
А вижу я, винюсь пред вами,
Что уж и так мой бедный слог
Пестреть гораздо б меньше мог
Иноплеменными словами,
Хоть и заглядывал я встарь
В Академический словарь»²⁴.*

Nazwy ubrań zaczerpnięte z języka francuskiego lub przejęte za pośrednictwem francuskiego tworzą drugą pod względem liczbowym grupę nazw zapożyczonych. Zgromadzono 102 leksemy. Stanowią one 32% wszystkich pożyczek tej grupy leksykalno-semantycznej:

ros. авиатик ← franc. aviatique

ros. ажур ← franc. ajour

ros. апаш ← franc. apache

ros. бабуши ← franc. babouche

ros. бендо ← franc. bandeau

ros. баска ← franc. basque

ros. баскин ← franc. basquine

ros. берет ← franc. beret

ros. блуза ← franc. blouse

ros. блузон ← franc. blouson

ros. боа ← franc. boa

ros. ботфорты ← franc. bottes fortes

²⁴ А. С. Пушкин, *Евгений Онегин*, (в:) *Избранные произведения*, Ленинград 1968, с. 269.

ros. бретель ← franc. bretelle
ros. буфы ← franc. bouffer
ros. бюстье ← franc. buste
ros. волан ← franc. volant
ros. вуаль ← franc. voile
ros. гаврош ← franc. gavroche
ros. галоши ← franc. galoches
ros. гамаши ← franc. gamaches
ros. гардероб ← franc. garde-robe
ros. гарнитур ← franc. garniture
ros. годэ ← franc. gotet
ros. гетры ← franc. guetre
ros. горжетка ← franc. gorgette
ros. горфе ← franc. gaufre
ros. декольте ← franc. decollete
ros. домино ← franc. domino
ros. драпе ← franc. draper
ros. жабо ← franc. jabot
ros. жалюзи ← franc. jalousie
ros. жакет ← franc. jaquette
ros. жиго ← franc. gigot
ros. жилет ← franc. gilet
ros. жюстокор ← franc. justaucorps
ros. зуав ← franc. zouave
ros. иллюзион ← franc. illusion
ros. казакин ← franc. casaquin
ros. камзол ← franc. camisole
ros. кальсоны ← franc. caleçon

ros. канотье ← franc. canotier
ros. капот ← franc. capote
ros. капюшон ← franc. capuchon
ros. кашне ← franc. cache nez
ros. кепи ← franc. kepi
ros. клёш ← franc. cloche
ros. кокетка ← franc. coquette
ros. комбинезон ← franc. combinaison
ros. корсаж ← franc. corsage
ros. корсет ← franc. corser
ros. костюм ← franc. costume
ros. кроат (крават) ← franc. cravate
ros. кюлоты ← franc. culotte
ros. ливрея ← franc. livree
ros. манжета ← franc. manchette
ros. манто ← franc. manteau
ros. матине ← franc. matinee
ros. меланж ← franc. melange
ros. митенка ← franc. mitaine
ros. неглиже ← franc. negligé
ros. палантин ← franc. palatine
ros. панама ← franc. panama
ros. панье ← franc. panier
ros. пальто ← franc. paletot
ros. парео ← franc. pareo
ros. пелерина ← franc. pelerine
ros. пеньюар ← franc. peignoir
ros. планшетка ← franc. planchette

ros. пластрон ← franc. *plastron*
ros. плерезы ← franc. *pleureuses*
ros. плиссе ← franc. *plisse*
ros. помпадур ← franc. *Pompadour*
ros. помпон ← franc. *pompon*
ros. пуанты ← franc. *pointe*
ros. редингот ← franc. *redingote*
ros. реформы ← franc. *reforme*
ros. ротонда ← franc. *rotonde*
ros. сабо ← franc. *sabot*
ros. салон ← franc. *salope*
ros. скафандр ← franc. *scaphandre*
ros. сюртук ← franc. *surtout*
ros. ток ← franc. *toque*
ros. трико ← franc. *tricot*
ros. трикотаж ← franc. *tricotage*
ros. труакар ← franc. *manteau trois quarto*
ros. тужурка ← franc. *toujours*
ros. турнюр ← franc. *tournure*
ros. тюник, тюника ← franc. *tunique*
ros. униформа ← franc. *uniforme*
ros. фигаго ← franc. *Figaro*
ros. фонтанж ← franc. *Fontanges*
ros. фрак ← franc. *frac*
ros. шаль ← franc. *chale*
ros. шапокляк ← franc. *chapeau a claque*
ros. шарф ← franc. *echarpe*
ros. шемизье ← franc. *chemisiere*

ros. *шенизетка* ← franc. *chemisette*

ros. *шинель* ← franc. *chenille*

ros. *эспандилы* ← franc. *espadrille*.

Określenie pochodzenia danego leksemu często bywa problematyczne, gdyż słowniki etymologiczne podają różne informacje dotyczące źródeł zapożyczenia. Należy pamiętać, że niejednokrotnie wyrazy przenikają z jednego języka do drugiego za pośrednictwem jeszcze innego języka. Język francuski często odgrywał rolę końcowego ogniwa w procesie zapożyczenia słów mających korzenie łacińskie, włoskie lub hiszpańskie. W identyfikacji pochodzenia wyrazów obcojęzycznych pomocne okazują się ich cechy zarówno fonologiczne, jak i morfologiczne, które nie są charakterystyczne dla systemu języka rosyjskiego. A zatem grupa nazw odzieży zapożyczona z języka francuskiego wyróżnia się następującymi cechami:²⁵

- występowanie dyftongów *уэ, уа, оа*, np. *вуаль, боа, тпуакар, туалет, кроат, зуав, пеньюар*;
- połączenia *ам, ан* przed spółgłoskami, na przykład *палантин, манжета, камзол, скафандр, манто, меланж, фонтанж*;
- końcowe akcentowane *е, и, о*, na przykład *бюстье, горфе, декольте, домино, жабо, жалюзи, жиго, канотье, кашне, манто, неглиже, пальто, панье, сабо, трико, шемизье*;
- akcent na ostatniej sylabie w słowach przeniesionych do języka rosyjskiego za pomocą zera morfologicznego, na przykład *ажур, апаиш, баскин, берет, блузон, волан, жакет, жилет, корсаж, корсет, костюм, пластрон, помпадур, реформ, салон, скафандр, сюртук, турнюр, тюник, шапокляк, шинель*;
- sufiksy rzeczowników *-аж, -анс*, na przykład *корсаж*;

²⁵ П. П. Шуба (глав. ред.), *op. cit.*, s. 240.

- połączenia samogłosek ze spółgłoskami nosowymi *он, ан, ен, ам*, na przykład *комбинезон, иллюзион, волан, пластрон, кальсоны*;
- połączenia *бю, ню, вю, фю*, na przykład *бюстье, капюшон*;
- wymawianie twardych spółgłosek przed jutowymi samogłoskami, na przykład *берет, декольте, кашне, бретель*;
- miękka wymowa szumiącej spółgłoski *ж*, na przykład *жюстокор*.

Nowe słowa przenikając z jednego języka do drugiego podlegają „zewnątrznej obróbce” polegającej na fonologicznej, morfologicznej oraz semantycznej adaptacji zgodnie z gramatycznymi zasadami języka wchłaniającego. Sposób przyswojenia nowych jednostek leksykalnych na różnych historycznych etapach zależy od oddziaływania ustnych i pisemnych kontaktów między nosicielami języków. Pożycзки ustne na ogół łatwiej poddają się asymilacji, chociaż kosztem różnych zniekształceń. Natomiast pożyczki, które przystąpiły się do drugiego języka drogą pisemną, trudniej się adaptują. Gdy wymowa galicyzmów jest bardziej zbliżona do wymowy etymonów, oznacza to, że proces zapożyczania zachodził na ustnej płaszczyźnie. I tak na przykład, zgodnie z zasadami francuskiej fonetyki, gdzie końcowe [t] nie jest wymawiane, zostały przejęte takie nazwy odzieży, jak²⁶: *годе* [franc. *godet*], *жабо* [franc. *jabot*], *пальто* [franc. *paletot*], *сабо* [franc. *sabot*], *трико* [franc. *tricot*]. Z kolei zachowanie końcowego [t] w takich leksemach, jak: *берет* [franc. *beret*], *жилет* [franc. *gilet*] świadczy o przeniknięciu ich do języka rosyjskiego drogą pisemną (książkową).

Pomimo faktu, że od pojawienia się francuskich zapożyczeń w języku rosyjskim minęło bardzo dużo czasu, to większość z nich

²⁶ A. В. Менжинская-Войтова, *Фонетическое освоение бытовых галлицизмов в русском языке*, (в:) *Лингвистическая прагматика в содержании обучения языка*. Материалы Международной научно-практической конференции БООПРЯН, часть 1, Минск 2003, с. 56.

przetrwiała do dnia dzisiejszego i stanowi aktywny zasób leksyki obsługującej współczesny język mody.

Obecnie galicyzmy przenikają do języka rosyjskiego raczej rzadko, a ich sfera użycia jest ograniczona. Kazimierz Luciński zauważa, że w przeciwieństwie do anglicyzmów, które na ogół nazywają pojęcia i realia dostępne dla szerokiego kręgu nosicieli języka zapożyczającego, nowe galicyzmy w języku rosyjskim funkcjonują przede wszystkim w warstwach elitarnych²⁷. Współcześnie rosyjski leksykon odzieżowy czerpie z języka francuskiego nie nazwy konkretnych strojów, ale przede wszystkim określenia ze świata mody o charakterze uogólnionym. Przykładami takich innowacji leksykalnych są wyrażenia *npem-a-nopme/prêt-à-porter* (odzież wysokiej jakości z produkcji seryjnej, dostępna w sklepach, sygnowana nazwiskiem znanego projektanta lub marką firmy) oraz *om-kymnop/haute couture* (ekstrawaganckie ubrania w pojedynczych egzemplarzach, charakteryzujące się mistrzowskim poziomem krawiectwa, szyte na specjalne zamówienie w domach mody). Znaczenie tych obu pożyczek raczej nie jest znane przeciętnemu użytkownikowi języka, gdyż funkcjonują one głównie w nomenklaturze środowisk ściśle związanych z modą „wysoką”.

3. Nazwy odzieży zapożyczone z języka angielskiego

Nazwy odzieży pochodzenia angielskiego tworzą najliczniejszą grupę pożyczek w badanej dziedzinie leksykalno-semantycznej. Zgromadzono 120 leksemów zapożyczonych z języka angielskiego.

Pierwsze angielsko-rosyjskie kontakty odnotowano w XVI wieku. W 1553 roku w wyniku przypadku załoga angielskiego statku towarowego znalazła się na terytorium Rosji i została zaproszona do Moskwy. To wydarzenie było początkiem zarówno handlowych, jak i dyplomatycznych stosunków między dwoma

²⁷ K. Luciński, *Языковые заимствования и ментальность*, Kielce 2009, s. 55.

państwami, które zacieśniły się na początku XVIII wieku. Piotr Wielki sprawił, że Anglia stała się jednym z głównych partnerów Rosji na płaszczyźnie handlu oraz kultury. Zainteresowanie językiem angielskim w Rosji zdecydowanie wzrosło po odbytych w latach 1697-1698 przez cara podróży do Anglii. O prestiżu i pozycji tego języka świadczy fakt, że wówczas został on wprowadzony do programu nauczania w moskiewskiej Szkole Nawigacyjnej²⁸. Młodzi dworzanie wyjeżdżali do Brytanii w celu zdobycia wykształcenia i wiedzy w nowych dziedzinach życia, a także w celu opanowania języków obcych²⁹. Pod koniec wieku pojawiła się wśród wyższych warstw społecznych zjawisko „anglomani”²⁹. W latach siedemdziesiątych XVIII wieku w Moskwie zostały otwarte przez Anglików różne kluby, świetlice, w których organizowano spotkania towarzyskie, bale i przedstawienia teatralne. W trakcie takich kulturalnych spotkań Rosjanie mieli okazję zobaczyć, jak ubierają się Europejczycy. Wtedy właśnie przejęto wiele nowych trendów, stylów i przedmiotów odzieży na grunt rosyjski.

Wszelkie koneksje między dwoma narodami znalazły odzwierciedlenie oczywiście w języku. Język angielski stał się w Rosji bardzo modny, chociaż największy wpływ na kształtowanie się rosyjskiego w owym czasie miał jednak język francuski oraz niemiecki. Język angielski był wtedy źródłem terminologii morskiej, określeń kulinarnych, a także nazw opisujących byt i zjawiska kulturowe. Intensyfikacja procesu zapożyczania anglicyzmów przypada na wiek XIX, kiedy to w sposób znaczący wzrasta międzynarodowa pozycja Anglii. Wiąże się to z faktem, że po klęsce Napoleona to Anglia zdominowała międzynarodowy handel, przodowała w rozwoju przemysłu (w tym przemysłu tekstylnego). Wówczas przenikają do języka rosyjskiego liczne terminy techniczne, naukowe, polityczne, ekonomiczne oraz słowa z różnych dziedzin sportu i życia codziennego, w tym także mody na przykład: *пиджак, плед*,

²⁸ K. Luciński, *Anglicyzmy w języku polskim i rosyjskim*, Kielce 2000, s.14.

²⁹ M. Wójtowicz, *Характеристика заимствованных из английского языка имен существительных в русском языке*, Poznań 1984, s. 9.

мокасины, спенсер, поло. Zatem w XIX wieku angielski zdecydowanie umocnił swoją pozycję w procesie zapożyczenia i zajmował już drugie miejsce po języku francuskim, a z kolei w XX i XXI stuleciu osiąga czołową pozycję jako źródło pożyczek w języku rosyjskim.

Wraz z Rewolucją Październikową nastąpiły nie tylko zmiany ustrojowe, ale także zaszły szerokie zmiany w leksyce języka rosyjskiego. Zmiany językowe były efektem ogromnego postępu cywilizacyjnego, jaki miał miejsce w XX wieku. Dynamiczny rozwój techniki, nauki, sportu, wzrost możliwości podróżowania, rozwój mass mediów i związany z nimi przepływ informacji wpłynęły na kształtowanie się języka. Angielski w XX wieku niepodważalnie zdobywa pozycję lidera w skali ogólnoświatowej. Jego dominacja sprawiła, że określa się go mianem języka „internacjonalnego” lub, jak niektórzy lingwiści wolą, „łaciną XX wieku”. W ostatnim stuleciu pojawiło się wiele pożyczek angielskiego pochodzenia w różnorodnych dziedzinach życia. Jednak ich obecność obserwuje się przede wszystkim w informatyce, technice, ekonomii i również w życiu codziennym. Świat mody także znajduje się pod ogromnym wpływem tego języka.

Ostatnie stulecie obfituje w wydarzenia, przyczyniające się do rozwoju mody i jednocześnie języka, którym się ona posługuje. To właśnie rozpowszechnienie maszyny do szycia, rozwój technologii i przemysłu tekstylnego, dostępność czasopism kobiecych, organizowanie pokazów mody wpłynęło na zmiany w tej dziedzinie życia. Rewolucyjnym odkryciem było pojawienie się minispódniczki, w 1946 roku – bikini, lub też rozwój bielizniarstwa. Garderoba kobieca przejęła prawie wszystkie przedmioty męskiej odzieży, a ubiór mężczyzn w dużej mierze uległ feminizacji, co w rezultacie przyczyniło się do powstania tak modnego teraz stylu „uniseks”. Zjawisko te doprowadziło do ujednoczenia się odzieży i zburzenia sztywnych kanonów podziału na garderobę męską i żeńską. Moda, która w przeszłości była przywilejem wybrańców, dziś stała się dostępna dla wszystkich.

W minionym stuleciu zjawisko przejmowania przez język rosyjski nazw odzieży pochodzenia angielskiego miało różne etapy aktywności. Na podstawie przeprowadzonych przez M. Wójtowicza badań można stwierdzić, że lata dwudzieste i trzydzieste charakteryzują się umiarkowanym stopniem przenikania pożyczek. Wówczas pojawiły się takie leksemy, jak: *свитер, бутсы, гольфы, бриджи, джемпер*. Natomiast ożywienie omawianego procesu przypada na przełom lat pięćdziesiątych i sześćdziesiątych, kiedy to słownik mody wzbogacił się o sporą liczbę nowych nazw, na przykład *бра, бикини, джинсы, клипсы, минискёрт, шорты*. Jednakże wzmożony import wyrazów obcych do języka rosyjskiego obserwuje się pod koniec XX wieku, co tłumaczy się niezwykle istotnymi zmianami politycznymi, ekonomicznymi oraz kulturowymi, które miały miejsce w państwach bloku wschodniego po 1980 roku. W okresie tym pojawia się wiele nowych nazw odzieży takich, jak: *боди, боксеры, броуги, леггинсы, ливаузы, ролли, слаксы, слипы, стринги, танга, твинсет, топ, топик, тэнк-топ*. Należy zauważyć, że wielu z nich nie ma we współczesnych słownikach, a jedynie funkcjonują one w specjalistycznych żurnalach mody, w Internecie lub też w przekazach ustnych. Świadczy to o tym, jak długotrwały jest proces adaptacji obcojęzycznych jednostek w systemie języka rosyjskiego. Zatem bez wątpienia mamy tu do czynienia z procesem intensyfikacji procesu zapożyczenia, który jak słusznie podkreśla L. Krysin³⁰, dotyczy przede wszystkim języka specjalistycznych gazet, czasopism, w szczególności zajmujących się polityką, ekonomią, sportem oraz modą.

Dominacja języka angielskiego w świecie mody tłumaczy się jego internacjonalnym znaczeniem. Pomimo tego, że Paryż do dnia dzisiejszego pozostaje kolebką światowej mody, w ostatnim stuleciu znaczącą rolę w tej dziedzinie zaczął odgrywać również Londyn, a także Nowy Jork i Los Angeles, a konkretnie Hollywood.

³⁰ Л. П. Крысин, *Займствование иноязычной лексики, (w:) Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Русский язык*, E. Szirajew (red.), Opole 1997, c. 116.

Nazwy odzieży zapożyczone z języka angielskiego stanowią 38% wszystkich badanych obcojęzycznych jednostek leksykalnych. Przykładowo są to:

- ros. бадлон ← *ang. bad loan*
- ros. бамстеры ← *ang. bumsters*
- ros. бандана ← *ang. bandana*
- ros. баттерфлай ← *ang. butterfly*
- ros. бебидолл ← *ang. baby doll pyjamas*
- ros. берберри ← *ang. burberry*
- ros. бермуды ← *ang. Bermuda shorts*
- ros. блейзер (блейзер) ← *ang. blazer*
- ros. блумеры (блумерсы) ← *ang. bloomers*
- ros. боди ← *ang. body*
- ros. бодилайнер ← *ang. bodyliner,*
- ros. боди-шорты ← *ang. body i shorts*
- ros. боксеры ← *ang. boxers*
- ros. бомбер ← *ang. bomber*
- ros. бра ← *ang. bra*
- ros. бриджи ← *ang. breeches*
- ros. брифы ← *ang. briefs*
- ros. броуги ← *ang. brogues*
- ros. бутсы ← *ang. boots*
- ros. велинглтоны ← *ang. wellington*
- ros. вибамы ← *ang. Vibram*
- ros. вранглеры ← *ang. Wrangler*
- ros. гавелок ← *ang. havelock*
- ros. гаун ← *ang. gown*
- ros. гаучосы ← *ang. Gaucho pants*
- ros. гольфы ← *ang. golf*

ros. гриндерсы ← *ang. Grinders*
ros. дафлкот ← *ang. duffle-coat*
ros. дезерты ← *ang. desetr boots*
ros. денимы ← *ang. denims*
ros. джеггинсы ← *ang. jeaggings*
ros. джемпер ← *ang. jumper*
ros. джерси ← *ang. jersey*
ros. джинсы ← *ang. jeans*
ros. джоки ← *ang. jocks*
ros. капри ← *ang. capri pants*
ros. кардиган ← *ang. cardigan*
ros. кенгуру ← *ang. kangaroo*
ros. кепка ← *ang. cap*
ros. клоги ← *ang. clogs*
ros. комбидресс ← *ang. combidress*
ros. конверсы ← *ang. Convers All-Star*,
ros. кроксы ← *ang. crocs*
ros. лайкра ← *ang. lycra*
ros. леггинсы ← *ang. leggings*
ros. ливайзы ← *ang. Levi's*
ros. лонгсливы ← *ang. long sleeve T-shirt*
ros. лоферы ← *ang. loafer*
ros. макинтош ← *ang. mackintosh*
ros. макферлейн ← *ang. McFarlane*
ros. манкини ← *ang. mankini*
ros. мартенсы ← *ang. Dr. Martens*
ros. минискёрт ← *ang. mini skirt*
ros. мокасины ← *ang. moccasin*

ros. монокини ← ang. monokini
ros. найки ← ang. Nike
ros. ниндзя-шुзы ← ang. Ninja shoes
ros. никербокеры ← ang. knickerbokers
ros. никерсы ← ang. nickers
ros. норфолк ← ang. Norfolk jacket
ros. ньюмаркет ← ang. New Market
ros. ньюроки ← ang. new rock
ros. оксфордeтты (оксфорды) ← ang. Oxford shoes
ros. ольстер ← ang. ulster
ros. пальмерстон ← ang. palmerstone
ros. пантолеты ← ang. Pantalets
ros. парка ← ang. parka
ros. пиджак ← ang. pea-jacket
ros. пижама ← ang. pyjamas
ros. плед ← ang. plaid
ros. поло ← ang. polo shirt
ros. пуловер ← ang. pull-over
ros. пурбой ← ang. poor boy
ros. пуш-ап ← ang. push i up
ros. реглан ← ang. raglan
ros. ролли ← ang. rolly sweter
ros. сак ← ang. sac
ros. саронг ← ang. sarong
ros. свингер ← ang. swinger
ros. свитер ← ang. sweter
ros. свитшом ← ang. sweat shirt
ros. секондскин ← ang. second skin

ros. скейтеры ← ang. skaters
ros. слаксы ← ang. slacks
ros. слипоны ← ang. sleep-on,
ros. слиперы ← ang. slippers,
ros. слипы ← ang. slips
ros. смокинг ← ang. smoking-jacket
ros. спенсер ← ang. spenser
ros. сникерсы ← ang. sneakers
ros. стретч ← ang. stretch
ros. струнги ← ang. string
ros. тайтсы ← ang. tights
ros. танга ← ang. thong
ros. твид ← ang. tweed
ros. твинсет ← ang. twin set,
ros. тексасы ← ang. texas
ros. тишерт (мишопртка) ← ang. T-shirt
ros. топ ← ang. top
ros. топик ← ang. topik
ros. топлесс ← ang. topless
ros. треггинсы ← ang. treggings
ros. трекинги ← ang. trekking boots
ros. тренчком ← ang. trench coat
ros. триэнджел ← ang. tree i angel
ros. тройер ← ang. troyer sweter
ros. тэнктоп ← ang. tank top
ros. угги ← ang. Uggs
ros. френч ← ang. french
ros. хиллисы ← ang. Heelys

ros. хипстеры ← ang. hippsters

ros. чансы ← ang. chaps

ros. честерфилд ← ang. chesterfield

ros. чопперсы ← ang. choppers

ros. шорты ← ang. shorts

ros. шузы ← ang. shoes.

Wśród przytoczonych przykładów nazw odzieży zapożyczonych z języka angielskiego można wyróżnić takie, które zachowały cechy morfologiczne i fonologiczne charakterystyczne dla języka-źródła, co niejednokrotnie pomaga w identyfikacji pochodzenia leksemów, na przykład³¹:

- połączenia **дж, тч**, na przykład *бриджи, джеггинсы, джемпер, джерси, джинсы, пиджак, стретч, триэнджел*; wymowa połączenia **дж** jest charakterystyczna dla języka rosyjskiego jedynie na pograniczu morfemów;
- połączenia **ви**, na przykład *свингер, свитер, свитшот, твид, твинсет*;
- sufiks **-инг, -ер**, na przykład *боксеры, смокинг, стринги*.

Większość anglicyzmów nazywała w pierwotnym znaczeniu odzież pochodzącą z męskiej garderoby, a wiąże się to z faktem, że historycy mody od 1770 roku przypisują liderowanie Anglii w projektowaniu mody męskiej, które trwało do połowy XX wieku. Z kolei przeważająca liczba nazw ubrań kobiecych w języku rosyjskim wywodzi się z francuskiego³².

Wiele jednostek leksykalnych, będących anglicyzmami, motywują nazwy własne, zarówno toponimy, jak i antroponimy³³. Według danych słowników etymologicznych do XX wieku powstały

³¹ П. П. Шуба (ред.), *op. cit.*, s. 240.

³² Д. Нанн, *История костюма 1200-2000*, Москва 2005, s. 158.

³³ А. Романик, *Названия одежды, мотивированные собственными именами*, „Studia Wschodniosłowiańskie” 2007, t. 7, s. 343-348.

nazwy utworzone od nazwisk lansujących dany produkt odzieżowy, przykładowo:

- *блумерсы* – pierwsze spodnie damskie, wymyślone przez amerykańską feministkę Amelię Jenks Bloomer;
- *завелок* – długi, obszerny męski płaszcz bez rękawów, przypominający pelerynę, rozpowszechniony przez angielskiego generała Henri Havelocka;
- *кардиган* – rodzaj zapinanego na guziki swetra bez kołnierza, nazwany w cześć hrabiego Cardigana;
- *макинтош* – rodzaj płaszcza uszytego z nieprzemakalnej tkaniny wynalezionej przez Charlesa Mackintosha;
- *реглан* – odzież (płaszcz, sukienka, sweterek) ze specyficznym krojem rękawa, wypromowanym przez brytyjskiego feldmarszałka Lorda Reglana;
- *спенсер* – rodzaj krótkiej marynarki rozpowszechnionej przez hrabiego Georga Spensera;
- *френч* – kurtka na stojącej z naszytymi na piersi kieszeniami, rozpowszechniona przez generała angielskiego Johna Dentona Frencha.

Wymienione nazwy odzieży powstały od nazwisk osób wysoko postawionych w hierarchii społecznej. Prawdopodobnie ten fakt miał wpływ na utrwalenie nazwisk w określeniach ubiorów przez nich rozpowszechnionych. Należy jednak zauważyć, że proces apelatywizacji, czyli przejście nazwy własnej w nazwę pospolitą, nastąpił już w języku angielskim.

Natomiast w XX wieku obserwuje się powstawanie nazw odzieży określanych w literaturze rosyjskiej terminem **номены**³⁴. Są to leksemy nazywające marki różnych produktów odzieżowych, które w większości utworzono od nazwisk ich twórców. Za przykład mogą posłużyć następujące określenia ubiorów:

³⁴ Л. П. Крысин, *op. cit.*, s. 115.

- *берберри* – klasyczny, elegancki płaszcz gabardynowy w kolorze piaskowym, produkowany od 150 lat przez europejską firmę Burberry, obecnie słynącą z wyrobu różnorodnych strojów i torebek luksusowej jakości;
- *вибрамы* – masywne, skórzane trzewiki górskie, opatentowane przez firmę Vibram;
- *вранглеры* – spodnie dżinsowe produkowane przez amerykańską firmę Wrangler;
- *гриндерсы* – sznurowane obuwie na masywnej podeszwie w stylu „militari” rozpowszechnione w środowisku skinheadów, punków i fanów hip-hopu, produkowane przez angielską firmę Grinders, istniejącą na rynku od 1990 roku;
- *ливаизы* – stroje dżinsowe produkowane przez amerykańską markę Levi’s;
- *мартенсы* – buty subkultur młodzieżowych, inspirowane obuwem niemieckich artylerzystów, w 1960 roku licencjonowane przez Dr. Martensa, założyciela marki „Dr. Martens”;
- *найки* – obuwie sportowe produkowane przez markę Nike;
- *угги* – rozpowszechnione na rynku światowym w 2000 roku obuwie zimowe na płaskiej podeszwie, ocieplane od środka owczą wełną; sygnowane znakiem towarowym UGG korporacji Deckers Outdoor;
- *хиллисы* – obuwie sportowe z umocowanymi w podeszwie rolkami, opatentowane przez Rogera Adamsa, sygnowane sportową marką Heeleys.

Powyższe przykłady są charakterystyczne głównie dla potocznej odmiany języka. Obok przytoczonych nazw funkcjonują paralelnie bardziej oficjalne określenia tych samych desygnatów, na przykład: *вранглеры/джинсы* Wrangler, *гриндерсы/обувь* Grinders, *мартенсы/обувь* Dr. Martens, *хиллисы/кроссовки* Heeleys.

Pożyczki angielskie dominują w leksyce nazywającej odzież sportową, na przykład *бутсы*, *кепка*, *леггинсы*, *сникерсы*,

хиллисы, шорты, w tym również takie, które są motywowane terminami sportowymi, na przykład *бриджи, гольфы, поло*.

W grupie badanych nazw odzieży zapożyczonych z języka angielskiego obserwujemy zjawisko leksykalizacji³⁵, czyli przekształcenia w języku rosyjskim obcojęzycznych wyrażen lub wyrazów złożonych w jedno słowo. W taki sposób zaadaptowały się następujące jednostki leksykalne:

бэбидолл < ang. baby doll

дафлкот < ang. duffle-coat

пуловер < ang. pull-over

пурбой < ang. poor boy

секондскин < ang. second skin

тренчкот < ang. trench coat

тишерт < ang. T-shirt

твинсет < ang. twin set

тенктоп < ang. tank top.

Natomiast w przypadku innych jednostek leksykalnych w trakcie procesu ich zapożyczania obserwuje się opuszczenie jednego z członów, wchodzącego w skład oryginalnej angielskiej nazwy, na przykład ros. *лонгслив* < ang. long sleeve T-shirt, ros. *ролли* < ang. rolly sweter, ros. *смокинг* < ang. smoking jacket. Elżbieta Mańczak-Wohlfeld takie formy określa jako *zapożyczenia kontyentalne* lub *falszywe anglicyzmy*, bądź też *pseudo-anglicyzmy*³⁶.

Oddziaływanie języka angielskiego w zakresie analizowanych nazw odzieży zdecydowanie wzrosło w ostatnich dziesięcioleciach XX wieku. Jednak pojawienie się nazw odzieży angielskiego pochodzenia w rosyjskim słownictwie często budzi słuszny niepokój, ponieważ w większości przypadków ich obecność w języku nie wynika z potrzeby nazwania nowego desygnatu, a raczej

³⁵ В. Н. Ярцева (глав. ред.), *Лингвистический*, с. 258.

³⁶ E. Mańczak-Wohlfeld, *Tendencje rozwojowe współczesnych zapożyczeń angielskich w języku polskim*, Kraków 1995, s. 65.

uwarunkowana jest modą językową i chęcią podkreślenia znajomości angielskiego. Nowe określenia funkcjonujących od dawna przedmiotów odzieży raczej nie są zrozumiałe dla większości użytkowników. Posługują się nimi przede wszystkim środowiska profesjonalnie zajmujące się modą oraz środowisko młodzieży.

4. Nazwy odzieży zapożyczone z innych języków

Obok licznych zapożyczeń z języka angielskiego, francuskiego oraz języków tureckich i tatarskich, w zasobie rosyjskich nazw odzieży odnotowano bardziej lub mniej liczne poświadczenia leksemów pochodzących z innych języków. Nazwy ubiorów zaczerpnięto także z następujących języków:

- niemieckiego (6%): *адидасы* (niem. Adidas), *бант* (niem. Band), *бюстгальтер* (niem. Bustenhalter), *галстук* (niem. Halstuch), *лампас* (niem. Lampassen), *лумпы* (niem. Lump), *китель* (niem. Kittel), *кляпан* (niem. Klappe), *муфта* (niem. Muffe), *обшлаг* (niem. Aufschlsg), *туфли* (niem. Tuffele), *рейтузы* (niem. Reithosen), *сандалеты* (niem. Sandaletten), *фартук* (niem. Vurtuoch), *футляр* (niem. Futteral), *шлейф* (niem. Schleppe), *шлафрок* (niem. Schlafrock), *шляпа* (niem. Schlappe), *штрипка* (niem. Strippe);
- greckiego (3%): *диадема*, *камилавка*, *мантия*, *митра*, *риза*, *ряса*, *сандалии*, *скуфья*, *стихарь*, *цилиндр*;
- łacińskiego (3%): *грация*, *комбинация*, *комплект*, *котурны*, *куртка*, *стола*, *тога*, *туника*, *форма*;
- holenderskiego (2%): *брюки*, *капор*, *картуз*, *краги*, *лента*, *лиф*;
- włoskiego (1%): *болонья*, *панталоны*, *фужайка*;
- hiszpańskiego (2%): *болеро*, *боливар*, *мантилья*, *пинетки*, *пончо*, *сомbrero*;
- japońskiego (0,6%): *кимоно*, *оби*;

- polskiego (1%): *кабаретки, юбка, конфедератка*;
- węgierskiego (0,6%): *бекеша, ментик*;
- ukraińskiego (0,6%): *сердак, шаровары*;
- czeskiego (0,6%): *кеды, колготы*;
- eskimoskiego (0,6%): *анорак, унты*.

Wśród nazw pochodzących z innych języków na uwagę zasługuje udział pożyczek niemieckich. Ich wyraźna przewaga liczbową nad pozostałymi wynika z bliskich kontaktów niemiecko-rosyjskich, zwłaszcza w epoce cara Piotra I oraz carycy Anny Piotrowny i Katarzyny II³⁷.

5. Adaptacja morfologiczna zapożyczonych nazw odzieży

Wszelkie wyrazy zapożyczone przechodzą długą i skomplikowaną drogę od języka-źródła do momentu adaptacji w języku zapożyczającym. Proces przyswajania form obcojęzycznych jest o tyle trudniejszy, o ile mamy do czynienia z dwoma całkowicie różniącymi się systemami językowymi. Na przykład język angielski, z którego zaczerpnięto ogromną liczbę nazw odzieży, w sposób zasadniczy różni się od języka rosyjskiego w sposobie wyrażania gramatycznych znaczeń i funkcji. W przypadku języka angielskiego (analitycznego) funkcje gramatyczne są określane za pomocą przyimków, czasowników posiłkowych, czy też szyku zdania. Natomiast w języku rosyjskim (syntetycznym) rolę gramatyczną wypełniają różnorodne afiksy, czyli zmiany gramatyczne zachodzą w obrębie danego wyrazu, a nie poza nim. Zetknięcie się tak odmiennych systemów powoduje, że przenikanie nowych leksemów z jednego języka do drugiego jest procesem złożonym i długotrwałym.

³⁷ Zob. M. Martysiuk, *Характеристика немецких заимствованных имён существительных в русском языке: фонетика, морфология, семантика*, Poznań 1978.

Nowe pożyczki pojawiające się w języku adaptują się w różnym stopniu. Mogą to być pożyczki pełne lub częściowe. Jednakże, żeby uznać element obcy za całkowicie przyswojony do nowego systemu języka rosyjskiego, to powinien on być przede wszystkim zaadaptowany za pomocą zarówno fonetycznych, jak i gramatycznych środków językowych, a poza tym o jego „zadomowieniu się” na nowym gruncie świadczy fakt, że wyraz jest aktywny w sensie słowotwórczym i wykazuje semantyczną niepodzielność³⁸.

Zapożyczonym nazwom odzieży, które niewątpliwie funkcjonują jako rzeczowniki, po przedostaniu się do języka rosyjskiego przyporządkowuje się formanty takich kategorii gramatycznych, jak rodzaj, przypadek oraz liczba. Wówczas często dochodzi do zmiany pierwotnego rodzaju (jeśli w danym języku istnieje ta kategoria gramatyczna), a niekiedy nawet liczby.

5.1. Rodzaj gramatyczny zapożyczonych nazw odzieży

Na przynależność rodzajową zapożyczonych nazw odzieży w języku rosyjskim ma wpływ kilka czynników. Mogą to być czynniki zarówno strukturalne, jak i pozastrukturalne. Kazimierz Luciński do najistotniejszych z nich zalicza:

- strukturę wygłosu wyrazu zapożyczonego;
- znaczenie wyrazu i jego stosunek do pokrewnych semantycznie wyrazów rodzimych;
- produktywność danego rodzaju w języku zapożyczającym;
- wpływ języków-pośredników przy kontakcie złożonym³⁹.

W języku rosyjskim na obecnym stadium rozwoju najbardziej produktywny jest rodzaj męski. Każdy język, który dysponuje kategorią rodzaju, zazwyczaj posiada rodzaj pełniący rolę „przyjmującego” rzeczowniki zapożyczone. Na przykład większość

³⁸ Л. П. Крысин, *Иноязычные слова в современном русском языке*, Москва 1968, с. 35.

³⁹ K. Luciński, *Anglicyzmy ...*, op. cit., s. 68.

zapożyczeń w języku niemieckim jest przyporządkowywana do rodzaju żeńskiego, a w języku portugalskim, norweskim albo polskim – do męskiego⁴⁰. W języku rosyjskim taką funkcję pełni również rodzaj męski. Poza tym o przynależności do konkretnego rodzaju decyduje graficzny charakter słowa, czyli jego końcowa struktura, a także jego znaczenie. Zatem nazwy odzieży, które kończą się spółgłoską, zostały zaadaptowane za pomocą zera morfologicznego, tym samym otrzymały kategorię rodzaju męskiego, na przykład tur.: *армяк, каблук, сарафан, халат*; franc.: *авиатик, блузон, гарнитур, жакет, жюстокор, капюшон, корсаж, пеньюар, тюник, шапокляк*; ang.: *блейзер, джемпер, кардиган, ольстер, пиджак, плед, пуловер, реглан, сак, секундскин, спенсер, топ, топик*; niem.: *бюстгальтер, галстук, фартук, шлейф*; holend.: *капор, лиф*; ukr.: *сердак*.

Kolejną grupę stanowią nazwy ubiorów zaadaptowane w języku rosyjskim za pomocą końcówki *-а*, co przyporządkowuje je do rzeczowników rodzaju żeńskiego. Przede wszystkim są to leksemy kończące się w języku-źródle także na samogłoskę *-а*, która w pierwotnym wcale nie musi świadczyć o przynależności do rodzaju żeńskiego, na przykład tur.: *бурка, папаха, тафта, фата*; franc.: *баска, блуза, горжетка, ливрея, манжета, пелерина, стола, тужурка, униформа*; ang.: *кепка, лайкра, танга*; niem.: *муфта, ильяна*; grec.: *камилавка, митра, риза*; łac.: *грация, куртка, тога, туника*; włos.: *фужайка*. Należy również dodać, że niektóre pożyczki otrzymują wykładnik rodzaju żeńskiego ze względu na asocjacje z semantycznie bliskimi rodzimymi odpowiednikami.

Sporą grupę zapożyczonych nazw odzieży tworzą również wyrazy nieodmienne, charakteryzujące się występowaniem końcowych akcentowanych i nieakcentowanych samogłosek (*-а, -е -э, -о, -у, -и*), które nie są formantami paradygmaticznymi, a wchodzą w skład tematu (w tym przypadku rdzeń pokrywa się z tematem). Leksemy

⁴⁰ M. Wójtowicz, op. cit., s. 86.

te nie odmieniają się przez przypadki i liczbę, a to oznacza, że nie zostały one w pełni zaadaptowane przez gramatyczny system języka rosyjskiego. Pomimo tego, że zdecydowana większość z nich została przyporządkowana do rodzaju nijakiego (analogicznie do rosyjskich rzeczowników *поле, море*)⁴¹, to jednak trudno stwierdzić, że są one całkowicie oswojone przez język, ponieważ nie mają form przypadku i liczby, które są wyrażane jedynie w konstrukcjach atrybutywnych i przyimkowych, na przykład *шёлковое negligже, одет в кимоно*. Większość nieodmiennych nazw odzieży została przejęta w takiej formie, w jakiej występują w języku-źródle, zgodnie z grafiką, bądź też z wymową. W zależności od końcowej samogłoski leksemy te można podzielić na kilka grup:

- nieodmienne nazwy odzieży z końcowym –o, na przykład: franc.: *домино, жабо, жиго, манто, пальто, парео, сабо, трико, фигаро*; ang.: *поло*; hiszp.: *болеро, пончо, сомбреро*; jap.: *кимоно*;
- nieodmienne nazwy odzieży z końcowym –e / –э, na przykład: franc.: *бюстье, годэ, горфе, декольте, драпе, канотье, кашне, матине, negligже, панье, шемизье*;
- nieodmienne nazwy odzieży z końcowym –и, na przykład: franc.: *жалюзи, кепи*; ang.: *берберри, бикини, боди, джерси, манкини, монокини, ролли, танкини*; jap.: *оби*;
- nieodmienne nazwy odzieży z końcowym –у, na przykład: franc.: *капезу*, ang.: *кенгуру*;
- nieodmienne nazwy odzieży z końcowym –а, na przykład: franc.: *боа*; ang.: *бра*.

Zdecydowana większość tych jednostek nominalnych ma korzenie francuskie, chociaż, jak widać na powyższych przykładach, również pożyczki angielskie, hiszpańskie i japońskie nie w pełni przystosowały się do systemu języka rosyjskiego. Jak już wspomniano, prawie wszystkie nieodmienne nazwy ubiorów zaadaptowały się w języku rosyjskim jako rzeczowniki rodzaju nijakiego.

⁴¹ G. Lisowska, op. cit., s. 55.

W przypadku niektórych leksemów mamy do czynienia z brakiem zgodności między strukturalną formą nazwy a jej rodzajową kategorią. Na przykład wyrazy *boa* (rodzaj męski), *кензурь* (rodzaj męski), *минискёрт* (rodzaj żeński) zostały przyporządkowane do konkretnej kategorii ze względu na analogię z rosyjskim bliskoznacznym słowem. Otóż rzeczownik *boa* w języku rosyjskim ma rodzaj męski najprawdopodobniej przez kojarzenie go z rzeczownikiem *шарф*, a leksem *минискёрт* na podstawie zgody z wyrazem *юбка* został zaszeregowany do rodzaju żeńskiego.

5.2. Liczba zapożyczonych nazw odzieży

Nazwom odzieży obcojęzycznego pochodzenia adaptującym się w języku rosyjskim przyporządkowuje się kategorię liczby adekwatnie do funkcjonujących w systemie słowotwórczym wzorów gramatycznych. Rzeczowniki posiadające wykładniki rodzajowe są jednocześnie formami liczby pojedynczej. O przynależności rzeczowników do liczby mnogiej w języku rosyjskim świadczą takie morfemy, jak *-и*, *-ы* oraz *-а*. Końcówka *-ы* jest charakterystyczna dla wyrazów twar-dotematowych, natomiast *-и* dla form miękkotematowych. Jedynie niewielka grupa wyrazów tworzy liczbę mnogą poprzez akcentowaną końcówkę *-а*. Większość zapożyczonych leksemów badanej grupy leksykalno-semantycznej (oprócz form nieodmiennych) posiada zarówno formę liczby pojedynczej, jak i mnogiej, na przykład *блуза* – *блузы*, *галстук* – *галстуки*, *горжетка* – *горжетки*, *кафтан* – *кафтаны*, *пиджак* – *пиджаки*, *сарафан* – *сарафаны*, *фуфайка* – *фуфайки*. Niektóre leksemy posiadają dwa warianty liczby mnogiej, na przykład:

- *свитер* – *свитеры и свитера*;
- *джерпер* – *джерперы и джемпера*.

Nieodmienne nazwy odzieży nie mają szczególnych form liczby mnogiej, która wyrażana jest jedynie w kontekście wyrażenia, na przykład *новое пальто* – *новые пальто*⁴².

⁴² В. В. Виноградов (ред.), *Грамматика русского языка*, Москва 1960, с. 111.

Wśród obcojęzycznych jednostek nominalnych dość obszerną grupę stanowią nazwy ubiorów, które posiadają jedynie formę liczby mnogiej. Są to przede wszystkim rzeczowniki nazywające przedmioty parzyste lub złożone, na przykład *бриджи, брюки, бутсы, вранглеры, гетры, кальсоны, краги, панталоны, рейтузы, слаксы, слипы, трусы, хинстеры, чувяки, шаровары*.

Ciekawe zjawisko można zaobserwować wśród nazw odzieży pochodzenia angielskiego. W trakcie procesu zapożyczania często dochodzi do zmiany liczby przejmowanej jednostki leksykalnej. Niektóre nazwy ubiorów, funkcjonujące w języku-źródle wyłącznie lub przede wszystkim w formie liczby mnogiej, która jest wyrażana za pomocą morfemu *-s*, w języku rosyjskim traktowane są jako rzeczowniki w mianowniku liczby pojedynczej. Wyrazy te często są postrzegane jako niepodzielna całość i charakterystyczna końcówka *-s* jest włączona do tematu i traci swoje pierwotne znaczenie gramatyczne. Rzeczowniki te tworzą liczbę mnogą poprzez dodanie tradycyjnego rosyjskiego formantu liczby mnogiej. Zjawisko to jest określane w literaturze językoznawczej jako „depluralizacja”⁴³. Zatem depluralizacji uległy takie leksemy, jak:

бутсы < ang. boots

джинсы < ang. jeans

леггинсы < ang. leggings

никерсы < ang. knickers

слаксы < ang. slacks

сникерсы < ang. sneakers

чапсы < ang. chaps

чопперсы < ang. choppers

шузы < ang. shoes.

W przypadku innych zapożyczonych z języka angielskiego nazw odzieży, wyrażających formę liczby mnogiej, obserwuje się

⁴³ M. Wójtowicz, op. cit., s. 90.

zjawisko *substytucji*⁴⁴, polegające na zamianie angielskiego morfe-
mu liczby mnogiej –s rosyjskim odpowiednikiem, czyli fleksją –ы
lub –и, na przykład:

бамстеры < ang. bamsters

бриджи < ang. breeches

брифы < ang. briefs

броуги < ang. brogues

денимы < ang. denims

вранглеры < ang. wranglers

никербокеры < ang. knickerbockers

слипы < ang. slips

хипстеры < ang. hipsters

шорты < ang. shorts.

Należy stwierdzić, że pominięcie w języku rosyjskim końców-
ki –s w omawianych pożyczkach jest rezultatem błędnej analizy
morfologicznej tych nazw, ponieważ najwidoczniej użytkownik
języka traktuje fleksję –s jako wykładnik liczby mnogiej, pomija-
jąc fakt, że angielskie pierwowzory są rzeczownikami pluralia tan-
tum, więc bez tego formantu w języku angielskim nie występują.
Niemniej jednak odnotowano formy wariantywne, na przykład:

- *блумеры/блумерсы* ← ang. bloomers;
- *скейтеры/скейтеры/скейтера* ← ang. skaters

O stopniu asymilacji pożyczek leksykalnych świadczy ich ak-
tywne uczestnictwo w nowym języku, do którego one przenikają.
Aktywność ta dotyczy również procesów słowotwórczych. Zapo-
życzone nazwy odzieży, przenikając się do systemu morfologicz-
nego i składniowego, dają początek znaczącej grupie wyrazów
pochodnych. Oczywiście, nie wszystkie jednostki nominalne pod-
legają procesom słowotwórczym, co jest uwarunkowane typowo
praktycznymi potrzebami. Jednak zdecydowana większość nazw

⁴⁴ Ibidem, s. 89.

ubiorów obcojęzycznego pochodzenia stanowi bazę do tworzenia derywatów różnych części mowy (rzeczowników, przymiotników, czasowników). Przykładem aktywnych pod względem słowotwórczym leksemów są następujące nazwy odzieży:

- *джинсы* → джинсики, джинсовка, джинсовый, джинсы-трубы;
- *жилет* → жилетик, жилетка, жилетник, жилетница, жилетный, жилеточка, жилеточный;
- *каблук* → каблучище, каблучник, каблучница, каблучный, каблучок;
- *карман* → карманник, карманница, карманный, карманчик, карманщик, кармашек;
- *корсет* → корсетка, корсетница, корсетный, корсеточный;
- *костюм* → костюмер, костюмерша, костюмерный, костюмированный, костюмировать, костюмироваться, костюмировка, костюмный, костюмчик, платье-костюм.

Powyższe przykłady świadczą o całkowitej adaptacji morfologicznej przywołanych nazw odzieży, która częstokrotnie utrudnia postrzeganie ich jako formy obcego pochodzenia. W taki właśnie sposób, czy opierając się na pożyczkach leksykalnych przyswojonych za pomocą rosyjskich środków słowotwórczych, jak również funkcjonujących w języku modeli charakterystycznych dla rosyjskiej derywatologii, utworzono ogromną liczbę słów.

Na podstawie przeprowadzonej analizy zapożyczonych nazw odzieży można stwierdzić, że proces przejmowania nazw ubiorów z innych języków jest najpopularniejszym sposobem nominacji przedmiotów badanej dziedziny leksykalno-semantycznej. Największy wpływ na kształtowanie się zasobu słownictwa odzieżowego miał język angielski oraz francuski. Dominacja pożyczek francuskich nad innymi grupami form obcojęzycznych tłumaczy się długo trwającą hegemonią Francji w dziedzinie światowej

mody. Natomiast wzrost znaczenia języka angielskiego w ostatnich latach nie tylko w Europie, ale na całym świecie jest na tyle zrozumiały, że obecność licznych anglicyzmów nie wymaga szczególnego komentarza. Dynamiczne przenikanie obcojęzycznych elementów do języka rosyjskiego to zjawisko żywe i nieuchronne. Na pewno długo jeszcze będzie jednym z podstawowych sposobów wzbogacania leksyki.

Zakończenie

Współczesny świat mody charakteryzuje się niezwykle dynamicznym rozwojem. O ile do XIX wieku zmiany w modzie następowały po upływie stuleci, to obecnie przemiany w stylu odzieżowym zachodzą co rok, a nawet co sezon. Nieustające „rewolucje” w dzisiejszej modzie w Rosji i na całym świecie są uwarunkowane wieloma przyczynami. Na taki stan rzeczy wpłynął między innymi progres techniczny w przemyśle tekstylnym, nieograniczony dostęp do sklepów odzieżowych (ekskluzywnych butików i sklepów sieciowych), intensywna działalność środowisk projektantów, wzrost popularności modelingu oraz konsumpcyjny styl życia społeczeństw charakteryzujących się wysokim poziomem materialnym. Poza tym niepodważalną rolę w kreowaniu mody odgrywają współczesne media wzbudzające zainteresowanie nowatorskimi trendami odzieżowymi. Za pośrednictwem telewizji, prasy i Internetu określa się nowe kanony piękna, reklamuje i rozpowszechnia się to, co jest pożądane, a neguje, co jest *de mode*. Język, którym posługuje się moda, odzwierciedla jej burzliwy rozwój. Nowe przedmioty odzieży, nowe fasony, kroje i style wymagają nazwania, a potrzebę tę zaspokaja system leksykalny.

Celem niniejszej pracy było ustalenie i opisanie sposobów nominacji językowej w obrębie leksyki odzieżowej funkcjonującej w współczesnym języku rosyjskim. Na podstawie analizy zgromadzonego materiału badawczego można sformułować twierdzenie, że w akcie nadawania nazw przedmiotom odzieży wykorzystuje się wszystkie znane w języku rosyjskim podstawowe sposoby nominacji językowej charakterystyczne dla rzeczownika.

Okazało się, że jednym z najbardziej produktywnych sposobów nominacji ubiorów jest proces zapożyczenia nazw z języków obcych. Pożycзки stanowią około 50% materiału badawczego¹. Największą liczbę leksemów przejęto z języka angielskiego (120) i francuskiego (102), a mniejsze liczebnie grupy tworzy słownictwo importowane z języków turkijskich (34), języka niemieckiego (19), greckiego (10), łaciny (9), holenderskiego (6), i innych. Silna pozycja galicyzmów, stanowiących stabilny korpus określeń ubiorów, tłumaczy się długoletnią dominacją Francji w modzie światowej. Natomiast należy podkreślić, że na przestrzeni ostatnich dziesięcioleci pozycja języka angielskiego, jako źródła transferu nowych słów, zdecydowanie wzrosła. Badania wykazały, że na przełomie XX i XXI wieku anglicyzmy dominują wśród innowacji leksykonu mody. W tym okresie pojawiły się takie nazwy, jak na przykład *джеггинсы, конверсы, лонгслив, свитшот, скейтеры, слипоны, стринги, танга, тишерт, треггинсы, угги, хиллисы, худи* i inne. Współczesne pożyczki przedostają się do języka rosyjskiego w znacznej mierze pod wpływem mody językowej, rzadziej wynikają z potrzeby określenia nowego desygnatu. Dynamiczne przenikanie obcojęzycznej leksyki na grunt rosyjski jest zjawiskiem żywym i nieuchronnym, co pozwala przypuszczać, że jeszcze długo będzie jednym z głównych sposobów wzbogacania zasobu leksykonu mody.

Istotną pozycję w procesach nominacji odzieży zajmuje de-rywacja morfologiczna. Nazwy ubiorów są tworzone od różnych części mowy. Nazwy proste powstają przede wszystkim od podstaw przymiotnikowych, rzeczownikowych, od wyrażeń przymi-kowych, rzadziej natomiast są motywowane czasownikami lub li-czebnikami. Odrzeczownikowe nazwy ubiorów głównie są repre-zentowane przez formy deminutywne, augmentatywne i określenia o zabarwieniu ekspresywnym. W toku analizy zaobserwowano, że

¹ W obliczeniach nie wzięto pod uwagę nazw deminutywnych, augmenta-tywnych oraz nazw o zabarwieniu ekspresywnym, ponieważ mają one cha-akter modyfikacyjny i można je utworzyć praktycznie od większości zgro-madzonych jednostek leksykalnych.

w akcie nazywania przejawia się silne dążenie do ekonomii środków językowych, czego przykładem są leksemy utworzone w wyniku uniwerbizacji, na przykład *гавайка* ← *гавайская рубаишка*, *джинсовка* ← *джинсовая одежда*, *кожанка* ← *кожаная куртка*. W obrębie struktur zuniwerbizowanych największą grupę stanowią nazwy powstałe w rezultacie sufiksacji.

Do najnowszych tendencji słowotwórczych w zakresie słownictwa związanego z modą zalicza się zjawisko kompozycji. Wśród innowacji w formie złożonych nazw odzieży dominują struktury połączeń rzeczownikowych zbudowanych na zasadzie równorzędności członów. Charakteryzują się one pisownią z łącznikiem, na przykład *бретельки-спагетти*, *платье-рубаишка*, *сапоги-чулки*, *юбка-шорты*. Popularność kompozycji jako sposobu nominacji przedmiotów odzieży wynika stąd, że rzadko stosuje się ją do nazywania nowych desygnatów; na ogół złożenia wykorzystuje się do akcentowania szczegółów istniejących już przedmiotów odzieży, takich jak długość, deseń, styl, krój, kształt. Poza tym, wśród kompozytów znaczącą pozycję zajmują nazwy, których podstawy słowotwórcze są zespolone interfiksami o, e, na przykład *босоножки*, *телогрейка*, *чёрнобурка*. Dość liczną grupę złożzeń tworzą struktury zespolone bezpośrednio, bez formantu spajającego, w których pierwszy człon jest wyrażony liczebnikiem ułamkowym *пол*, wskazującym na rozmiar odzieży, na przykład *полукепка*, *полукеды*, *полусапожки*.

Zaobserwowano również wzrost popularności złożonych nazw odzieży z elementami *мини*, *макси*, *гидро-*, *мото-*, *термо-*, na przykład *мини-трусики-шортики*, *макси-юбка*, *мотоодежда*, *термоблуза*.

W kształtowaniu zasobu leksyki odzieżowej znaczące miejsce przypada derywacji semantycznej. Analiza zgromadzonego materiału wykazała, że modyfikacje znaczeń oparte na przekształceniach metaforycznych i metonimicznych są źródłem ogromnych możliwości kreatywnych. Nazwy odzieży w postaci metafor są motywowane najczęściej zewnętrznym podobieństwem zestawianych

desygnatów, rzadziej analogią funkcji. Nazwy ubiorów w postaci metonimii również tworzą sporą pod względem liczebności grupę. W przeciwieństwie do metaforyzacji, proces metonimizacji jest zjawiskiem charakteryzującym się regularnością i łatwością przewidywania kierunku zmian semantycznych.

W trakcie badań zarejestrowano także zmiany znaczenia nazw odzieży w obrębie tego samego pola semantycznego. Zjawiska tego typu, określane jako zwężenie oraz rozszerzenie znaczenia, pełnią ważną rolę w akcie nominacji ubiorów. Zwężenie znaczenia zaobserwowano jedynie w przypadku kilku egzemplifikacji, a rozszerzenie znaczenia okazało się procesem powtarzalnym, typowym dla współczesnej leksyki odzieżowej. Przesunięcia semantyczne w obrębie tego samego paradygmatu, wynikające na ogół z przyczyn ekstralingwistycznych, są dostrzegalne na przykładzie wielu leksemów, funkcjonujących w rosyjskim słowniku mody. Popularność przekształceń znaczeniowych w obrębie słownictwa odzieżowego wynika z faktu, że stare stroje są inspiracją dla współczesnych projektantów do tworzenia nowych ubiorów, których styl nawiązuje do dorobku materialnego mody minionych lat i epok.

Przeprowadzone badania pozwalają stwierdzić, że słownictwo odzieżowe, funkcjonujące we współczesnym języku rosyjskim, tworzy niezwykle ciekawą grupę tematyczną, zróżnicowaną pod względem chronologicznym i stylistycznym. W leksykonie mody odnotowuje się nazwy ubiorów ustabilizowane przez wieloletnią, a nawet wielowiekową obecność w języku oraz najnowsze jednostki leksykalne, które pojawiły się na przełomie XX i XXI wieku. Innowacje leksykalne określające ubiory nieustannie pojawiają się w języku rosyjskim, ale o ich dalszym losie zadecyduje stopień ich rozpowszechnienia wśród użytkowników języka i zasadność użycia. Jeśli najnowsze nazwy odzieży zaspokoją potrzeby komunikacyjne, okażą się funkcjonalnie przydatne i uzyskają aprobatę społeczną, to najprawdopodobniej w przyszłości obecność ich zostanie zarejestrowana w słownikach.

Bibliografia

- Apresjan J. D., *Semantyka leksykalna. Synonimiczne środki języka*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1995
- Bajerowa I., *Zarys historii języka polskiego 1939-2000*, Warszawa 2003
- Bałałykina E., Bartoszewicz A., Nikołajew G., *Słotwórstwo rosyjskie dla Polaków*, Warszawa 1990
- Bartoszewicz A., Wawrzyńczyk J., (red.), *Gramatyka opisowa współczesnego języka rosyjskiego*, cz. 2, *Leksyka i słotwórstwo*, Warszawa 1987
- Bazyłow L., *Historia nowożytniej kultury rosyjskiej*, Warszawa 1986
- Bazyłow L., *Historia Rosji*, Warszawa 1985
- Blicharski M., *Złożenia imienne w języku rosyjskim i polskim. Studium konfrontatywne*, Warszawa-Wrocław 1977
- Borejszo M., *Nazwy ubiorów we współczesnej polszczyźnie*, Poznań 2001.
- Dacewicz L., *Nazwy odzieży w języku polskim i rosyjskim*, rozprawa doktorska, Lublin 1984, maszynopis
- Dacewicz L., *Zapóżyczenia w zakresie rosyjskich i polskich nazw odzieży*, „Slavia Orientalis” 1986, t. 35, nr 2, s. 303-310
- Dokulil M., *Teoria derywacji*, przełożyli z j. czeskiego A. Bluszcz i J. Stachowski, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1979
- Gajda S., *Metafora w nauce – norma czy dewiacja?* (w:) *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Powstańców Śląskich w Opolu*, Opole 1993, s. 27-40
- Gajda S., *Wprowadzenie do teorii terminu*, Opole 1990
- Grzegorzczkowa R., *Słotwórstwo rzeczowników złożonych*, „Poradnik Językowy” 1963, nr 7, s. 255-264

- Grzegorzczkowska R., *Wprowadzenie do semantyki językoznawczej*, Warszawa 2001
- Grzegorzczkowska R., *Wstęp do językoznawstwa*, Warszawa 2007
- Grzegorzczkowska R., *Zarys słowotwórstwa polskiego, Słowotwórstwo opisowe*, Warszawa 1982
- Jadacka H., *System słowotwórczy współczesnej polszczyzny (1945-2000)*, Warszawa 2001
- Jankowski H., *Nazwy osobowe Tatarów litewsko-polskich*, „Rocznik Tatarów Polskich” 1997, nr 4, s. 59-90
- Kaliszan J., *Семантико-конденсационная универбация составных наименований в современном русском языке*, Poznań 1986
- Kleszczowa K., *Struktura syntaktyczno-semantyczna rzeczowników od wyrażenia przyimkowych*, „Poradnik Językowy” 1977, nr 4, s. 141-152.
- Kurzowa Z., *Złożenia imienne we współczesnym języku polskim*, Warszawa – Kraków 1976
- Lachur Cz., *Zarys językoznawstwa ogólnego*, Opole 2004
- Lisowska G., *Заемствованные имена существительные в системе русского языка*, Słupsk 2005
- Luciński K., *Anglicyzmy w języku polskim i rosyjskim*, Kielce 2000
- Luciński K., *Языковые заимствования и ментальность*, Kielce 2009
- Lyons J., *Wstęp do językoznawstwa*, Warszawa 1975
- Mańczak-Wohlfeld E., *Tendencje rozwojowe współczesnych zapożyczeń angielskich w języku polskim*, Kraków 1995
- Markowski A., *Kultura języka polskiego. Teoria. Zagadnienia leksykalne*, Warszawa 2006
- Martysiuk M., *Характеристика немецких заимствованных имён существительных в русском языке: фонетика, морфология, семантика*, Poznań 1978
- Masłowska E., *Derywacja semantyczna rzeczowników ekspresywnych*, Wrocław 1988
- Meringer R., *Zur Aufgabe und zum Namen unserer Zeitschrift*, „Wörter und Sachen” 1911, Nr 3
- Meyer-Lubke W., *Zur Geschichte der Dreschgerate*, „Wörter und Sachen” 1909, Nr 1

- Nagórko A., *Zarys gramatyki polskiej (ze słowotwórstwem)*, Warszawa 2001
- Nowowiejski B., *Z zagadnień kontaktów językowych*, Białystok 2010
- Olechnowicz M., *Miejsce derywatów urabianych z wyrażen przyimkowych w rosyjskim systemie słowotwórczym*, „Nauki Humanistyczno-Społeczne” 1968, z. 54, s. 95-105
- Ostromięcka-Frączak B., *Nazwy własne jako podstawy derywacji*, (w:) *Współczesna leksyka*, K. Michalewski (red.), cz. 2, Łódź 2001, s. 67-75
- Piotrowicz A., Witaszek-Samborska M., *O zestawieniach we współczesnej polszczyźnie (na przykładzie słownictwa kosmetycznego)*, „Poradnik Językowy” 2000, z. 10, s. 34-44
- Pstyga A., *Nowe słownictwo rosyjskie. Struktura formalna i semantyczna rzeczownika*, Gdańsk 1994
- Rejakowa B., *Myślę, czuję i chcę tego co każe moda (O perswazyjności tekstów o modzie)*, (w:) *Manipulacja w języku*, P. Krzyżanowski, P. Nowak (red.), Lublin 2004, s. 161-174
- Rejakowa B., *Współczesne zapożyczenia z zakresu mody*, (w:) *Język polski. Współczesność. Teraźniejszość*, W. Książek-Bryłowa, H. Duda (red.), Lublin 2000, s. 71-84
- Romanik A., *Kompozyty w systemie słowotwórczym rosyjskich nazw odzieży*, „Studia Slawistyczne. Pogranicza Kulturowe, Literackie, Językowe” 2008, t. 7, s. 121-127
- Romanik A., *Названия одежды, мотивированные собственными именами*, „Studia Wschodniosłowiańskie” 2007, t. 7, s. 343-348
- Rutkowski M., *Nazwy własne w strukturze metafory i metonimii*, Olsztyn 2007
- Sarnowski M., *Quasi-deminutiva w języku rosyjskim i polskim*, Wrocław 1991
- Siatkowski J., *Studia nad wpływami obcymi w ogólnosłowiańskim atlasie językowym*, Warszawa 2004
- Smółkowska T., *Nominacja językowa na materiale nazw rzeczownikowych*, Wrocław 1989
- Smółkowska T., *Nowe słownictwo polskie*, Wrocław 1976
- Saussure de F., *Kurs językoznawstwa ogólnego*, Warszawa 1985
- Schuchardt-Brevier G., *Sachen und Worter*, „Anthropos” 1912, Nr VII

- Stalmaszczyk P. (red.), *Metodologia językoznawstwa: podstawy teoretyczne*, Łódź 2006
- Stalmaszczyk P. (red.), *Metodologie językoznawstwa. Współczesne tendencje i kontrowersje*, Kraków 2008
- Stalmaszczyk P. (red.), *Metodologie językoznawstwa. Filozoficzne i empiryczne problemy w analizie języka*, Łódź 2010
- Symoni-Sułkowska J., *Formacje rzeczownikowe utworzone od wyrażeń przyimkowych*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź 1987
- Szadyko S., *Роль и место аббревиатур в русском специальном языке информатик*, „*Studia Wschodniosłowiańskie*” 2010, t. 10, s. 191-208
- Szczepańska E., *Uniwersalizacja w języku polskim i czeskim*, Kraków 1994
- Świątek J., *W świecie powszechnej metafory. Metafora językowa*, „*Nauka dla Wszystkich*” 1998, nr 489
- Tokarski R., *Derywacja semantyczna jako jedno ze źródeł polisemii wyrazowej*, (w:) *Pojęcie derywacji w lingwistyce*, J. Bartmiński (red.), Lublin 1981, s. 91-105
- Tokarski R., *Uwagi o semantycznych mechanizmach zmian metaforycznych*, (w:) *Studia o metaforze II*, M. Głowiński, A. Okopień-Sławińska (red.), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź 1983, s. 45-61
- Ullman S., *Semantics. An introduction to the science of meaning*, Oxford 1967
- Walczak B., *Adaptacja francuskich zapożyczeń leksykalnych w języku rosyjskim i polskim*, (w:) *Z polskich studiów slawistycznych*, Warszawa 1978, s. 315-321
- Waszakowa K., *Przejawy internacjonalizacji w słowotwórstwie współczesnej polszczyzny*, Warszawa 2005
- Wojan K., *Przypadkowe i nieprzypadkowe wędrowki leksemów*, Gdańsk 2010
- Wójtowicz M., *Характеристика заимствованных из английского языка имён существительных в русском языке*, Poznań 1984
- Wróblewski P., *Struktura, typologia i frekwencja polskich metafor*, Białystok 1988
- Vachek J., *The Linguistic School of Prague. An introduction to its theory and practice*, Bloomington-London 1966
- Ziegler G., *Tajemnice rodu Romanowów*, Warszawa 2000

- Азарах Ю. С., *Словообразование и формобразование существительных в истории русского языка*, Москва 1982
- Акуленко Е. А., *К вопросу о принципах номинации в диалектной лексике (на материале лексико-семантической группы «одежда» в островных русских говорах Жлобинского района Гомельской области)*, Материалы научной конференции преподавателей и аспирантов университета, ч. 3, Минск 2002, с. 3-5
- Аристова В. А., *Англо-русские языковые контакты*, Ленинград 1978
- Арутюнова Н. Д., *Языковая метафора (Синтаксис и лексика)*, (в:) *Лингвистика и поэтика*, Москва 1979, с. 147-173
- Бабицкене З. И., *Регулярная полисемия и её отражение в русской и литовской лексикографии: Автореферат диссертации на соискание научной степени кандидата филологических наук.*, Ленинград 1983
- Барт Р., *Система моды. Статьи по семиотике культуры*, Москва 2003
- Бондарчук Г. Г., *Наименования одежды и их семиотические функции*, (в:) *С любовью к языку. Сборник научных трудов. Посвящается Е. С. Кубряковой*, Москва-Воронеж 2002, с. 188-196
- Бондарчук Г. Г., *Семиотический план обозначения одежды*, (в:) *Форма, значение и функции единиц языка в речи. Материалы международной научной конференции*, ч.1, Минск 2002, с. 138-141
- Букчина Б. З., Калакуцкая Л. П., *Сложные слова*, Москва 1974
- Бульгина Т. В., *Особенности структурной организации языка как системы и методы её исследования*, Москва 1991
- Валгина Н. С., *Активные процессы в современном русском языке. Учебное пособие*, Москва 2003
- Вардзелашвили Ж. А., *К вопросу о толковании термина «номинация» в лингвистических исследованиях, „Славистика в Грузии”*, вып. 1, Тбилиси 2000, с. 62-68
- Васильев А. В., *Русская мода. 150 лет в фотографиях*, Москва 2009
- Вахрос И. С., *Наименования обуви в русском языке. Древнейшие наименования, до петровской эпохи*, Хельсинки 1959
- Виноградов В. В. (ред.), *Грамматика русского языка*, Москва 1960
- Виноградов В. В., *Словообразование в его отношении к грамматике и лексикологии. Избранные труды. Исследования по русской грамматике*, Москва 1975

- Гак В. Г., *К диалектике семантических отношений в языке*, (в:) *Принципы и методы семантических исследований*, Москва 1976, с. 73-92
- Гак В. Г., *К типологии лингвистических номинаций*, (в:) *Языковая номинация. Общие вопросы*, Москва 1977, с. 230-293
- Голанова Е. И., *О некоторых тенденциях и способах номинации в современном русском языке*, „Русский язык в школе”, № 4, Москва 1981, с. 14-19
- Горбачевич К. С., *Словарь литературного языка и язык художественной литературы*, (в:) *Словарные категории, сб. статей*, Москва 1988
- Граудина Л. К., *Мы, мода и язык (о языке модных журналов)*, (в:) *Мы сохраним тебя русская речь*, Москва 1995, с. 40-46
- Гужва Ф. К., *Современный русский литературный язык*, Киев 1978
- Диброва Е. И. (ред.), *Современный русский язык. Теория: Анализ языковых единиц*, Москва 2008
- Журавлев А. Ф., *Технические возможности русского языка в области предметной номинации*, (в:) *Способы номинации в современном русском языке*, Москва 1982
- Забелин И. Е., *Быт русских царей*, Москва 1901
- Захаржевская Р. В., *История костюма. От античности до современности*, Москва 2007
- Земская Е. А., *Словообразование как деятельность*, Москва 2005
- Земская Е. А., *Современный русский язык. Словообразование*, Москва 1973
- Земская Е. А., *Современный русский язык. Словообразование*, Москва 2005
- Земская Е. А., Шмелёв Д. Н., *Развитие словообразования современного русского языка*, Москва 1966
- Земская Е. А. (отв. ред.), *Русский язык конца XX столетия (1985-1995)*, Москва 2000
- Исаченко А. В., *К вопросу о структурной типологии словарного состава славянских литературных языков*, „Slavia” 1958, с. 334-352
- Каленчук М. Л., *Об одной из норм произношения заимствованных слов в русском языке*, (в:) Л. П. Крысин (отв. ред.), *Русский язык сегодня. 4. Проблемы языковой нормы*, Москва 2006, с. 260-266

- Карпенко М. А. (ред.), *Русский язык и современность (общественные функции, развитие, изучение и преподавание)*, Киев 1989
- Карпов А. К., *Современный русский язык: словообразование, морфология*, Москва 2002
- Карцевский С. И., *Из лингвистического наследия*, Москва 2000
- Кодухов В. И., *Введение в языкознание*, Москва 1979
- Кожурина Т. А., *Названия женской одежды в говорах могилевско-смоленского пограничья*, (в:) *Языковая номинация. Тезисы докладов международной научной конференции*, Минск 1996, с. 150-151
- Коряковцева Е. И., *О словообразовательной компресии (на материале русского и польского языков)*, (в:) *Функциональные аспекты словаутварэння. Доклады IX Міжнароднай навуковай канферэнцыі Камісіі па славянскаму словаутварэнню пры Міжнародным камітэце славістау*, Мінск 2006, с.122-131
- Костомаров В. Г., *Языковой вкус эпохи. Из набюдений над речевой практикой масс-медия*, Санкт-Петербург 1999
- Крысин Л. П., *Заимствование иноязычной лексики*, (w:) *Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Русский язык*, E. Szirajew (red.), Opole 1997, с. 107-120
- Крысин Л. П., *Иноязычное слово в контексте современной общественной жизни*, (в:) *Русский язык конца XX столетия (1985-1995)*, Москва 2000, с. 142-161
- Крысин Л. П., *Иноязычные слова в современной жизни*, (в:) *Русский язык конца XX столетия*, Москва 1996, с. 42-55
- Крысин Л. П., *Иноязычные слова в современном русском языке*, Москва 1968
- Крысин Л. П., *Лексическое заимствование и калькирование в русском языке последних десятилетий*, „Вопросы языкознания”, 2002, № 6, с. 27-34
- Крысин Л. П. (отв. ред.), *Современный русский язык. Активные процессы на рубеже XX-XXI веков*, Москва 2008
- Кубрякова Е. С., *Словообразование и другие сферы языковой системы в структуре номинативного акта*, (в:) *Словообразование в его отношениях к другим сферам языка. Игорю Степановичу Улуханову к 65-летию со дня рождения*, Innsbruck 2000, с. 13-26

- Кубрякова Е. С., *Части речи в ономасиологическом освещении*, Москва 1978
- Левин Ю. И., *Структура русской метафоры*, (в:) *Избранные труды*, Москва 1998, с. 457-464
- Марков В. М., *О семантическом способе словообразования в русском языке*, Ижевск 1981
- Маслова-Лошанская С. С., *О процессе наименования*, „Скандинавский сборник”, вып. 18, Таллин 1973
- Менжинская-Войтова А. В., *Фонетическое освоение бытовых галлицизмов в русском языке*, (в:) *Лингвистическая парадигматика в содержании обучения языка*. Материалы XV Международной научно-практической конференции БООПРЯН, ч. 1, Минск 2003, с. 57-59
- Миронова Г. М., *Названия одежды в древнерусском языке*, Диссертация на соискание научной степени кандидата филологических наук, Киев 1978
- Молотова Л. Н., Соснина Н. Н., *Русский народный костюм. Из собрания Государственного музея этнографии народов СССР*, Ленинград 1984
- Мусатаева М. Ш., *Тюркизмы как отражение русско-тюркских языковых взаимосвязей*, (в:) III Международный конгресс исследователей русского языка *Русский язык: исторические судьбы и современность. Сборник тезисов*, Москва 2007, с. 136-137
- Нанн Дж., *История костюма 1200-2000*, пер. с англ. Т. Супруновой, Москва 2005
- Нещименко Г. П., *Заемствования как проявление культурно-языковых контактов и их функционирование в языке-рецепторе*, (в:) *Встречи этнических культур в зеркале языка в сопоставительном лингвокультурном аспекте*, Москва 2002, с. 121-151
- Никитевич В. М., *Субстантив в составе номинативных рядов (К проблеме деривационной грамматики)*. Автореферат докторской диссертации, Москва 1973
- Никитич Л. Д., *Иноязычная лексика*, Ленинград 1967
- Николина Н. А., Фролова Е. А., Литвинова М. М., *Словообразование современного русского языка*, Москва 2005

- Осипова Л. И., *Активные процессы в современном русском словообразовании (суффиксальная универбация, усечение)*, Москва 1999
- Осипова Л. И., *Новые слова в русском языке (суффиксальные универбы женского рода с суффиксом – к(а))*, Москва 2000
- Парандовский Я., *Способы номинации в современном русском языке*, Москва 1982
- Прохорова В. Н., *Полисемия и лексико-семантический способ словообразования в современном русском языке*, Москва 1980
- Пушкин А. С., *Евгений Онегин*, (в:) *Избранные произведения*, Ленинград 1968
- Реформаторский А. А., *Введение в языкознание*, Москва 1967
- Секежицки Э., *Парадигматические существительные в русском и польском языках*, Szczecin 1996
- Серебрянников Б. А. (отв. ред.), *Языковая номинация. Виды наименований*, Москва 1977
- Серебрянников Б. А. (отв. ред.), *Языковая номинация. Общие вопросы*, Москва 1977
- Скляревская Г. Н., *Метафора в системе языка*, Санкт-Петербург 1993
- Скляревская Г. Н., *Языковая метафора в словаре. Опыт системного описания*, „Вопросы языкознания” 1987, № 2, с. 58-65
- Скляревская Г. Н., Ваулина Е. Ю., *Новейшие и наиболее распространённые заимствования в современном русском языке*, Санкт-Петербург 2004
- Соколовская Т. Д., *Универбация как традиционный активный процесс в русском языке*, (в:) *Русский язык: исторические судьбы и современность, сборник тезисов. III Международный конгресс исследователей русского языка*, Москва 2007, с. 234-235
- Спицына Н. П., *Миграция слов в мире моды*, (в:) *Форма, значениеи функции языка и речи. Материалы докладов международной научной конференции*, Минск 2002
- Спицына Н. П., *Сложные наименования одежды в английском, немецком и русском языках*, (в:) *Вестнік Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта*, серыя 4, Минск 2002, с. 67-72
- Спицына Н. П., *Способы наименования предметов одежды в английском, немецком и русском языках*, (в:) *Проблемы семантического*

- описания единицы в речи. Материалы докладов Международной научной конференции, посвящённой 50-летию МГЛУ, ч. 1, Минск 1998, с. 188-192
- Телия В. Н., *Вторичная номинация и её виды*, (в:) *Языковая номинация. Виды наименований*, Москва 1977, с. 129-221
- Трофимович Т. Г., *Композитные наименования и типология старорусской предметной номинации*, (в:) *Функциональные аспекты словаутварэння*. Доклады IX Міжнароднай навуковай канферэнцыі Камісіі па славянскаму словаутварэнню пры Міжнародным камітэце славістаў, Мінск 2006, с. 247-256
- Уфимцева А. А., *Лексическая номинация (первичная нейтральная)*, издание второе, Москва 2010
- Уфимцева А. А., *Слово в лексико-семантической системе языка*, Москва 1968
- Ферм Л., *Особенности развития русской лексики в новейший период (на материале газет)*, Uppsala 1994
- Филин Ф. П., *О названиях обуви в русском языке*, (в:) *Лексикографический сборник*, вып. 6, Москва 1963, с. 166-171
- Шанский Н. М., *Лексикология современного русского языка*, Москва 1972
- Шведова Н. Ю. (глав. ред.), *Русская грамматика*, Москва 1980
- Шевчук Н. П., *Новые наименования одежды в английском языке*, (в:) *Вестник МГЛУ*, серия I, Филология № 5, Минск 1999, с. 101-109
- Шмелёв Д. Н., *Лексика современного русского языка*, Москва 1968
- Шмелёв Д. Н. (отв. ред.), *Способы номинации в современном русском языке*, Москва 1982
- Шуба П. П. (глав. ред.), *Современный русский язык. Фонетика. Лексикология. Фразеология*, Минск 1998
- Юналеева Р. А., *Тюркизмы русского языка (проблемы полиаспектного исследования)*, Казань 2000
- Яковенко М. В., *Трансонимизация в свете общей теории номинации*, „Восточноукраинский лингвистический сборник”, вып. 11, Донецк 2007, с. 133-139

Słowniki i encyklopedie

- Gołąb Z., Heinz A., Polański K., *Słownik terminologii językoznawczej*, Warszawa 1968
- Nesterowicz B., Skupińska-Dybek E., *Rosyjsko-polski słownik wyrazów obcych*, Gdańsk 2002
- Polański K. (red.), *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*, Wrocław 1999
- Urbańczyk S. (red.), *Encyklopedia wiedzy o języku polskim*, Wrocław 1978
- Адамчик В. В. (глав. ред.), *Новый словарь иностранных слов*, Минск 2006
- Андреева Р., *Энциклопедия моды*, Санкт-Петербург 1997
- Беловинский Л. В., *Энциклопедический словарь русской жизни и истории: XVIII – начало XIX в.*, Москва 2003
- Володин В. А. (глав. ред.), *Современная энциклопедия. Мода и стиль*, Москва 2002
- Галяс К. И. (ред.), *Польско-русский текстильный словарь*, Москва-Варшава 1989
- Караулов Ю. Н. (глав. ред.), *Русский язык. Энциклопедия*, Москва 1997
- Крысин Л. П. (глав. ред.), *Толковый словарь иноязычных слов*, Москва 2007
- Кузнецов С. А. (глав. ред.), *Большой толковый словарь русского языка*, Санкт-Петербург 2000
- Ожегов С. И., Шведова Н. Ю., *Толковый словарь русского языка*, Москва 1999
- Скляревская Г. Н. (ред.), *Толковый словарь русского языка конца XX века. Языковые изменения*, Санкт-Петербург 1998
- Скляревская Г. Н. (ред.), *Толковый словарь русского языка начала XXI века. Актуальная лексика*, Санкт-Петербург 2006
- Словарь современного русского литературного языка*, АН СССР, Москва 1950-1965, т. 1-17
- Фасмер М., *Этимологический словарь русского языка*, Москва 1986, т. I-IV
- Черных П. Я. (ред.), *Историко-этимологический словарь современного русского языка*, Москва 1999

Шведова Н. Ю. (глав. ред.), *Русский семантический словарь*, Москва 2002

Ярцева В. Н. (глав. ред.), *Большой энциклопедический словарь. Языковедение*, Москва 1998

Ярцева В. Н. (глав. ред.), *Лингвистический энциклопедический словарь*, Москва 1990

Wydawnictwa prasowe

„Ателье”, „Добрые советы”, „Женский журнал”, „Красота и здоровье”, „Лиза”, „Лиза Girl”, „Burda”, „Cosmopolitan”, „Elle”, „Glamour”, „Mini”

Strony internetowe

<http://footwear.com.ua/new/sneakers-1810.html> [20.02.2010]

<http://narodko.ru/article/vio/> [16.10.2010]

<http://ru.wikipedia.org/wiki/sarafan> [12.06.2009]

http://www.shoes.ru/index.php?akus=1&_id=1 [20.02.2010]

<http://www.sarafan.ru> [05.04.2008]

<http://www.moda-dic.ru/html/o/odejda.html> [30.07.2009]

<http://www.gaponez.com/index.php?product ID=2810> [26.02.2010]

<http://www.shop.fott.ru/> [10.10.2011]

http://msk.pulscen.ru/products/sportivnaya_odezhda [21.04.2010]

<http://www.fashiontime.ru/category/clothing.html> [27.04.2010]

<http://www.lady.ru/moda> [13.03.2011]

Wykaz skrótów

ang. – angielski
arch. – archaizm
franc. – francuski
grec. – grecki
hiszp. – hiszpański
hist. – historyzm
holend. – holenderski
jap. – japoński
łac. – łaciński
niem. – niemiecki
tur. – turkijski
ukr. – ukraiński
włos. – włoski

Indeks nazw odzieży

A

авиатик 127, 148
адидасы 145
ажур 127, 131
азям 122, 124
алладины 17, 102
альяска 79
амазонка 102
анорак 111, 146
апаш 127, 131
апостольник 61
арафатка 61, 86
армяк 122, 123, 148
архалук 122
атлас 102
афганка 65, 71

Б

бабочка 97, 99
бабуши 127
бадлон 137
балахон 124
балерины 102
балетки 65, 70, 86, 110
бамстеры 137, 152
бананы 97, 99
бандана 137
бант 145

бантик 59
бардотка 61
бархат 102
бархатка 65, 70, 86
баска 127, 148
баскин 127, 131
баттерфлай 137
бапшык 14, 122
бапмаки 122, 123
бебидолл 137, 144
бедровки 17, 61
безразмерки 72
безрукавка 72, 75
бейсболка 65, 108
бекеша 146
бельё 62
бельишко 60
бендо 127
берберри 137, 143, 149
берет 127, 131, 132
беретик 59
бермуды 17, 79, 137
берцы 62
бескозырка 72, 75
бешмет 122
бикини 136, 149
блейзер 137, 148
блуза 65, 66, 67, 127, 148, 150
блуза-кимоно 78
блуза-накидка 78

блузка 78
блузка-крестьянка 77
блузон 127, 131, 148
блумеры / блумерсы 17, 137, 142,
152
боа 91, 127, 131, 149, 150
бобровка 65, 86
бобры 102
боди 136, 137, 149
бодилайнер 137
боди-сетка 80
боди-шорты 137
боксеры 17, 136, 137, 141
болеро 145, 149
боливар 145
болонья 145
бомбер 137
борцовки 65
босоножки 72, 81, 157
ботинки 59
ботинки 59, 65
ботиночки 59
ботфорты 127
бра 136, 137, 149
брезентовка 65, 69
брезентуха 68, 69, 70
бретель 132
бретелька 59
бретельки-спагетти 80, 157
бриджи 17, 108, 136, 137, 141,
144, 151, 152
брифы 17, 137, 152
бронезилет 51, 81, 82
броуги 136, 137, 152
брюки 17, 78, 106, 123, 145, 151
брюки-бананы 79
брюки-галифе 79
брюки-дудочки 98

брюки-капри 79
брючки 59
брючный костюм 84, 86
брюшко 102
будёновка 61, 108
бурагино 102
бурка 122, 148
бутсы 136, 137, 143, 151
буфы 128
бушлак 122
бушлат 122
бюстгальтер 145, 148
бюстик 59
бюстье 128, 131, 132, 149

В

валенки 65, 66, 70
валеночки 59
валенцы 59
варежка 13
варшава 102
ватник 57, 68, 70
велингатонны 137
велосипедки 65, 70, 86, 108
венгерка 71
ветровка 79
вечернее платье 84, 85, 112
вибрамы 137, 143
визитка 65, 70
водолазка 61, 81
волан 128, 131, 132
ворот 60
воротник 60, 61
воротник а-ля Мария Стюарт 86
воротник-гольф 78
воротник-тройер 77
воротничок 59, 74

вранглеры 17, 137, 143, 151, 152
вуалетка 59, 61
вуаль 128, 131
вуалька 59
вырез 71
вьетнамки 65, 66, 71

Г

гавайка 65, 71, 86, 157
гавелок 137, 142
гаврош 128
галифе 17, 79, 103
галоши 128
галстук 145, 148, 150
галстук-бабочка 78
галстук-бант 78
гамаша 128
гардероб 17, 128
гармошки 97, 99
гарнитур 128, 148
гаун 137
гаучосы 137
гвоздик 97, 99
гвоздики 102
гетры 128, 151
гидрокомбинезон 83
гидрокостюм 65, 83
гладиаторы 102
годэ 128, 132, 149
головные уборы 17, 51, 84
голошейка 83
гольф 78
гольффик 59
гольфы 136, 137, 144
горжетка 128, 148, 150
горфе 128, 131, 149
грация 145, 148

гриндерсы 15, 138, 143
грудь 102

Д

дафлкот 138, 144
двойка 72
двурядка 71
деголёвка 61
дезерты 138
декольте 128, 131, 132, 149
демисезон / демисезонное пальто
69, 70
денимы 138, 152
деревяшки 70
джегинсы 17, 138, 141, 156
джерпер 136, 138, 141, 148, 150
джерси 138, 141, 149
джинсики 59, 153
джинсовка 65, 70, 86, 153, 157
джинсы 17, 136, 138, 141, 143,
151, 153
джинсы-полукорсет 78
джинсы-трубы 79, 153
джоки 17, 138
диадема 145
дипломат 102
дождевик 51, 68, 70
домино 128, 131, 149
драпе 128, 149
дублёнка 65, 70
дудочки 59, 97, 98, 99
дутик 68, 70
душегрейка 77, 81, 83

Е

епанча 14, 122, 124
ермолка 122

Ж

жабо 128, 131, 132, 149
жакет 128, 131, 148
жакет-болеро 78
жакетик 59
жакет-корсет 78
жакет-фрак 78
жалюзи 128, 131, 149
жиго 128, 131, 149
жилет 81, 127, 128, 131, 132, 153
жилетик 59, 153
жилетка 59, 153
жокейка 65
жюстокор 14, 128, 132, 148

З

застёжка 71
зипун 122
зуав 128, 131

И

иллюзион 128, 132
исподница 62, 71

К

кабаретки 146
каблук 59, 122, 125, 148, 153
каблук-рюмка 98
каблук-рюмочка 79
каблучок 59, 153
казаки 102
казакин 128
кальсоны 74, 128, 132, 151
камзол 14, 128, 131
камилавка 145, 148
канадка 65, 67, 71, 91

канотье 129, 131, 149
капезу 149
капор 14, 145, 148
капот 129
капри 17, 79, 138
капри-бриджи 78
капроны 69, 70, 91
каптур 122
капюшон 129, 132, 148
капюшонка 61
каракули 102
карандаш 97, 98, 99
кардиган 138, 142, 148
карман 122, 125, 153
карманчик 59, 153
картуз 14, 145
кастрюлька 97, 98, 99
кафтан 122, 150
кафтанчик 59
кашне 129, 131, 132, 149
кеды 109, 146
кембриджские туфли 84
кенгуру 91, 138, 149, 150
кепи 129, 149
кепка 65, 138, 143, 148
кимоно 67, 110, 145, 149
кирзачи 68, 69, 70
кирзовки 65, 69, 70
китель 145
клеопатра 102
клёш 129
клипсы 136
клубук 122
клоги 138
ковбойка 65, 71
ковбойки 16, 65
кожанка 65, 70, 86, 157
кокетка 129

кокошник 62
коктейльное платье 85, 112
колготы 146
колпак 122, 124, 125
колпачок 59
комбидресс 138
комбинация 145
комбинезон 129, 132
комбинезончик 59
комплект 72, 145
конверсы 138, 156
конфедератка 146
корректирующее бельё 84
корсаж 129, 131, 148
корсаж-каре 80
корсет 72, 129, 131, 153
корсетка 59, 86, 153
косоворотка 83
костюм 11, 13, 17, 31, 51, 62, 66,
67, 68, 69, 84, 86, 129, 131,
153
костюм-двойка 79
костюм-джерси 80
костюм-тройка 79
костюмчик 59, 153
костюмчик для сна 86
косуха 71
косынка 62, 71
косынка-шапочка 78
косыночка 59
косяк 72
котелок 97, 98, 99
котурны 145
коты 97, 99
кофта 13
кофтёнка 61
кофточка 59
крават 129

краги 145, 151
крестьянка 102
кroat (крават) 129, 131
кросксы 138
кроссовки 65, 67, 70, 108, 109,
143
купальник 62, 68, 70
куртка 57, 65, 66, 67, 68, 78, 145,
148, 157
куртка-аляска 79
куртка-ветровка 79
курточка 59
кушак 122
кюлоты 17, 129

Л

лайкра 102, 138, 148
лакирашки 69, 70
лакировки 65, 69, 70
лампас 145
лапка 102
лаптишки 59, 60
лаптище 61
лапша 96, 99
латекс 102
леггинсы 52, 107, 136, 138, 143,
151
лента 65, 145
летник 62
ливайзы / ливайсы 136, 138, 143
ливрея 129, 148
лиса 102
лиф 145, 148
лифчик 59
лодочки 97, 99
локоть 102
лонгслив 15, 144, 156
лосины 102, 107

лоферы 138
лумпы 145
луноходы 95, 110
лягушки 97, 99

М

магаданка 79
майка 14, 46, 66, 79
макинтош 79, 104, 138, 142
макси-юбка 80, 157
макферлейн 138
мандарин 102
манжета 129, 131, 148
манжетка 59
манкини 15, 138, 149
мантилька 59
мантилья 145
мантия 145
манто 129, 131, 149
мартенсы 138, 143
матине 129, 149
матроска 65, 67, 71, 86
меланж 129, 131
ментик 146
меховушка 69, 70
миди-юбка 80
микрпорки 102
мини-бикини 81
мини-курточка 81
минискёрт 136, 138, 150
мини-топ 81
мини-трусики-шортики 157
мини-шортики 81
мини-шорты-трусики 81
мини-юбка 80
митенка 129
митра 145, 148
мокасины 135, 138

молния 95, 99
монокини 139, 149
морковка 97, 99
морковки 97
мотообувь 83
мотоодежда 83, 157
муфта 145, 148
муфточка 59
мушкетёрки 61

Н

нагрудник 72, 74
найки 139, 143
накидка 71, 86
наколенник 72
налобная повязка 84, 86
налобник 72, 74
налокотник 74
наплечник 74
нарукавник 74
наспинник 74
наушники 75
неглиже 129, 131, 149
непромокашка 69, 71
никербокеры 139, 152
никерсы 139, 151
ниндзя-шузы 139
ногавица 61
норки 102
норфолк 139
носок 96, 99
ночная сорочка 84, 85
ночнушка 69, 70
нюмаркет 139
нюроки / ньуроки 139

О

оби 145, 149
обувь 71, 84, 143
обшлаг 145
одежда 8, 13, 65, 66, 68, 69, 84,
124, 157
однорядка 71, 81, 83
оксфордотты/оксфорды 139
олимпийка 65, 66, 67, 70, 108
ольстер 139, 148
откутюр 133
офицерки 61

П

палантин 129, 131
палец 102
пальмерстон 139
пальтецо 59
пальтишко 60
пальто 65, 69, 72, 82, 112, 129,
131, 132, 149, 150
пальто а-ля Живаго 86
пальто-дипломат 78
пальто-пелерина 78
пальто-свингер 78
пальтушка 61
панамы 79, 91, 129
панамка 59
панталонцы 59
панталончики 59
панталоны 17, 123, 127, 145, 151
панталоны-никерсы 79
панталонки 61
пантолеты 139
панье 129, 131, 149
папахы 107, 122, 148
парео 129, 149

парка 139
пелерина 129, 148
пелеринка 59
пеньюар 129, 131, 148
передник 72, 74
перчатка 14
перчаточки 59
песец 102
пиджак 59, 134, 139, 141, 148, 150
пиджачишко 59, 60
пиджачок 59
пижама 139
пижамка 59
пилот 102
пилотка 61
пилоточка 59
пинетки 145
пирожок 97, 98, 99
плавки 17, 71
плавки-слипы 78
плавки-шортики 78
планшетка 129
пластрон 130, 131, 132
платок 14, 82
платочек 59
платформы 102
платье 14, 112
платье а-ля Шанель 86
платье-артишок 80, 87
платье-бендо 77
платье-бюстье 78
платье-костюм 78, 153
платье-накидка 78
платье-рубашка 78, 157
платье-сарафан 78
платье-сорочка 78
платье-труба 80
платье-футляр 80

платье-халат 78
платьице 59
платьишко 59, 60
плащ 14, 78, 112
плащик 59
плащишко 59, 60
плащ-макинтош 77, 79
плащ-палатка 80
плащ-реглан 79
плед 134, 139, 148
пледик 59
плерезы 130
плечо 102
плиссе 130
повязка 71, 74, 75
подворотник 72, 74
подвязка 71
подкладка 71
подплечники 74
подследники 74
подтяжки 71
подшлемник 72
подштанники 74
подъюбник 74
ползунки 102
поло 108, 135, 139, 144, 149
полуберет 82
полуботинки 82
полукеды 82, 157
полукепка 82, 157
полукорсет 82
полупальто 57, 77, 82
полусапожки 82, 157
полуфрачок 59
полушалок 82
полушубок 82, 83
помпадур 130, 131
помпон 130
пончо 145, 149

пояс 14, 102
пояс-бант 78
пояс для чулок 84, 86
пояс-корсет 78
поясок 59
пояс-резинка 80
прет-а-порте 133
пуанты 130
пуловер 139, 144, 148
пурбой 139, 144
пуховик 68, 70
пуш-ап 139
пушнина 102
пыльник 62

Р

распашонка 62
реглан 74, 79, 139, 142, 148
редингот 130
резинка 65, 67, 70
рейтузики 59
рейтузы 145, 151
ремень-цепочка 80
реформы 130
риза 145, 148
ролли 136, 139, 144, 149
ротонда 130
рубaha 14, 60, 65
рубашечка 59
рубашка 60, 61, 65, 66, 69, 157
рубашонка 61
рукав 61, 66, 74
рукавица 61
рукавчик 59
румынки 66, 71
рюмка 97, 98
рябик 62
ряса 145

С

сабо 130, 131, 132, 149
сак 139, 148
салоп 130, 131
самовяз 81, 83
сандалеты 145
сандалии 145
сапоги 16, 59, 65, 66, 68, 82
сапоги-гетры 78
сапоги-чулки 78, 157
сапожище 61
сапожки 59
сарафан 14, 122, 125, 148, 150
сарафанчик 59
саронг 139
сафари 102
свадебное платье 84, 85
свингер 139, 141
свитер 136, 139, 141, 150
свитерок 59
свитшот 139, 141, 156
секондскин 139, 144, 148
сердак 14, 146, 148
сетки 102
сибирка 66, 71
скафандр 130, 131
скейтеры / скейлера 140, 152
складка 71
скуфья 145
слаксы 17, 136, 140, 151
сланцы 71
следок 97, 99
слиперы 140
слипоны 15, 140, 156
слипы 17, 136, 140, 151, 152
слонявчик 71
смокинг 140, 144
негоступы 81

сникерсы / сникеры 15, 52, 140,
143, 151
соболя 102
солдатки 61
сомбреро 145, 149
сорока 97, 99
сорочка 14
спенсер 135, 140, 142, 148
спецоубувь 84
спецовка 69
спецодежда 77, 84
спецуха 68, 69
спина 102
сплошной купальник 84
спортивки 66, 70
стёганка 66, 70
стихарь 145
стойка 71, 86
стола 145, 148
стрейч-кофта 80
стрейч / стретч 140, 141
стрейч-топ 80
стринги 15, 17, 136, 140, 141, 156
судейская мантия 84
сюртук 65, 130, 131

Т

тайтсы 15, 140
танга 17, 136, 140, 148, 156
танкет / танкетка 102
танкини 15, 149
тапки 72
тапочки 59, 66
татьянка 102
тафта 122, 148
твид 140, 141
твинсет 136, 140, 141, 144
тексасы 140

телогрейка 81, 83, 157
тельняшка 69, 107
тенниска 108
термоблуза 83, 157
термобрюки 83
термоплащ 83
тишперт 140, 144, 156
тишортка 140
тога 145, 148
ток 130
толстовка 61, 111, 112
топ 136, 140, 148
топ-блузка 78
топ-жилет 78
топик 136, 140, 148
топ-комбинация 78
топ-корсет 78
топлесс 140
топ-майка 78
топ-сетка 77
топ-трапеция 80
трапеция 98
трапье 17, 103
треггинсы 15, 17, 140, 156
трекинги 140
тренировки 66, 67, 70
тренировочный костюм 84, 85
тренчкот 140, 144
треуголка 66, 71, 81, 83
трико 130, 131, 132, 149
трикотаж 102, 130
триэнджел 140, 141
тройер 15, 140
тройка 72
труакар 130, 131
трубы 17, 98, 99
трусики 59
трусы 17, 66, 71, 151

трусы-шорты 78
тряпка 17, 103
туалет 17, 131
тужурка 130, 148
тулуп 122
тулупчик 59
туника 145, 148
турнюр 130, 131
туфельки 59
туфельки-балетки 77, 79
туфли 65, 66, 67, 69, 78, 145
туфли-лодочки 79
туфли-пуанты 78
тэнктоп 136, 140
тюбетейка 14, 122, 125
тюльпан 98, 99
тюник 130, 131, 148
тюрбан 122
тюфтейка 122

У

угги 140, 143, 156
удавка 95
уланка 66, 71
униформа 130, 148
унты 16, 146
унтята 61
утяжки 17, 66, 70
ухо 102
ушанка 61, 107

Ф

фартук 145, 148
фартучок 59
фата 122, 125, 148
ферязь 125
фигаро 130, 149

фланелёвка 66, 70
фонтанж 130, 131
форма 67, 145
форменка 66, 71
фрак 127, 130
фрак-накидка 78
фрачишко 61
френч 104, 140, 142
футболка 66, 79, 108
футляр 75, 145
фуфайка 145, 148, 150

Х

хаки 102
халат 14, 122, 123, 148
халатик 59
хвостик 98
хиллисы 15, 140, 143, 144, 156
хипстеры 15, 17, 141, 151, 152
худы 15, 156

Ц

цилиндр 145

Ч

чалмя 122, 125
чапсы 17, 141, 151
чашка 98
чедыги 122, 125
человечек 98
чёрнобурка 77, 81, 83, 157
чёсанки 66, 70
честерфилд 141
чешки 66, 71
чопперсы 17, 141, 151
чувяки 122, 125, 151
чулок 14, 122, 125

чулочек 59
чуха 122

Ш

шаль 82, 130
шалька 59
шанель 102
шапище 61
шапка 14, 65, 69
шапка-магаданка 79
шапка-маска 78
шапокляк 14, 130, 131, 148
шапочка 59
шапчонка 61
шаровары 17, 146, 151
шарф 130, 150
шарф-башлык 78
шарф-пояс 78
шведка 66, 71
шейный платок 84, 86
шёлк 102
шемизетка 131
шемизье 130, 131, 149
шинель 131
шиншиллы 102
шиповки 62
шляфрок 145
шлейф 145, 148
шлейфик 59
шлёпки / шлёпанцы 71, 72
шляпа 66, 145, 148
шляпа-кастрюлька 79, 98
шляпа-колокол 79
шляпа-панама 79
шляпа-таблетка 80
шляпа-ток 78
шляпёнка 61
шляпка 59

шнуровка 71, 72
шопеновская пачка 84
шортики 17, 59
шорты 16, 17, 65, 136, 141, 144,
152
шорты-бермуды 79
шотландка 66, 71
шпилька 98
шпильки 102
штангетки 62
штанина 61
штанишки 59, 61
штаны 71, 123
штанята 61
штормовка 66, 67, 69, 70, 86
штормяга 69, 70
штрипка 145
штроксы 17
шуба 14, 65, 82, 112
шубейка 61
шубка 59
шузы 15, 141, 151

Э

эластички 66, 70
эспандильи 131
эстонка 71

Ю

юбка 14, 66, 78, 146, 150
юбка-баллон 80
юбка-брюки 78, 87
юбка-галифе 78
юбка-годе 77
юбка-горфе 80
юбка-диско 80
юбка-драпе 80
юбка-жалюзи 80

юбка-карандаш 79, 98
юбка-квадрат 80
юбка-клёш 80
юбка-купол 80
юбка-леопард 80
юбка-портфель 80
юбка-пузырь 80
юбка-ретро 80
юбка-солнце 80
юбка-туника 78
юбка-тюльпан 79
юбка-фонарик 80
юбка-шар 80
юбка-шахматы 80
юбка-шорты 78, 157
юбочка 59
юбчонка 61

Я

японка 66, 67, 71, 91

Ways of naming items of clothing in the modern Russian language

Summary

This thesis analyses names of clothing used in the modern Russian language.

The world of fashion has been characterized by dynamic development for a long time, and in recent decades in particular. Consequently, rich and interesting vocabulary reflects all events and fashion trends. The analysis of collected lexemes was designed to describe and interpret all ways of branding items of clothing in the modern Russian language. The research enabled the author to determine the directions of vocabulary development in the field of fashion.

The need for research in the topic of clothing was due to the fact that this lexical semantic group was rarely examined by language researchers.

The vocabulary was selected from Russian descriptive dictionaries, women's and fashion magazines, historical books and books on culture written by famous cultural theorists, historians and fashion stylists. Another source was the Internet which like the newspapers and magazines records the highest number of lexical innovations. Names of clothing were taken from multimedia dictionaries, encyclopedias, as well as offers and leaflets from clothes shops.

The dissertation consists of an introduction, five main chapters which are the main part of work, a bibliography, an index of research material and a conclusion.

The findings indicate that names of clothing make up a very interesting and internally diverse lexical semantic group. The contemporary lexicon of clothing contains words that have been used by Russian speakers for ages. The latest lexical innovations, which appear in addition to the chronologically old vocabulary, are not confirmed by dictionaries. Names of clothing originated in the last decade are found mainly in the magazines about fashion or the Internet.

All known means of linguistic nomination referring to the noun are used to create Russian clothing vocabulary.

Moreover, the process of borrowing words from foreign languages takes place in naming new clothing. The largest number of lexemes is borrowed from English and French, while smaller groups of names are transferred from Turkic, German, Greek, Latin, Dutch, etc. A strong position of gallicisms, which form an interesting corpus vocabulary of clothing, is explained by long lasting hegemony of France in the fashion world. Then, it is observed that the English contribution to the vocabulary of modern Russian has strongly increased over the last decades. Studies have shown that at the turn of the 21st century names of clothing were mostly borrowed from English. For instance, such words as *джегинсы*, *лонгслив*, *свитшот*, *скейтеры*, *слипоны*, *стринги*, *танга*, *тишерт*, *треггинсы*, *угги*, *хилисы*, etc. were introduced. New loanwords come into Russian under the influence of linguistic fashion and rarely result from the need to define a new referent.

Then, morphological derivation takes an important part in naming items of clothing in the native language. The analysis shows that names of garments functioning in the modern Russian language are derived from different parts of speech. The largest number of lexemes is formed from adjective and noun bases. Only some lexemes originate from verb bases, prepositional phrases, numerals, etc. When simple words are created the important role is played by an increasingly dynamic process of univerbation, which

involves modifying analytical phrases (*купальный костюм, кожаная куртка*) into one-word names (*купальник, кожанка*).

The latest trends within the word-formation definitely include the phenomenon of composition which is a manifestation of linguistic economy. The most productive types of compound words are appositional sequences of two nouns that form coordinate or principal-subordinate structures, e.g. *боди-сетка, джинсы-полукорсет, юбка-брюки, платье-рубашка, сапоги-чулки, топ-трапеция, юбка-брюки*. The reason for popularity of compound nouns is that they generally do not refer to new types of clothing, but specify the details of already existing items, such as length, pattern, style, fashion, etc.

Consequently, Russian lexical resources contain names of clothing which came into being as a result of semantic derivation. The analysis of vocabulary shows that modification of meaning (metaphor and metonymy) is the source of enormous nominative opportunities. Metaphors designating items of clothing are motivated primarily by external similarity and, rarely, by analogy of function. Metonymy, used in Russian frequently, is typical of informal language. In addition, an extension of meaning in the same name of clothing is very common in the researched group of lexical units. This process is observed among names of garments of different professional groups (athletes, sailors, soldiers, fishermen, etc.), ethnic groups and social classes.

Способы номинации предметов одежды в современном русском языке

Резюме

Мода с давних времён, а в последних десятилетиях особенно, отмечается динамичным развитием. Всякие явления и тенденции в моде отражает разнообразная и интересная лексика. Целью проведённого анализа собранного материала было выявить, определить и описать все способы номинации предметов одежды современного русского языка. Исследования дали возможность определить тенденции развития лексики в области моды.

Выбор тематической группы наименований одежды определяется тем, что эта лексико-семантическая группа редко была объектом изучения лингвистов.

Исследуемый материал был извлечён из толковых словарей русского языка, женской прессы, журналов мод и из литературы историко-культурного характера, авторами которой являются ценимые культуроведы, историки и стилисты. Дополнительным источником выборки наименований одежды оказался Интернет, который, так как пресса, фиксирует самое большое количество лексических новаций. Наименования одежды были избраны из мультимедийных словарей, энциклопедий, а также предложений и реклам интернет-магазинов готового платья.

Настоящая работа состоит из введения, пяти глав, составляющих главный корпус работы, библиографии, индекса наименований одежды и заключения.

Наименования одежды образуют интересную, внутренне разнообразную лексико-семантическую группу. В состав современного словаря моды входят наименования стабилизированные многолетним, а даже многовековым присутствием в языке. Вместе с лексикой хронологически старой функционирует слой современных лексических новаций, не зафиксированных ещё словарями. Наименования одежды, появившиеся за последних 10 лет, встречаются прежде всего в прессе, посвященной моде, или в Интернете.

В образовании наименований одежды применяются все известные в русском языке способы языковой номинации, используемые для имён существительных.

Важное место во время номинации предметов одежды занимает процесс заимствования. Самое большое количество лексем заимствовано из английского и французского языков, а немногочисленные группы названий одежды происходят из языков тюркских, немецкого, греческого, латыни, голландского, и т. д. Сильная позиция галлицизмов, образующих значимый пласт словаря одежды, оправдана продолжительной гегемонией Франции во всемирной моде. Отмечено, что на протяжении последних десятилетий позиция английского языка, как трансфера новых слов, значительно возросла. В это время появились такие новации как: *джеггинсы, лонгслив, свитшот, скейтеры, слипоны, стринги, танга, тишерт, треггинсы, угги, хилисы*, и т. д. Современные заимствования в многих случаях появляются под влиянием языковой моды, реже возникают из-за нужды названия нового предмета.

В группе исконной лексики в процессе номинации одежды заметное место занимает морфологическая деривация. Наименования одежды, функционирующие в современном русском языке, образуются от разных частей речи. Самое большое количество лексем возникло от основ имён прилагательных, существительных, менее – от основ глаголов,

предложных выражений, числительных, и т. д. Обнаружено, что в процессе словообразования важное место занимает всё более динамичное явление универбации, состоящей в преобразовании аналитических выражений (*купальный костюм, кожаная куртка*) в однословные наименования (*купальник, кожанка*).

Кроме того, оказалось, что продуктивным способом номинации в кругу анализируемой лексики является процесс словосложения, который реализует принцип языковой экономии. Самым популярным типом сложных названий одежды оказались аппозитивные сложения двух существительных, которые образуют конструкции с сочинительными отношениями компонентов, напр. *боди-сетка, джинсы-полукорсет, юбка-брюки, платье-рубашка, сапоги-чулки, топ-трапеция, юбка-брюки*. Причиной популярности сложных наименований одежды является факт, что обычно они не называют новых видов одежды, но чаще указывают на детали существующих уже предметов одежды, т. е. указывают на длину, фасон, ткань, стиль, и т. п.

Среди исконной лексики особое место принадлежит названиям одежды, возникшим в результате семантической деривации. Анализ собранного материала обнаружил, что семантические преобразования, метафора и метонимия, являются источником больших номинативных возможностей. Метафорические названия одежды мотивируются прежде всего внешним сходством, реже – сходством по функции. Метонимические наименования одежды также часто возникают в современном русском языке, они типичны для разговорного языка. Кроме того, в группе исследуемых единиц замечается популярность явления расширения значения, происходящего между членами одной парадигмы. Процесс этот замечается среди наименований одежды разных профессиональных групп (спортсменов, моряков, солдат, рыболовов, и т. п.), этнических и общественных групп.